

Megjelenik minden
hónapban, a nyári
időszak alatt
esetleg kétszer is.

Szerkesztőség:

Kolozsvár,
Belkírály-utca 22. sz.

ERDÉLY.

TURISTASÁGI,

FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESÍTŐJE.

Az egyesület tagjai
e folyóiratot a tag-
sági díj fejében in-
gyen kapják. Nem
tagok részére az
előfizetési díj 3 frt.

Kiadóhivatal:

Erdélyrészi Kárpát-
Egyesület titkári hivatala

I. kötet.

1892.

Szerkesztő: RADNÓTI DEZSŐ.

Fődolgozótársak: Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr., Téglás
Gábor, Hangay Oktáv, Veress Endre.

VIII.—IX.

füzet.

Szept.—okt.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület hivatása. *)

Irta: Csató János.

Midőn mint az E. K. E. alsófehérvármegyei osztályának tagjai itt összegyűltünk, hogy első közgyűlésünket megtartsuk, méltóztassanak megengedni, mikép az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek, valamint osztályunknak is hivatásáról, teendőiről nézetemet röviden előadhassam.

Már az őskorban, a mikor az emberi szellem a tudás vágyától sarkalva buvárlata, tárgyává kezdte tenni a természetnek alkotásait, azoknak szépségei fokozatosan mind nagyobb és nagyobb érdeklődést keltettek maguk iránt s felébresztették egyuttal a vágyat, még nem látott idegen vidékeknek megismerésére, felkeresésére. S a mint tárgult ennek következtében a látókör, fejlődött a tapasztalás, azon módon növekedett a természet szépségei iránti érdeklődés is az embereknek nemesbülő lelkében, s már a görög és római költők meleg érzéstől áthatott szép költeményekben dicsőítették a természetnek elragadó szépségeit. Azonban még sok idő mult el addig, míg az általános közmívelődés elterjedésével az emberiség művelt osztálya kebelében állandólag kifejlődhetett a természet szépségei iránti fogékony érzék.

Egyes buvárok a tudomány iránti kedvtelésből, hirnév után

*) Csató János kir. tanácsos, alispán eme szép megnyitó beszédét, melyet mint az alsófehérvármegyei osztály elnöke az aug. 28-iki osztályközgyűlésen tartott, általános érdekű voltánál fogva első helyen közöljük.

sovárgók új ismeretlen vidékek felfedezése reményében s kalandorok meggazdagodhatási indító okból vállalkoztak ugyan már régiebb századokban életveszély és csaknem leküzdhetetlen akadályok közepette is messze fekvő vidékekre elkalandozni, azonban ama vágy, hogy minden más cél kizárásával csakis a természet szépségeiben való nemes gyönyörködhetésből utra keljünk s az ez uttal járó fáradságtól vissza ne rettenjünk, szóval az ugynevezett turistasági hajlam nem oly régi idő óta vált általánosabbá.

Ezen a téren az angolok jártak elől. Tudjuk, hogy különösen a mióta a közlekedés a gőz hatalma által oly könnyűvé és gyorsá tétett, nincs oly szép vidéke nemcsak az öreg Európának, hanem a messze fekvő más földrészeknek is, a hol Albionnak fiaira s vállalkozó szellemű nőire ne találhatnánk. Egész rajokban indulnak ki szigethazájukból, hogy turistasági vágyaikat kielégtessék.

Az angolok után a németek következnek, kik már épen a költészet iránti fogékonyságuknál fogva, örömmel vállalkoznak a szebb vidékeknek felkeresésére s már az iparosban és kézművesben is meg van a vágy, valamelyik szebb vidék kimagasló hegyére, habár csak valamely ünnepnapon is, feljutni, hogy onnan tekintessen körül a nagy világba s nem is mulasztja el, a hányszor csak alkalma nyílik, az önmegelégedés érzetével megmutatni amaz ormokat vagy tetőket, a melyeket nagy fáradsággal, de azért lelki élvezettel megmászott.

Mellőzve más nemzeteket, ha magunkra magyarokra fordítjuk figyelmünket, be kell vallanunk, mikép a természet szépségei iránt a multban nem tanusítottunk valami nagy fogékonyságot.

Alakultak ugyan minden időben kisebb társaságok egyes kiválóbb szépségű vagy más tekintetben érdeket keltő tájék-részletnek meglátogatására, azonban, hogy szebb vidékeink iránt az általános érdeklődés szélesebb körökben felébresztessék, különösen pedig hogy nehezebben megközelíthető érdekes pontok könnyebben hozzáférhetővé tétessenek vagy azon helyeken a látogató közönség részére valamely menedékhely készíttessék, a legközelebbi időig semmi

mozgalom se indult meg, habár az ily irányu munkásság anyagi tekintetben is nagy hasznot szokott eredményezni.

Más országok e tekintetben igen nagy, elmondhatjuk, irigylésre méltó eredményeket mutatnak fel.

Követendő példaképén Svájcot, ezt a természeti szépségekkel Európában leginkább megáldott országot említhetem fel.

Régi idő óta központjává vált ez a kis állam a turistáknak s élelmes lakossága korán belátta, hogy ha szép vidékeit nemcsak könnyen hozzáférhetővé teszi, hanem egyuttal az utasok nagy részére a nagy fontossággal bíró kényelemről is gondoskodik, ez által azok számának nemcsak nagymértékben való szaporodását segíti elő, hanem állandólag biztosítja is.

A milyen bölcs volt ez az előrelátás, épen olyan nagymérvű lett az eredmény, mert több millió forintot tesz ki amaz összeg, melyet a Svájcot felkereső turisták e kis országban évente elköltenek, miáltal az építkezés és ipar óriási fejlettséget ért el.

Más vidékeket mellőzve, figyeljük csak meg a Rigi hegyet, mely a szép hegységek által környezett bájos Vierwaldstädeni tó felett emelkedik ki a magasba.

Fenyvesek által borított hegyóriás ez, melyen hajdan legfeljebb juhpásztorok legeltették nyájaikat; — most a tó partjáról a tetőre fogaskerekű vasuton lehet feljutni, melylyel Luzernből naponta többször gőzhajó közlekedik, a hegy oldalán, tetején pedig minden kényelemmel ellátott hatalmas vendégfogadók diszlenek.

Több millió forintot képviselnek ezek a nagyszabásu építkezések s közlekedési eszközök, melyeknek árát a turisták fizetik. kik rajként sietnek fel a magasba, hogy ott a reájuk váró kényelemben minden testi fáradság nélkül s biztosítva az idő viszontagságaitól, gyönyörködhessenek az Alpok láncolatában, melynek gletserektől és hótól borított kupjait és ormait a felkelő, vagy lenyugvó nap sugárjai a legfantasztikusabb színezettel árasztja el.

Maradnának el állandólag az utasok, a megjelölt épületek romba dőlnek s a gőzmozdony működésének többé értelme nem lenne,

mivel megszűnnék az a jövedelem, mely mindeme műveket létesítette és fenntartja.

S ha most már összehasonlitjuk Erdélyt Svájczal, meggyőződhetünk, mikép itt is idővel csaknem hasonló eredményeket érhetünk el.

Igaz ugyan, hogy ha csak a természetnek nagyszerű alkotásait vesszük tekintetbe Erdély némikép mögötte áll Svájcznak. Hiszen nincsenek olyan magasra kiemelkedő hegyeink, mint az Alpok, melyeknek felső vonalát a gletserek tartják állandólag elfoglalva, azonban mégis merem állítani, ki szerencsés voltam azokat egész pompájukban, a nap verőfényes sugaraitól elárasztva bámulhatni, — mikép Kárpátaink lánczolata, épen úgy le tudja s tán még jobban a szemlélő figyelmét kötni, mint az Alpok. Míg az utóbbinak minden életet megsemmisítő fagyos hó régiója bámulatot, de egyszersmind borzadályt is kelt fel az emberi kebelben, addig Kárpátaink szintén változatos alaku kupjaikkal, meredek gerinceikkel, sötét fenyveseikkel, melyek felett imitt-amott fehérén csillámló hómezők tűnnek elő, lelket elbűvölő benyomást gyakorolnak s vágyat ébresztenek felkeresni azon magason fekvő szép alaku tájakat, hol a törmelékes oldalakon a Rhododendron (Bagyabura) rózsaszínű virágerdeje terül el, hol a hómezők szélén és a sziklák repedéseiben az alpesi viráuy bájos szülöttjei gyönyörködtenek a szemet s hol a szikla környezte bemélyedésekben kisebb terjedelmű tenger szemek és alpesi tavak kristálytisza viz-tükrét fodros hullámokban ringatja az enyhe szellő s mind ezt ennél inkább, mivel mind ezeknek megszemlélése végett nem kell kötélre fűzni az embernek magát, hogy vagy társai által megóvassék a mélységbe való lezuhanástól, vagy pedig azokat is magával sodorja, hanem fel juthat, ha bár fáradtsággal, de minden veszély nélkül a legmagasabb kupra is, honnan épen olyan megragadó messzelátásba gyönyörködhetik, mint az Alpok jeges, sikamlós, fagyos levegőjű magaslatairól.

Megáldotta azonban Erdélyt a természet még egy más, sem Svájcban, sem más helyen Európában hasonló mértékben fel nem

található adománynyal, t. i. azzal a számos ásványos gyógyítóforrással, mely különösen a Székelyföldön oly sok helyen felbugyog.

Ez a páratlan kincs párosulva a környező szép vidékekkel, előnybe kell, hogy részesítse hazarészünket idő multával bármely ország felett, csak még kell teremteni azokat a viszonyokat, melyek teljesen kielégítendik a más vidékeken elkényesztetett külföldiek igényeit.

Az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület bölcs előre látásának adta tanujelét, a midőn kebelében megalkotta az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületet, melynek hivatása hazánkban a természet szépségei iránt a közérdeklődést felébresztteni. A már megalakult Erdélyrészi Kárpát-Egyesület pedig szintén a jelenkor magas színvonalára emelkedett, a mikor elhatározta hazai fürdőink fejlesztését működése körébe felvenni.

Ha fürdőink idővel oda fejlődnek, hogy azok használata alkalmával feltalálандják a fürdővendégek mindama kényelmet, melyet számukra más országok sokkal csekélyebb gyógyítóhatású fürdői jelenben nyújtanak, ha hazánkban a turistákat érdeklő szebb vidékei nem csak alaposan ismertette, hanem minél kényelmesebb és könnyebb módon hozzáférhetővé is tétetnek, kétszeres indítóok fogja a szórakozást, üdülést és gyógyulást kereső külföldieket bérczes hazánk regényes hegyei közé vonzani. Hazafias kötelességünk tehát ugy az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesületet, mely a hazafias szellemi fejlődés előmozdítását munkálja, valamint az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületet is, mely a lelki élvezetek utját teszi járhatóvá s a testi jóllét forrásait kívánja hasznosítani, legjobb anyagi tehetségünk szerint gyámolítani.

Azonban, miután egy központ semmi tekintetben sem képes a közérdeklődést oly nagy mértékben felébresztteni, hogy az minden-
kiben a szükséges munkásságot és részvétet felébressze, nézetem szerint nagyon bölcsen cselekedett a Kárpát Egyesület központi választmánya, midőn elhatározta a vidéki osztályok megalakítását, módot nyujtván ily módon az ország valamennyi lakójának szűkebb körben a saját egyéni érdekében is munkálkodhatni.

A midőn szeretett megyénkben a központi választmány bölcs néze-

tére támaszkodva, saját osztályunkat megalakítottuk, nekünk is az lebegett szemeink előtt, hogy módot nyujtsunk polgártársainknak nagyon csekély évi díj mellett a nemes czél fejlesztéséhez hozzájárulhatni s részökre lehetővé tenni, mikép hozandó áldozatuk jutalmául alkalmuk legyen a természet által nyújtható lelki élvezetbe koronként társaságban is részesülhetni, mi hiszem, hogy azt a kívánatos eredményt fogja előidézni, mikép megyénknek a szép iránt érdeklődéssel viseltető nagyon számos tagja, ide számítva a női nem diszes koszoruját, valamint a fogékony lelkületű ifjuságot is, egyesületünkbe be fog lépni s igysikerülni fog, a mint mondani szokták, a szapora garassal, mely többet ér a ritka forintnál, oly anyagi eredményt elérni, mely lehetővé teendi megyénk érdekesebb vidékeit könnyen hozzáférhetővé tenni s ott olyan építkezéseket is létesíteni, melyek mind több látogatót vonandnak magukhoz, s egyuttal lehetővé válland országos érdekű czélokot is támogatni.

Nem hiszem, hogy lehessen olyan művelt egyén, kinek lelkére a természet az ő elbájoló szépségeivel nemes hatással ne lenne. Künn a szabadban az erdő hűs árnya alatt, a madárdal hallottára, az illatos virányu rét szemlélése mellett, a mormogó hegyi patak partján, melyek felett az ég azurkék boltozatja terül el, mint az örök béke jelképe: — nemesedik a lélek, mely közelebb érzi magát az Istenhez, elviselhetőbbé válik a bu és bánat, elenyészik a harag, elmosódik a szenvedett bánatalom, mert a természet nyitja fel előttünk bűvös-bájos templomát, melyben megjelenni, benne élvezni mindenkinek egyforma jog adatott.

Kárpát osztályunk abból a czélből alakult, hogy módot nyujtson, mikép tagjai minél gyakrabban élvezhessék a természet által nyujtandó gyönyöröket, melyek oly kellemes érzéssel töltik be a lelket s edzik és munkaképe ssé teszik a testet.

Abban a reményben, hogy ez a nemes törekvés fokozatosan minél több pártolóra találand megyénkben is, a gyűlést megnyitott-nak nyilvánitom.

Előpatak.

Irta: Gyárfás Győző.

Csendes völgy ölében ott lenn, erdős domboktól környezve huzódik meg a kies székely fürdő. Különös természeti szépségekkel nem rendelkezik. Magas hegységnek csucasai nem emelkednek föléje, hogy védelmükbe vegyék. Nem zugja át bővizü havasi folyó; de lemosolyog reája a kék égbolt szelid derüje s elkerüli a vihar.

Előpatakot régóta ismerik. A meddig a hagyomány és az emlékezet visszaterjed: azóta *Előpatak* mindig fürdőként szerepel s kitünő savanyu vizei, a Székelyföld gazdag gyűjteményében, *ősiség* tekintetében az elsőséget igénylik maguknak. A szigetektől álló Felső-Fehérmegyének nem volt nevesebb pontja ennél a fürdőnél, pedig ennek a megyének fél Erdélyben volt területe; egy-egy foltocska hol itt, hol amott, az Olt völgyében, a Feketeügy közelében; hegy alatt és síkságon. Ugy, hogy a ki a megyét végigjárni kívánta: hosszabb utat volt kénytelen tenni más megyékben, mint ha az egész Felső-Fehérmegyét körül utazta volna.

Valóságos fürdővé azonban *Előpatak* is csak lassanként fejlődött. Vízét a külföld már akkor ismerte: mikor *Előpatakon* még csak *nomád-élet* honolt; mikor *sátrak* és *gunyhók* szolgáltak lakhelyül és menedékül.

A mult század hetedik tizedében lendült fel *Előpatak* mint fürdő.

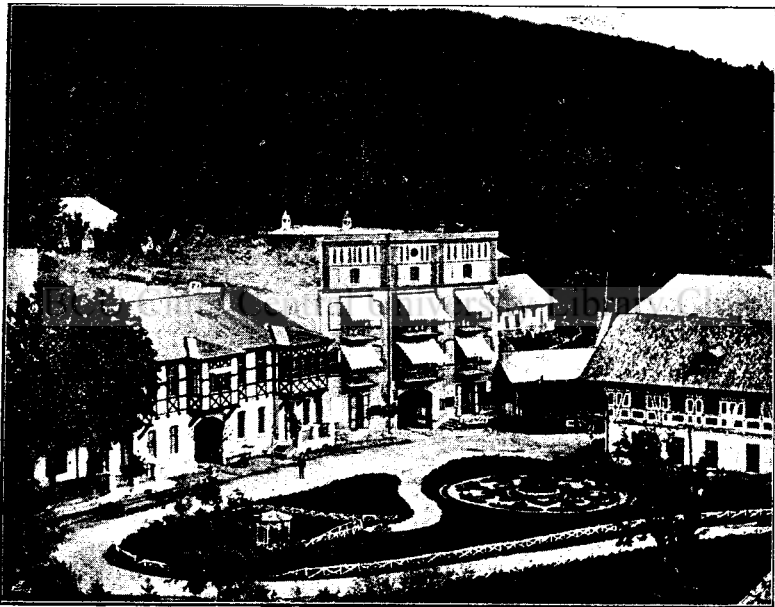
Ekkor kezdett épülni, mihez az első impulzust *Nemes János* gróf, Háromszék főkirálybirája adta.

A székely fürdők közül azóta hasonlithatatlan magasan kiemelkedett *Előpatak*. Társainak fejlődése egészen újabb keletű s bármilyen nagy legyen is a többi székely fürdő előhaladása: ez nem történik *Előpatak* rovására, mert *Előpataknak* sajátos gyógyítóvizei biztosítják számára a létjogot s ezek a vizek nem találhatók fel máshol, ha csak közvetlen szomszédságában a hidvégi és sepi-szentgyörgyi erdők völgyeiben nem, a hol nem egy csermely köszöni eredetét valamely *borvizforrásnak*.

*

Az előpataki savanyuviz forrásokat szenvedők és szórakozást keresők egyaránt méltányolták s a székely fürdők a legújabb időkig összevéve sem részesültek annyi ismertetésben, mint *Előpatak*.

Az ismertetők között természetesen első sorban állanak az orvosok, kiknek hivatásuk, hogy a gyógyítófürdőket maguk is megismerjék s tapasztalataikat közkinccsé tegyék. A kik Előpatakról irtak: egész sereg. Van köztük párisi, londoni, bécsi, bukaresti orvostanár. Zemplénmegye főorvosa csakugy érdeklődött iránta, mint az oeyenhausi, gmundeni, kolozsvári orvos. Otrobán Nándor dr., Szabó Vazul dr., Nagy Gusztáv dr., Salacz Zsigmond dr., Róth dr. versenyeztek Előpatak gyógyítóvizeinek páratlan előnyeit megismertetni. S ha

Előpatak.

külön kell megemlékeznünk *Barbenius* dr.-ról, a ki mint brassói főorvos már 1792-ben méltatta a »nevezetes gyógyítóvizeket«: ezzel a történelmi igazságnak tartozunk s Előpatak története bizonyára mindig kegyelettel fog megemlékezni az uttörő *Barbenius*ról.

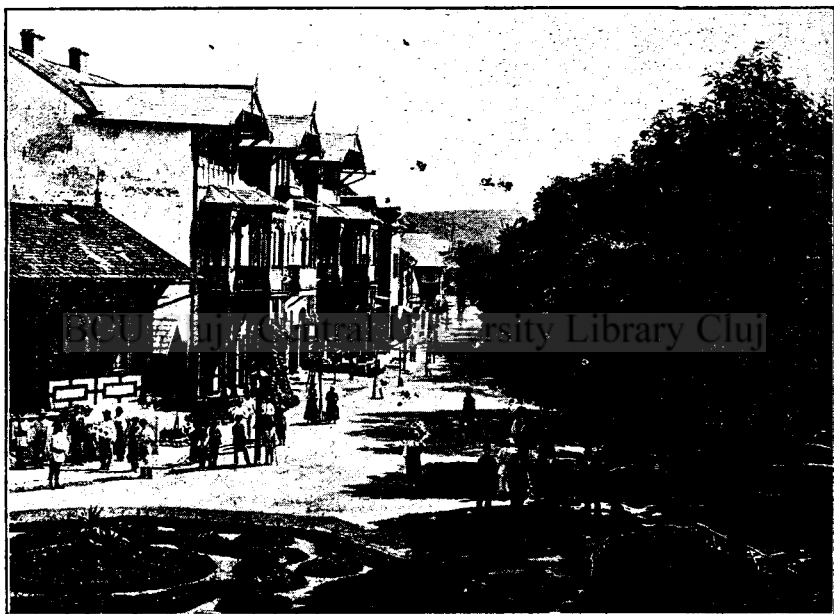
*

Már most ezek után és akkora irodalom közepette bizonyára merész vállalat, hogy egy laikus szánja rá magát arra, hogy Előpatakról csevegjen!

Az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* azonban rendelkezik, s ezuttal

engedelmeskedni kötelesség. A feladat megoldását bizonyára nagyobb sikerrel végezte volna orvos, jelesen *fürdőorvos*. Általában a *fürdőorvosokat* értem, a kiknek speciális jártassága ezen a téren utólérhetetlen, mint a balneologia hivatott művelőinek.

Mert mi lenne egy fürdő fürdőorvos nélkül. *Barbarossa* így jellemzi a fürdőorvost: »A telivér főorvos gavallér és mint kifogástalan gentleman, hódolatának apró árnyalatait észrevétlenül alkalmazza a grófnő és a corpolent tőzserné iránt; ha a patients

Előpatak. (Főút.)

feketeszemű s ennél fogva bojárjónő, akkor a hódolat megkettőztetve alkalmaztatik. A fürdőorvos jó sakkiszta, de csak minden harmadik játszmat nyeri — udvariasságból. Tarokban, noha jól érti, megesis rajta, hogy az öreg tisztelendő urral ennek sugárzó lelki örömére — elfogatja a pagátját. Előzékeny, figyelmes és szükség szerint elmés ember a fürdőorvos s rendszeren sportsman is. Bálokban, ha nem első tánczos, de mindenesetre elegánsan tánczol. Az erdei mulatságokat, kirándulásokat ő rendezi: nála nélkül nem esik meg hangverseny, zárt- vagy nem zártkörű előadás; ott van ő minde-

nütt A mi a *virágnak az illat*, a mi az *anekdotának az esprit*, vagy a *zenének a technika*: olyan esszenciája ő a fürdőnek. Ő a fürdő lelke.«

Már most a fürdőorvos tudományosan képzett szakember is. Hogy *igazi* legyen: fürdőjéről könyvet, vagy legalább is elemző ismertetést ír.

Ebben aztán mindaz el van mondva, a minek előadására mi nem vállalkozhatunk. Hogy például a *főkut* vizében mennyilegesen és minőlegesen $8\cdot8^{\circ}$ R.-nél mennyi a hamany-halvag, a szénsavas szikeny-, meszeny-, kesreny, és vas oxidul, a vilsavas timföld, kovasav és a többi alkatrészek, melyeknek elnevezése, boldogult *Nendrich* dr. determinológiájában való alapos jártasság nélkül, *nyelvezződés* veszélyével jár, s esetleg *vulnus contusum* diagnózisát eredményezi, a mi ellen azonban közel van a gyógyító-szer: maga a *főkut* kitünő *borrize*.

A fürdőorvos előtt nincs több olyan fürdő a világon, mint az ő fürdője.

A borszéki fürdőorvos tarthatja *Tusnád*ot *luxus-fürdőnek*, de a tusnádi fürdőorvos mosolya, melylyel az »*előpataki szenteltrizről*« beszél, bizonyára nem jogosult.

Általában érvényben levőnek tartják amaz axiomát, hogy a fürdőorvos szerint a *másik* fürdő egyáltalán *nem való* a betegnek s ha gyógyulni akar, *Serpolett* szerint: *jőjjön idebb, jőjjön idebb*.

*

Eme kitérés után térjünk vissza *Előpatak*hoz. A fürdő a báróthi hegláncznak egyik völgyében fekszik, még pedig a hegláncz legalacsonyabb nyerge alatt, a nyugati oldalán, a hasonnevű kis községgel összeépítve. *Előnyös* fekvésénél fogva *Háromszék*-vármegye központjából *S.-Szentgyörgyről* könnyen megközelíthető s csupán az alacsony vízvásztót kell átlépni a jelentékenyebb emelkedés nélkül fektetett s gyönyörű patakvölgyön végighuzódó törvényhatósági közuton. Távolsága *Sepsi-Szentgyörgytől* $10\cdot6$ kilométer. A háromszéki közönség sűrűen látogatja s mintegy *előkurát* használ a fürdőn, hogy aztán *Málnást*, *Tusnád*ot vagy *Borszék*et válaszsza szórakozása helyeül.

Brassó megye felől *Bótfalván* keresztül *Árapatak* községet érjük elébb, a honnan a patak mentén vezetett ut mellett apró házikókból álló telep között folyton szűk völgyben haladunk *Előpatakig*. *Brassó* távolsága $26\cdot5$ km. Vasuton érkező vendégek *Földvár* állomáson szállnak ki s *Hidvégen* keresztül, dus mezők között, a

hol a tengeri ontja az áldást, érkeznek Árapatakra s onnan 14:8 km. beutazása után Előpatakra. Jobbra marad el a *Barcaság*, Brassómegeye gyönyörű térsége, melyet a délkeleti Kárpátok határolnak; a *Bucsesddel*, *Királykövel*, *Schullerrel* háttérében, míg a hegykaréj sarkában a *Cukás* és *Thesla* mészkonglomerát sziklái merednek fel a felhőkig.

*

Előpatak völgye a sepsi-szentgyörgyi erdőség legmagasabb csucsától, a *Görgötől* jön le A *krétaképletbe* tartozó homokkövek Előpataknál conglomeráttal váltakoznak. A vastartalmu savanyúvizek a régibb kárpáti homokkőből erednek, épen úgy, mint a baróthi hegylánc keleti lejtőjének számos ásványforrásai. A sötét neokom kárpáti homokkő kalcitereiben szépen kifejlődött kvarczegecek találhatók, különösen a hidvégi »*Nagylik*« nevű erdő részben levő savanyúvíz-forrás közelében.

Árapataknál a völgy a pontusi emeletbe vágódik és vízszintesé simul az Olt völgyében.

Előpatak fürdő-közönsége a legtarkább. Régebben nagyszámban s különösen előkelő vendégei voltak a külföldről. *Obrenovits* Miklós szerb fejedelem építette az előpataki gör. kel. templomot itt időzése emlékére. Oláhország szolgáltatta hosszú időn keresztül a fürdőzők zömét s a *Ghicák*, *Sturdzák* egész udvartartást hoztak ide magukkal. Társzekerek szállították a felszereléseket és házi szerkeket, a mi mindenesetre költséges, de a fürdőre nézve előnyös fürdőzés volt.

Chyzer Kornél véleményét, mely szerint *Sinaia* emelkedése hatalmas lökést adott Előpataknak is, csak részben tudjuk osztani. A mi az izlést és confortot s ezek elsajátítását illeti, erre előnyösen befolyhatott *Sinaia*; de hogy Előpatak látogatottságát *Sinaia* emelte volna, ez nem tapasztalható; sőt *Sinaia* nyaraló helynek és a *moldvai Szaláncz-fürdőnek* fejlődése határozottan csökkentette az oláhországi fürdővendégek számát, különösen Előpatakon.

Hanem azért egy szép vasárnapi délután mégis rendkívüli élénkséget képes bemutatni Előpatak. Egy tucatsznyi nemzetfajta van itt képviselve ilyenkor s a nyelvkonglomeratum fölött egységesen uralkodni csak a *divat* képes. A zene hangjai mellett a befödött patak fölött hosszan végighuzodó dobogó valósággal ritmikusan dobog a sétálók lépteitől s musszelin és selyem csakugy suhog, mint a nagyvárosok korzóin. Avval a különbséggel még, hogy itt napjában minél több szabásmintát kell bemutatni egyik

a másíknak gyönyörűségére. A jövendő *békája*, a mit mai napság még *gigerlinek* neveznek, csakugy megterem itt is, mint akár Herkulesfürdőn.

*

Tény, hogy az a sápadt beteg, kit testbeli gyöngeséggel vert meg nagy baja, az a baj hogy a tápszer nem akart javára szolgálni s kinos fájdalmak között kellett az ő verejtékének gyümölcsét, a mindennapi kenyeret magában erőszakolni: — itt étvágyhoz jutott; erőre tett szert, egészségessé vált s piros arczzint öltött Előpatakon, a attól a sétálás közben elfogyasztott néhány pohár borviktól. A miért hálás is a meggyógyult, mert eljön ide ismét, meg ismét, hogy igyék a Létke vízből, hogy részesüljön az erőt, egészséget rejtő panaceából.

*

Hosszabb ismertetésbe bocsátkoznunk fölösleges. Utalunk *Száva* Gerő igazgató ismertetésére és *Hankó* Vilmos dr. könyvére *A székely fürdők és ásvány vizek-ről*, mely annyi szeretettel karolja fel a fürdők ügyét, hogy szinte rozsaszinben látjuk tőle fürdőink helyzetét — olvasás közben.

De mindezek daczára *Hankó* sem mulaszthatja el annak fel-említését, hogy: „csak egy kissé több életrevalóság és tevékenység fürdő és ásványviz *tulajdonosaink* részéről; csak egy kissé több hazafiság *orvosaink* s a fürdőtátogatók és az ásványviz-fogyasztók részéről: s hazánkra nézve a gazdagságnak új és gazdag forrását nyitottuk meg.”

Az előpataki, ivásra használt *hat* ásványviz-forrás és 4 ásványfürdő bizonyára elég *anyag* a mi további hasznosításra vár, hogy teljesen igaz legyen Etőpatakról a mit *Chyzer* előlegez: az erdélyi részeknek „alighanem“ legjobban berendezett jelentékeny fürdője ez.

„A mi a külföldnek *Spaa*, *Pyrmont* és *Franzensbad*, a Királyhágón inneni részeknek *Buziás*, *Szliács*, *Bártfa*, az Erdélynek *Előpatak*, kitűnő hideg vasas savanyuviz forrásaival.”

Chyzer a *magyar fürdőkről* a természettudományi társulat estélyén tartott előadásában nagy meglegegedéssel említi fel Előpatakról, hogy a magyar orvosok és természetvizsgálók 1875. évi gyűlése alkalmával ajánlott átalakítások közül többeket létesített. Igy a fürdő belterületéről a közutat nagy költséggel áthelyezte s a közönséget az uti portól megszabadította. Ez a körülmény egy maga elegendő bizonyíték Előpatak birtokosságának magas intelligenciája mellett.

Legyen szabad az igen tisztelt birtokosság figyelmét még arra felhivnunk, hogy egy ilyen istentől megáldott helynek tiszta fürdő jellege minden esetre megőrizendő s ezért sürgetően helyezze át a belterületről a gazdasági állatok tenyésztésére szolgáló helyiségeket.

Azt állítják, hogyha annyi volna a *pénze*, mint a *jóakarata*, úgy Előpataknak *nem volna párja*. Az E. K. E. csak azt kívánja, hogy Előpatak fürdőbirtokosságának a jóakaratanál is nagyobb legyen az *erélye*, s hogy mielőbb páratlanná váljék: mindezeknél több legyen — a *pénze*.

Előpatak leírása.

Irta: Száva Gerő.

Az ásványvizekben és fürdőkben bővelkedő Háromszékmegye kétségkívül Előpataknak adja meg az elsőséget úgy fekvése, mint látogatottságára nézve. Előpatak a tenger színe fölött 2872·4 bécsi láb magasságban mérsékelt magasságu erdők által koszoruzott völgyben fekszik. E völgy egész hosszában a hasonló nevű hegyi patak csörgedez.

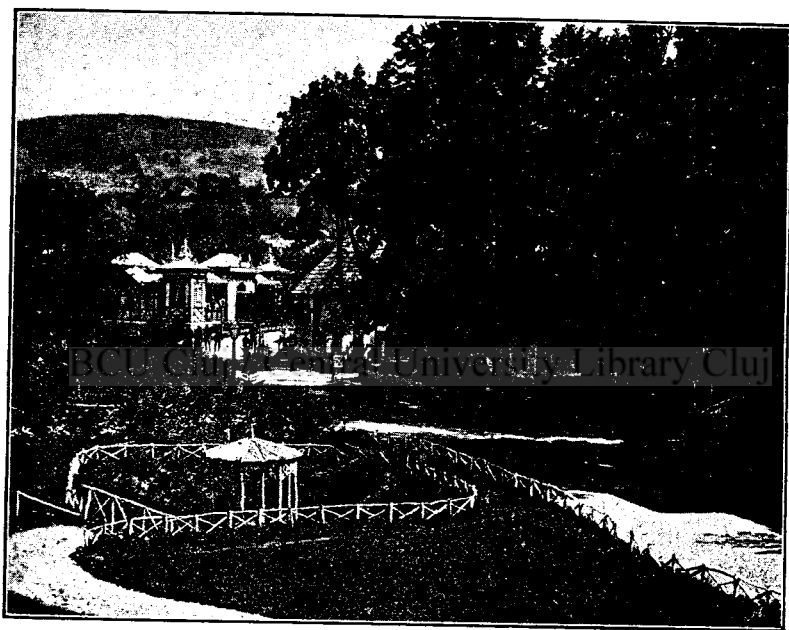
Alsó felében rendezett park terül el, melyet a Nemes gróf-féle meleg fürdők, a bál- és zongoraház, a Székely-Neurirer, Szabó dr., Reich dr., Pruncul és Száva-féle házak és a szegények kórháza (a görög keleti templom szomszédságában) környeznek, e parkban vannak a Diána és József főherceg-források.

Felső felében szintén park rendeztetett be, melyet az új «Lobogó» hideg fürdő, Szabó dr., Otrobán dr., Nemes Vincze gróf, Béli György gr. és Bogdán házai vesznek körül. E parkban van a svájci forrás s nem messze ettől a róm. kath. templom. E parkból rövid árnyas sétaut vezet a «Károly» hidegfürdőhöz.

E két parkot $\frac{1}{2}$ kilométer hosszú, rendezett sétatér köti össze, melynek felső felében körparkban fekszik a főkut, mellette a fődött sétahely, hol a vendégek esős időben iszszák a gyógyítóvizet. Ebben az épületben van a gyógyszertár s az olvasó terem. Ugyancsak a főkut mellett van a Nemes János gróf-féle svájci ház, a melyben számos vendégszobán kívül van a posta, táviró és a királyi csendőrség elhelyezve. A sétatér hosszában állanak az Eszterházy

gr., Nemes János gr.-féle «Unio», Sterin, Gidófalvy, Goldstein, Béldi György gr.-né, Rudolf-alap, Béldi Gergely s Práger-féle házak számos vendégszobával, valamint a Nemes János gr., Antos Jánosné és Béldi Gergely-féle nagy vendég helyiségek. E sétateren van az Uj- és Anna-forrás.

Az egész fürdőterületet erdők veszik körül sétautakkal, hova minden udvarból kijárást vezet; az erdei séták déli részében ter-

Előpatak.

jedelmes csolnakázó tó van, közepén szigettel. E tavat több forrás vize táplálja s tisztaságát folytonos lefolyás tartja fön.

A mintegy 600 szobából álló bérházak az igazgatóság felügyelete mellett közös házi kezelés alatt állanak; a szobák napi ára 30 krtól 3 forrntig terjed. A vendéglők is az igazgatóság felügyelete alatt állanak; betegek számára életrendi étkek készíttetnek. Tejes kávé 24 kr., egy ebéd 60 krtól fennebb, teljes ellátás is jutányos árban eszközölhető. Azok részére, kik saját konyhával akarnak élni, naponta nagy zöldség- s majorság-piacz, friss hús, több kenyérsütő s másféle keréskelések állanak rendel-

kezésre; a tüzelőfa nagyon olcsó. A fürdők árai, valamint a fürdő-rendszabályok minden udvarban kifüggesztve vannak.

Naponta 4-szer postaforgalom, táviró-állomás, orvosok, gyógy-szertár, szórakozásul zongora, olvasó- és társalgó-termek állanak rendelkezésre; vannak hangversenyek, bálók, színház; egy első-rendű népzenekar játszik naponta reggel és délután a sétatérek-en.

Kirándulásokra szebbnél-szebb tájak kínálkoznak. Így az

Előpataki főkút.

erdőmagaslaton fekvő Szent-Anna-tó, a «Büdös»-barlang, Málnás, Tusnád, Zajzon fürdők, a ritka szép fekvésű Brassó, a regényes tömösi szoros, Sinaja az oláh királyi kastélylyal. Ugy helyben, mint kirándulásokra kényelmes bérkoesik állanak rendelkezésre.

Az évi fürdővendégek száma, tíz évi átlag szerint, mintegy 1500 személy, turisták száma kétannyi. A vendégek felerésze kül-földi, kik nagyobb részben Oláhországból (az idén 156 család), a többi Szerbiából, Bolgárországból, Ausztriából, sőt Oroszországból valók.

Gyógyító- és zenedij személyenkint 6 frt; a cs. és kir. közös

hadsereg, valamint a kir. honvédség tisztjei félégyógyítódíjat fizetnek; 12 éven aluli gyermekek, a cselédség és szegények gyógyítódíjmentesek. A fürdőévszak kezdődik május 15-én s végződik szeptember végével.

Az osztrák-magyar birodalom bármely részéből jövő vendégek kiszálló helye a földvári vasutállomás. Földvarról Előpatakig ($\frac{3}{4}$ óra távolság) egy bérkocsi díja 3 frt, társas kocsiban személyenkint 1 frt 20 kr fizetendő.

Az Oláhországból, Bolgár- és Szerbországból, tehát keletről érkező vendégek rendszeren a brassói vasut-állomáson szállnak ki, honnan kocsival rövid 2 óra alatt Szent-Péteren, Botfalván és Árapatakon át juthatni Előpatakra. Brassóból egy bérkocsi díja 4—5 frt.

Mint hogy Előpatak erdőkoszorúta völgyben fekszik, zord szelek ellen teljesen védve van, a nélkül azonban, hogy a lég szabad menete és a napsugarak el lennének zárva. A középhőmérsék 10 évi átlag szerint; reggel $+9^{\circ}$, délben $+17^{\circ}$, este $+14^{\circ}$ R. A légköri nyomás 0° párisi vonal: közép 314·66, legnagyobb 322·36, legkisebb 305·87. A lég egészen tiszta, ózondús, s az illatos növényzet zamatjával telített. A lég nedvességi tartalma, tekintettel a fürdő hosszában esőrgedező kristálytiszta hegyi patakra, az ásványvizek kigőzölgéseire, s az erdők vegetációjára, elég nagyinak mondható. Feltűnő hőmérsékleti változások nem igen vannak.

A tavasz márczius végével köszönt be, május rendszeren szép, junius nedves, julius és augusztusban derült meleg napok vannak, közben rövid esőzéssel, szeptember és október szép enyhe őszt nyújt, november borus, szeles és esős, december, január és február hónapokban vastag hó borítja a földet, s kemény tél uralkodik.

Összehasonlítva Előpatakot a hasonjellegű St.-Móritz, Ripoldsau, Reinerz, Elster, Franzensbad, Schwalbach, Spaa, Pymont vastartalmu ásványvizforrásokkal, azt találjuk, hogy csak St.-Móritz fekszik magasabban, mely kedvező körülmény Előpatak gyógyítóértékét nagyban emeli. Tapasztalhatni is, hogy elgyengült férfiak, nők és gyermekek már néhány heti itt időzés után egészséges szint kapnak.

Előpatak növényzete hasonlít a többi hasonló fekvésű kárpát vidékékéhez. Az erdők bükk, csere, gyertyánfa, nyár, juhar, hárs, egerfa, kóris, mogyoró, boróka fákból állanak. A kárpáti érdeke-

sebb növények közül 27 honos; a gombafajokat képviselik: *morchela esculante*, *clavaria flava*, *boletus edulis*, *cantharellas cibarius*, *agaricus campestris* stb. Nemkülönben terem itt bőségben: szeder, áfnya, földi eper (szamóca) és málna. Hogy ily dús tenyészet közepett a levegő minő illatos és üde, azt képzelni lehet.

Földtanilag véve Előpatak egészen kárpáti fővénykőn fekszik, melynek alapját vastag barna szénréteg képezi, s harmad képződésű fossil kövületeket tartalmaz. Homokos agyagban *Conchiferák* is találtattak, a vastartalmu agyagban különféle falevel-lenyomatok vannak, a szenekben számos Planorbeák maradványai találhatóak, sőt egy teljes hód (castor) koponya is találtatott, egyik szomszédközség határában pedig a patak medrében elefántfogak, mammutlifog és oldalsontok kerültek napvilágra. Ásványvizünk alkatrészei, minők: az agyag, szénsavas mész, magnesia, vasoxid, silicium, nátrium és kálium összetételek már eredetileg megvannak a hegyekben, s különösen a eocen képletekben, melyek szénsavas sókká változnak át, s szabad szénsavval dúsan telítve törnek fel gyöngyöző forrásainkban.

Előpatakon ez idő szerint 10 ásványvízforrás van forgalomban, melyek közül 6 szolgál italul. Ezek: a Főkút, Ujkút, Anna-kút, József főherceg-kút, szvájezi-kút, Diánna-kút; a fürdőidőszak alatt az utóbbit meleg fürdők előállítására használják. Két forrás a Lobogó tükörfürdő vizét szolgáltatja, más két forrás pedig a Károlyfürdőben meleg fürdők előállítására használtatik. Az ivókutak kő-köpükbe foglalvák, s csinos gloriettek alatt állanak. Az ásványvizek alkotórészei, a József főherceg-forrás kivételével, kevés eltérés mellett mindenik forrásban azonosak. Minőségi vegyelemzés alapján az ásványvizekben nemleges testekül: szénsav, klór, kovasav, phosphorsav, valamint a jod és brom nyomai, a József főherceg-forrásban kénsav is, — tevőleges testekül pedig mész, magnesium, vas, aluminium, nátrium és kálium ismertettek föl.

Az ásványvizeket *Stenner* Gottlieb dr. és *Schnell* Péter vegyelemeztek, a József főherceg-forrás vegyelemzését *Folbert* Frigyes dr. eszközölte.

Az előpataki ásványvizeket nemcsak tartalmának minősége, hanem főleg vegyaránya emeli a hasonló vegyalkatu s gyógyíthatásu hirneves vizek fölé. Ilyenek vastartalomra nézve: Bártfa, Füred, Franzensbad, Rohitsch, Pymont, Spaa és Schwalbach; oldó, hajtó vizek pedig: Kissingen, Marienbad, Karlsbad.

Osszehasonlítva ezekkel, kitűnik: hogy Előpatak a legszénsavdúsabb források egyike, s e tekintetben csak Pymont, Füred és Franzensbad vetélkedik vele. Vastartalomra fölülmulja az eddig ismert összes vasas vizeket, nem véve ki Pymont-ot, Spaa-t és Schwalbachot sem. A vasas vizek közül az által tűnik ki, hogy hajtó sókat tartalmaz, melyekkel a szorító hatásnak ellene működik. Szénsavas nátronra nézve fölülmulja az összes említett vizeket. A szénsavas sókat illetőleg csak Rohitschnak enged a mész és magnesia tartalmában, Karlsbadtól és Marienbadtól csak a kénsavas sók hiánya által különbözik, miért is hajtó hatása nem gyengítő az emésztő szervekre

Előnyös vegyi összetételével vonta magára Előpatak gyógyítóvize a legtávolabb országok első rangu orvosainak figyelmét. *Seegen* József dr. bécsi és *Braun* Gyula dr. rehme-ocynhauseni orvosok kiváló jelentőséget tulajdonítanak neki az égvényes vasas ásvány vizek sorában. A magyar orvosok és természetvizsgálók XVIII-ik közgyűlése 1875-ben jegyzőkönyvi jelentésében legnagyobb elismeréssel szól az előpataki gyógyítóvizeknek az emésztés, vérképzés, elválasztás mos bajaiban észlelt legkitűnőbb sikerű használatáról.

Huszonegy részben specialis orvosi munka emlékszik meg Előpatak gyógyító- és fürdővizeiről. Elsőrangú kül- és belföldi tekintélyek személyes tapasztalatai alapján különösen következő betegségekben bizonyultak biztos hatásuaknak:

A gyomor és belek idült hurutjai, altesti vérbőség és vérpanzás, aranyér, máj és lép-daganatok és epebántalmak, sápadtság, vérszegénység, köszvény és csúz-bajok stb.

Az ásványvizet a vendégek reggel 6 órától 8-ig, délután 5 órától 7-ig szokták inni, mely egész idő alatt a zenekar a sétátéren játszik; a vendégek egyik kuttól a másikig sétálva használják a vizet. Friss kecsketej és friss savó is mindenkor rendelkezésre áll az azt igénylőknek. Gyenge betegek az ásványvizet hazavitethetik használat végett.

Hidegfürdő kettő van; egyik a *Lobogó* +10° R. ásványvíz tükörfürdő (az ivóforrásokhoz hasonló összetétellel), elkülönítve nők és férfiak részére; másik a *Károly*-fürdő 16—10° R. édesvíz-tükörfürdő külön nők és férfiak számára. Mindkét fürdőben zuhanykészülékek vannak. Daczára az utóbbi mellett közvetlen folyó és kristálytisztá vizű Előpataknak, a fürdőbirtokosság 3 kilométer hosszú vízvezetékét készítettett egyik erdei forrástól a cementezett s kényelmesen berendezett fürdőig. E Károly-fürdő

bármily kényes izlésű vendég igényeit képes kielégíteni. Terjedelmes szép kertben, lombos fák árnyában valódi nyugvóhelyét képezi a sétálóknak.

Melegfürdő-intézet is van: a Nemes gróf-féle Diana-fürdő, rendezett park s árnyékos sétatér közt, hol esinos kabinetekben 18 kád van berendezve. Az ásványvizet gőzzel melegítik s csövek által vezetve, a kívánt hőfok szerint készítik.

A fürdők ára: hideg ásványviz-fürdő 30 kr., hideg édesviz-fürdő 25 kr., meleg ásványvizfürdő 50 kr.

Az előpataki ásványvizeket nemcsak a betegek használják; egészséges embereknek is üdítő italul szolgál s különösen borral vegyítve a háztartásnál általános fogyasztásnak örvend. Ez idő szerint évenként 1 millió palaczkon felül küldenek szét bel- és külföldre.

Az ásványvizet 1 és $\frac{1}{2}$ literes sötét üvegekbe töltik, melyeknek fenekén «Előpatak» körirat van beégetve; a töltést, dugaszolást a legújabb módszer szerint készített gépekkel eszközlik. Az üvegeket ónkupakkal és vignettákkal látják el s 25 és 50 palaczkot tartalmazó ládába csomagolják. Egyes üvegek is vásárolhatók az ásványvíz haszonbérletjénél.

A fürdőfelügyeletet az igazgatóság gyakorolja, mely minden szó- vagy levélbeli megkeresésre utasítást vagy felvilágosítást készséggel ad; a rendőri ügyek elintézését a megye hatósága eszközli.

Előpatak az erdélyi részek legrégebb fürdőhelye. *Régi székely krónikák szerint már honalapító Árpád korában ismerték csodás gyógyítóerejét.* Századokon át fenmaradt hirneve, de csak a mult század elején kezdett tudományos körökben is figyelmet ébreszteni. Addig a fürdőlátogatók csak deszkasátrakban kaptak lakást s az itt legelő nyájak pásztorainak síphangja mellett időztek, míg 1770-ben Nemes János gróf, Háromszék főkirálybirája építtette az első házat, kinek példáját Előpatak ősbirtokosai: Mikó gróf, Béli, Székely, Geréb, Thuri, Antos, Gidófalvy s többen mások is lassanként követték. Már ebben az első korszakban számos bel- és külföldi vendégnek volt összejöveteli helye, s tudományosan is ismertetve lön *Barbenius* dr. brassói főorvos következő munkájában: *Chemische Untersuchung einige merkwürdige Gesund und Sauerbrunnen des Szeklerstuhles Háromszék* Hermanstadt, 1792.

E század elején, nevezetesen az 1836—1844. években, midőn az

előpataki közbirtokosság jogviszonyait rendezték, az akkori igazgatóság a kunyhószerű házak lerombolását s a czélnak megfelelő új házak építését rendelte el; hozott gazdasági, szépítési, rendőri és egészségügyi szabályokat. E második korszakban az ásványvizforrásokat kő-köpükbe foglalták, több forrásból a *Lobogó* nevű hideg fürdők et készítették, a *Diana* forrást 18 káddal meleg fürdővé rendezték be, fedett sétahelyet, olvasó-termet s a kutak fölé pavillonokat építettek, fürdőorvosi állást, gyógyszertert és postahivatalt rendszeresítettek. Ebben az időszakban már nagy látogatottságnak örvendett Előpatak. Nemcsak a hazai, hanem a külföldi arisztokrácia nevezetes és tekintélyes tagjai is látogatták e gyógyítóhelyet, így: Milos Obrenovics szerb fejedelem (ki egy csinos görög-keleti templomot is építtetett itten), Ghika herceg, Sturdza, Stirbey, Canlauseanu, Florescu s mások.

1875-ben a közbirtokosság a fürdő emelése czéljából tetemes áldozat árán meghívta a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlését Előpatakra, s felkérte mindama üdvös balneológiai javaslatok megtételére, melyek a fürdőt az elsőrangúak színvonálára emelni hivatják. A szakbizottságok rendezettebb viszonyokat ezéző véleményadása után a közbirtokosság 1882-ben egy törvényszéki bejegyzett czéggel bíró szövetkezetté alakult, melylyel e fürdő harmadik korszaka kezdődik.

A szövetkezet pár évi szervezkedés után már is lényeges és költséges ujtásokat tett; így a fürdőn keresztül vezető 1 kilométer hosszú országutat a fürdő mellett levő erdő aljába helyezte át, mi által a fürdő területben nyert s a közlekedésből származott kellemetlenségektől (zajtól és portól) megszabadult. A fürdő hosszában elvonuló patak beboltoztatott, s fölötté sétatér, nemkülönben a fürdő alsó és felső felében parkok lettek berendezve. Több új forrást nyitott s ezek között a *József főherceg*-forrást 1883-ban József főherceg ő cs. és kir. fensége magas látogatása alkalmából; a hideg ásványviz-fürdőköt modern stylben költségesen fölépítette; az erdőben számos új sétautat nyitott, hová 100 ezer fenyő lett ültetve; a sétatérök kibővítésével egyidejűleg az Oertel-féle sétagyógyító mód alkalmazásait léptette életbe, úgy hogy kényelmesen minden fáradság nélkül juthatni fel az árnyas hegytetőkre, honnan a legszebb kilátás nyílik a gyönyörű barczasági s a hó-pompában ragyogó távoli havasokra; a hidegfürdővel kapcsolatosan vizgyógyítóintézetet rendezett be az édesvízű Károlyfürdőben; esolnakázó tavat létesített; létrehozta a *Stefánia-menedék*-

házat, hol hadseregbeli tisztek és a polgári osztály szegényebb sorsu tagjai számára ingyen lakás és kezelés áll rendelkezésre.

A felügyelet minden tekintetben gondos; a tisztaság mintaszerű, a sétatereket délelőtt és délután öntözik és seprik; a szolgálat pontos és előzékeny volta ellen semmi kifogás.

Van még egy páratlan előnye Előpatakknak erdélyrészi fürdőink sorában: előnyös közlekedési összeköttetése. Reggeltől-estig kényelmesen meg lehet járni Bukarestet, a mi főképp oláhországi üzletemberekre nézve kedvező.

A mi a jövőt illeti, tervbe van véve egy új kurszalón s ivócsarnok modernszerű építése, habár a már meglévők is a czélnak teljesen megfelelnek. El van határozva az *ásványvizek házi kezelése*, melyeknek értékét a szakavatott fürdőigazgató által feltalált új *dugaszolási módszer* kétségkívül tetemesen emelni fogja. E dugaszolás előnye abban áll, hogy a *szénsav elillanását tökéletesen meggátolja, s a viznek tiszta átlátszó színét és eredeti erejét, lerakódástól menten, megtartja*. A víz megzavarodása s a sárgásbarna csapadék kiválása teljesen megszűnik. A magyar orvosok és természetvizsgálók a napokon Brassóban tartott vándorgyűlése alkalmával rendezett ásványviz kiállításon emez új dugaszolási módszerrel töltött előpataki ásványvizek általános feltűnést és elismerést vívtak ki.

Az előpataki gyógyítóvizek hatásáról.

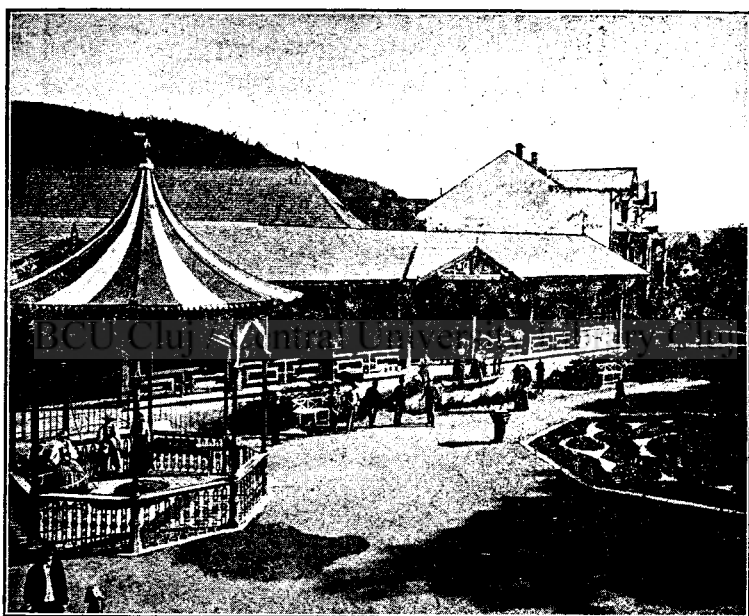
Irta: Nagy Kálmán dr.

Ismeretes körülmény, mily befolyással bír, mily lényeges kiegészítő részét képezi, valamely gyógyítóhelynek: vidéke és így, midőn Előpatak gyógyítóvizeiről szándékozom rövid ismertetést írni, nem mulaszthatom el, ha nem is hosszasan, de legalább néhány szóval meg nem emlékezni Előpatak fekvéséről, kies vidékéről.

A mai fenyő-mánia az a láz, mely mindenütt fenyvest keres és követel, valósággal elfelejteti velünk, hogy van más fa is a fenyőn kívül; a hatalmas tölgy-, bükk-erdő, mely lombjaival a

felhőkkel játszadozik és a szuró napsugarak ellen oly enyhe, szelős árnyat nyújt, mind, mind eltörpül egy arasznyi csemete fenyő mellett, melyet oly gonddal és fáradsággal sikerült cserébben lecsenni a Kárpátok aljáról. A fenyő sajátságos illatával, mely oly üditően hat egész szervezetünkre, nem vetekedhetik egy növény sem; de viszont az sem tagadható el, hogy oly nagy értéket a fenyőnek, mint a milyennel felruházták, tulajdonitanunk nem lehet, de igen is lehet ama *magasságnak*, hol előfordul. A fenyő annak

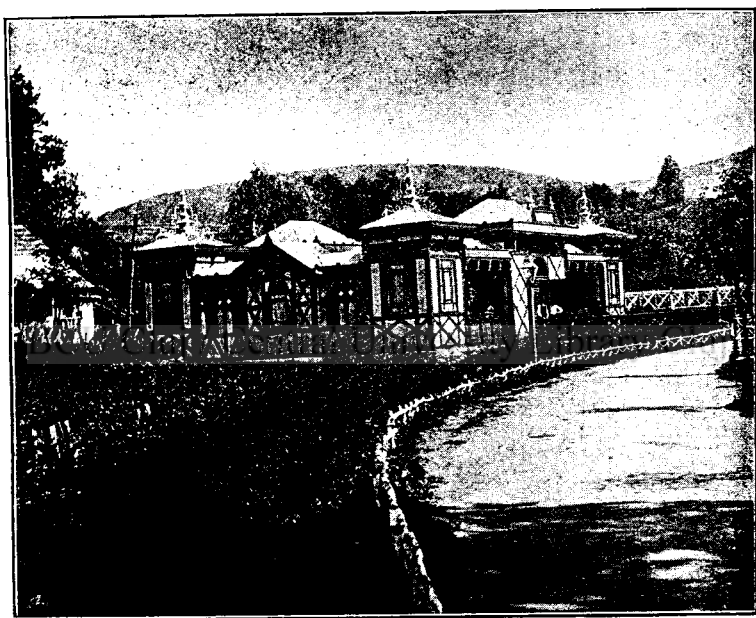
Előpatak.

(A főkut és a fedett sétahely.)

a magasságnak jelzőablája, melyről—statisztikai alapon egyrészt, másrészt pedig tapasztalati úton — tudjuk, hogy benne bizonyos kór-anyagok hiányoznak, szóval bakteriummentes és ennek tudata okozza azt a megnyugvást, azt a jó érzetet, melyet a fenyves megpillantása ébreszt.

Előpatakról minduntalan hallottam ama panaszos kifejezést: «Csak az a kár, hogy nincs fenyvese»! — Nos, fenyvesünk nincs, — eltekintve ama néhány sétauttól, hol a fenyvest mesterséges

módon igyekeztek meghonosítani s hogy ott oly szépen díszlik, annak a jele, mennyire megfelel a talajviszonyok a fa tenyésztésének — de általán véve mi sem bizonyítja jobban Előpatak vidékének szerencsés viszonyait, mint ama hatalmas bükk-, tölgyerdők, melyek a fürdő közvetlen környékét és magát a fürdő telepét díszítik és a helyenként váltakozó árnyas és napos sétautak mi kövételést sem hagynak hátra a mai kényes izlésű kor igényeinek, tekintve fürdőinket, hol főleg az ivó-gyógyítómód lép előtérbe.

Előpatak.
(Lobogófürdő.)

Előpatak sokkal ismeretesebb fürdőhelye hazánknak, semhogy részletesebben volna szükséges tárgyalni vizeit, melyek az égvényes vasas vizek közé tartoznak. Jelenleg inkább a benne előforduló vegyi részek különböző hatásairól szándékozom megemlékezni, melyeket tapasztalati úton e nyáron volt alkalmam észlelni.

Két fontos részt tartalmaz az előpataki források valamennyie, ezek a vas és közepsók. Nem tagadható, hogy mindkettő meglehetősen ellene dolgozik egymásnak és ily módon befolyásolja a

hatást; azonban a különböző források, mind a Fő-, Uj- és a József-forrás főleg, mielőtt napvilágot érnek, amaz egyes földrétegek szerencsés változásait illetőleg, a melyen áthatolnak: tartalmukban változást szenvednek, elannyira, hogy, mint például az Uj-kutnál, csupán a vas hatása jut érvényre, elnyomva az azért benne foglalt közepsők érvényre jutását. Alkalmam volt e víz hatását különösen a serdülőkornál előforduló ugynevezett vérszegénységnél, illetve a veres véresejtek hiányánál észlelni. E víz rendszeres ivása — kezdetben naponként körülbelül fél liter — párosítva egyéb diaetikus követelményekkel, mi főleg a fehérjetartalmu táplálékból, fürdőkből különösen a fenyő fürdőkből áll, nemkülönbben a mérsékelt hegymászás az, mi együttesen jótékonyan a czélnak megfelelően hat; de természetesen mind ezte bő vastartalmu források nélkül (ezer grammban 0.468) egyedül diaetikus uton elérni nem volna lehetséges, miután tapasztalásból tudjuk, hogy daczára annak, miszerint tápszereinkben elegendő vasat találunk, azok a szóban levő kóralakot még csak nem is javítják, míg ellenben rendszeresen, vastartalmu vizek használatával gyógyulnak. Nem szükséges, hogy bő vastartalmu legyen a víz, miután csak néhány centigr. az, mire a szervezetnek szüksége van, lévén az egész szervezetnek összes vastartalma alig 2 grammnál több; a vas a szervezetben a fehérjével egyesül, s mind vasoxyd fehérje jön az anyag forgalomba. Nagy előnye forrásunknak a bő szabad szénsav tartalom, mely élénkitvén a gyomor működését, a vas hatását növeli és elősegíti.

A másik két forrás, a Fő- és József-kút, többnyire kombinálva használatos, miután — mind tapasztalásból meggyőződtem — a kettő egymást meglehetősen kiegészíti. Főleg oly gyomor bántalmaknál, melyek altesti pangással voltak kapcsolatban, a mennyiben ez utóbbi kút vize a belek peristaltikus mozgását illetőleg, a belek nyákhártyáira ingerlőleg sokkal gyorsabban és élénkebben befolytak. A víz ivás kezdetben mérsékelt mennyiségben lett fogyasztva (decil.) úgy reggel mint az esti órákban s heti időközökben fokonként egész 1 liter napi mennyiségig történt az emelkedés. Természetesen kellő diaetikus előírással. Általán legnagyobb súly a diaetára fektetendő, ennek figyelembe vétele nélkül, daczára a legjobb vizeknek, eredmény nem érhető el és ép ez az miben legtöbbben tévedésben vannak s nem egy a kellő utasítás hiányában ép ellenkező czélt ér el a kúra befejeztével. Sokan eleget vélnek tenni, ha a „gyümölcsöt ne egyél” mot-

tót szigorúan megtartják. Ez is valami, de nem minden. A gyomor — ezuttal arról van szó — egyike ama szervünknek, melynek állandóan működésben kell lennie, elmulaszthatlan kötelességei vannak, nem úgy mind testünk valamely más részének, mely ha beteg: kipihenhet. Ily körülmények között kétszeres figyelmet igényel s nem könnyű eldönteni azt, mit adhatunk neki, hogy egyrészt eleget tegyünk rendeltetésének, másrészt, hogy általa a bajt ne fokozzuk. Nem sorolhatom fel itt az egyes eseteket, sem e téren tett tapasztalataimat. Sem a hely, sem a lap iránya nem engedik azt meg. Csupán a figyelmeztetés az, mit mihez tartás végett megtehetek. Volt alkalmam figyelemmel kíséreni több súlyos idült gyomorhurutot, melyek a fent említett körülmények figyelembe tartása mellett igen szépen javultak, különösen a gyomorbántalom egy nemében, az ugynevezett gyomortágulat eseteiben többeknél teljesen gyógyulás állott be, különösen a megfelelő vízzel végzett gyomormosások — melyek ily körülmények között a víz ivást pottolták — néhány nap alatt megszüntették az ezzel a bántalommal járó kellemetlen tüneteket.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a vese működési körébe vágó bántalmakat sem, különösen melyek szivbántalommal párosulva viszeres pangáson alapultak. Csak egy esetet említek fel: P. T. görög kel. lelkész ideérkezésekor súlyos vesebántalommal, egyidejűleg szivbillentyű hibával, nemkülönben mindkét alszárnak térdig való vizenyőjével kezdte meg a gyógyítómódot. A testsúly 102 kilogramm volt. A megfelelő kútvíz ivása, kellő diacta (főleg sok tej ivás) és langyos vasas, felváltva fenyő fürdők 4 heti használata után vizenyője teljesen eltűnt, súlyban 16 kgrammot vesztett és ennek következtében a vesék működése és a sziv úgy szólván teljesen rendessé vált.

Több más bántalom közül — mint májbaj, aranyeres bántalmak, stb. — e fent említettek azok, melyek főleg megfigyelés alá kerültek s hol az előpataki égvényes vasas savanyuvizek, kellő fegyelem és rendszeres kezelés mellett, kivétel nélkül megfelelték jóhangzású nevüknek.

A turistaság és annak előmozdítása fürdőhelyeken.

Irta : Ballagi János dr.

Vannak pontok, a hol a turistaság és az egészség helyreállítására törekvő különféle gyógyítómódok, vagy mondjuk röviden, a fürdő-gyógyítótan, meg a fürdői életmód oly szorosan érintkeznek egymással, hogy tárgyalása ebből a szempontból nem fölösleges e helyen. Bizonyításul elegendő, ha arra az ismert tényre hivatkozom, hogy a fürdővendégek tekintélyes csoportjából kerül ki a legtöbb turista s a fürdői élet adja meg a legtöbb és legkönnyebb alkalmat a turistaság gyakorlására. Azt lehet mondani, a kettőnek a fejlődése majdnem párhuzamosan halad: a turistaság terjedésével szaporodnak fürdőink látogatói és megfordítva.

Nem érdektelen tehát tudni, hogy ez a legmodernebb sport bír-e befolyással az egészségi állapotra és minővel; lehet-e azt esetleg vagy gyógyító célokra, vagy a fürdőn való tartózkodás kellemesebb tételére, vagy fürdőink látogatottságának emelésére felhasználni? Továbbá minő álláspontot foglaljon el a fürdőorvos azokkal a betegekkel szemben, kik azt kisebb-nagyobb mértékben gyakorolni óhajtják?

A gyógyító tényezők, melyeknek kedvéért betegeinket fürdőre küldjük, két nagy csoportba oszthatók be.

Az egyik csoportot képezik azok a faktorok, melyek valamely fürdőhelyeknek bizonyos kóros bántalmak ellen kölcsönöznek therapeutikai hatást: ide tartoznak a különféle vegyi összetételű inni vagy fürdeni való vizek, különös éghajlati tulajdonságok vagy egyéb specialis gyógyító módszerek.

A másik csoport általánosabb jellegű, s ugyszólván minden fürdőhelyen föltalálható — vagy legalább kellene, hogy föltalálható legyen. Ez: a jó, tiszta levegő és egyéb kedvező hygienikus viszonyok; a rendszeres testmozgásnak, sétáknak és kirándulásoknak lehetősége és végül olyan körülmények, melyek megengedik, hogy a beteg vagy a fürdővendég csendes, nyugodt, zajtalan életmód mellett még kellő, de nem izgató és ártatlan szórakozást is leljen. A mint azt *Fodor* tanár, az I. balneologiai kongresszus alkalmával tartott előadásában kiemelte, nem szabad egyik faktort sem túlbecsülni. S ha képzelhető is, hogy a beteg otthon rendes és sok-

szor épen nem hygiénikus életmódja daczára, péld. a karlsbadi víz használata mellett javul vagy meggyógyul, mégis gyorsabban és biztosabban nyerheti vissza egészségét, ha az általános hygiénikus erők — jó levegő, mozgás, gondtalan élet, jó táplálkozás — hatását is élvezzi. Mindenesetre az elért gyógyítósikerekben az utóbb említett tényezőknek is jelentékeny részük van.

Egészséges embernek a turistáskodás szerfölött hasznos. Jó hatása is abban nyilvánul, a mit röviden és összegezve az anyagcsere élénkítésének nevezünk. S mert vannak kóros állapotok a hol, gyógyítani akarva, ugyanezt, t. i. az anyagforgalom gyorsítását szándékozunk elérni: imént fölített kérdéseinkre, van-e a turistaságnak therapeutikai értéke is, bátran igennel felelhetünk. Sőt egyes szerveket s azoknak funkcióját még egész különleges módon is befolyásolja. Ilyformán természetesnek találjuk, ha a turistaság, ha nem is épen e név alatt, de lényegében a fürdőgyógytani tényezők főntebb említett mindkét csoportjában helyet foglal. A lényegét a dolognak persze a hegymászás képezi: mert evvel sem a sík földön való sétálás, sem a hegyes vidéken, nagyobb magasságban való tartózkodás nem vetekedhetik, különösen, ha egyes szervek működését akarjuk befolyásolni. Tapasztalati tény, hogy a sík földön való járás a tüdők tágulására pl. alig van valami hatással s másrésről *egyedül* a ritkított levegő élet-tani hatása, főleg nem nagy magasságokban, korántsem oly nagy, hogy számba jöhetne. Nehány svájcei gyógyítóhelyet kivéve, 1200—1500 méternél magasabban fekvő fürdők külföldön sincsenek; ezen alul pedig az egyedüli változás, a mit észrevehetünk, az érítés szaporodása az első napokban.

Mig ellenkezőleg, a hegymászás hatásának ismerete a szivre és a tüdőre, a vérkeringésre és a lélegzésre meglehetősen régi dolog, annak rendszeres kísérleti tényeken és elméleti okoskodásokon alapuló alkalmazását *Oertel* által főleg szív-, és *Brehmer* által kizárólag tüdőbetegeknél újnak lehet mondani. Az előbbent, mint általánosan ismert dolgot, tétélezve föl, csakis az áttekinthetés kedvéért ismertetem pár szóval. Lényege röviden a következő:

Kiindulva abból, hogy a kóros szív nem bírja meg a munkáját, t. i. az aránylag nagy vérmennyiségnek kellő módon való szétosztását a szervezetben: *Oertel* főfeladatnak tartja szivbajoknál — s mindama betegségeknel, melyek a szivizom gyengésével járnak — a vérmennyiség kevesbitését, jobban mondva sűrítését, az arteriosus és venosus edényrendszer teltsége között az

egyensúly helyreállítását, a szív munkájának kevesbitését és a *szívizomzat erősítését*. A fődolog az utolsó, t. i. az izomzat gyarapítása és erősítése s ez nemcsak cél, hanem eszköz is a megzavart vérkeringés rendezésére. Mindez elérhető volna forcirozott és rendszeres hegymászás által, midőn is a szívet fokozottabb munkára kényszerítjük s ez által izomzatát erősítjük. Erre van alapítva az ő *terrain-kurája*, mely annak idején sok port vert föl: utóbb azonban kissé csökkent iránta a lelkesedés, s úgy vélem, jogosan.

A turistaságnak nem kívánom definícióját adni: az igen tág fogalom, melybe sok mindenféle belefér. De annyi tény, hogy *Oertel* betegeit valódi turistáknak lehet tekinteni, főleg ha azt vesszük zsinórmértékül, ki milyen magas hegyet mászik meg. Merannak *Oertel* által kiadott terrain-térképén még az 1500 mtr. magas Bischofskfogel és 2200 méter magas Muth-Spitze is mint célpontok vannak megjelölve. Hogy tényleg szívbeteg vagy akár csak gyenge szívizomzattal bíró egyén eljutott-e baj nélkül ilyen magasságra, nem tudom, de alig hiszem. Gyakorlatilag nem volt alkalom e gyógyítómódot kipróbálni, megkísértettem 2—3, a phthisis legkezdetibb szakában levő betegnél, kik számára *Oertel* tudvalevőleg szintén jónak tartja az erőszakolt hegymászást. Az eredmény nem volt bátorító: a beállott szívdobogás és nehéz légzés s ebből kifolyólag az izgatottság, álmatlanság és étvágytalanság nagyon is alterálták a beteget. Elméletileg mindenesetre lehet kifogást emelni. Első sorban is nagy kérdés, hogy a szív túlerőltetéseig menő hegymászás nem-e inkább gyengíti a szív izomzatát, mint erősíti? Ugy hiszem, a mig biztosabb és abszolútabb mértékünk nincs a szív munkaerejének megítélésére, addig a szív munkájának *ilyen módon való, meg nem határozható fokozását* veszedelmesnek kell tartanunk. Különösen ha tekintetbe vesszük, hogy — a mint Traube és Leyden, Seitz s legujabban Friedrich és Tauszk észleletei bizonyítják — a testi megerőltetés után rögtönösen is fejlődhetik ki szívbj. Hegymászás, meredek, sziklás úton, azt hiszem, elég megerőltető munka. *Kisch*, marienbadi fürdőorvos, pár nappal ezelőtt közölt egy esetet, a hol szívelzsirosodásban szenvedő betege Marienbadban, egy nagyobb magaslat megmászsása után félórával meghalt. Igaz, hogy e betegnek még arteriosclerosis is volt, s ilyenkor maga *Oertel* is tiltja a hegymászást: de az ütér-falzat elfajulásának kezdeti stádiuma esetleg kikerüli a figyelmet.

A hegymászást, de nem az *Oertel*-kurát, csakis oly szivbetegnek lehet megengedni, a hol a compensatio még megvan; visszatartandó a szivizom erősítése által az incompensatiót, így tehát alkalmazása nagyon kis térre szorul. — Következőleg nem kell nagy szerencsétlenségnek tartani, ha a mi fürdőink közül kevesen is követték a divatos külföldi példát s csak egynehány-
nak jutott eszébe hirdetésében kiemelni, hogy «terrain-gyógyítóhely.» Például a Tátra-Füredék, meg egy legujabban keletkezett kis telep, t. i. Thurzó-Füred idei prospektusában egész határozottan a gyógyító eszközei közé sorolja a terrain-kurát: addig a betegségek közül, melyek ott kezelhetők, kihagyja a tulajdonképi szivbajokat, t. i. a billentyűbántalmakat. Ha ez szándékosan történt, véleményem szerint, daczára a kis insequentianak, csak helyeselhető.

Tüdőbetegeknek semmiesetre sem engedném meg e drasztikus kurát. *Oertel* ugyancsak olyan phthisikusokat számít betegei közé, kiknél szivgyengeség van jelen («Auch Herzschwäche bei Lungenphthisis». Ueber Terrain-Curorte 50 l.), de ezen a réven majdnem minden tuberkulotikus beteget ide lehet sorozni, holott rájuk a sportszerű hegymászás valóságos életveszedelemmel jár.

A nemrégiben elhalt *Brehmer*-nek, volt főnökömnek három évtizeden át kipróbált hegymászó kurája körülbelül ugyanazt célozza, mint *Oertel*é. *Brehmer*nek egész gyógyítórendszere, szerény véleményem szerint, nincsen kellőleg, érdeme szerint méltányolva, ha sokan tudnak is felőle egyet-mást, hibásan tudják. Így például még kartársak között is, a mint alkalmam volt meggyőződni, nagyon el van terjedve, hogy az ő főgyógyító rendszere tulajdonképen a hidegvíz-gyógyítómód. A mi épen nem áll. A hidegvizet csakis ledörzsölések és egyszerű hideg zuhanyok alakjában vette alkalmazásba, igen óvatosan és csak nagyon kevés, jó erőben levő tüdőbetegnél. Az ő főgyógyítószere a télen-nyáron gyakorolt hegymászás volt, s ha az elmélet, melyből *Brehmer* kiindult, ma már jogosan feledésbe is megy lassanként: a reá épített gyógyító rendszer megállotta a helyét és még ma is a legjobb. *Brehmer* is ugyanazt törekszik elérni, a mit *Oertel*, t. i. első sorban a szivizomzat erősítését s a tüdők tágitását. De a kivitel módjára eltérnek egymástól és pedig nagyon lényegesen. *Brehmer*, ki csak is tüdőbetegeket vett gyógyítás alá, ezeknél a szivnek mindenemü kifáradását, sőt a tüdő túlságos megerőltetését is károsnak tarja. Elitéli még az úgynevezett tüdőgimnasztikát is, melynek ká-

ros voltára nemcsak ő, hanem *Volland*, davosi orvos és *Liebermeister* is figyelmeztettek.

A míg az *Oertel*-kurát gyakorló betegeknek, sokszor nagyon meredek hegyi utakon addig kell fölfelé menniök, míg szivdobogás és dyspnoe be nem állott: addig a tüdőbetegeknél, kiknek a hegymászást, mint orvosszert rendeljük, sem egyiknek, sem másiknak nem szabad bekövetkezni; ehhez mérten a sétaútak, bár nagy kiterjedésben, csak szeliden emelkedjenek és bőven el legyenek látva pihenő helyekkel és padokkal, hogy a beteg leülhessen, kikerülendő az elfáradást, a mit *Oertel* egyenesen eltilt, t. i. a leülést. Ezenfölül még az orvosnak föladata, minden beteg erőbeli állapotához mérten szabni meg a hegymászás idő- és térbeli kiterjedését. Téli vagy nyári idő, hideg, köd, eső, vagy hó, tapasztalásom szerint, nem akadályozhatja betegeinket rendes sétájukban — mondhatom semmi káros befolyást nem gyakorolt rájuk még a nagyon hideg temperatura sem. Csak erős szél idején kell kivételt tenni.

Egyéb, részletesebb előírásokra kiterjeszkedni, úgy vélem, nagyon sok időt venne igénybe s az már nem is tartozik ide. A mondottakból ugyis eléggé kitűnik, hogy arra, miszerint óvatos hegymászással a tüdő térfogatának (capacitásának) növelését és a szív szándékolt erősítését elérjük, legalább is annyi, ha nem több a valószínűség, mint a terrain-kuránál. Azzal a különbséggel, hogy káros befolyása semmi esetre sincs.

Bizonyos korlátozások mellett tehát a hegymászás és turistáskodás tüdőbetegeknek is hasznos. A mint *Csapodi* barátom kissé reserváltan magát kifejezi: «A tüdővész kisebb fokain a hegyek közt való tartózkodás és óvatos turistáskodás gyógyító hatása lehet.» (Turisták Lapja. 1890. 4. sz.) E tény ismerete nem is olyan új dolog. Annál inkább csodálkozhatunk tehát rajta, hogy gyakorlati alkalmazása Magyarországon oly kevésbé elterjedt: holott ez a raczionális, igazán természetes gyógyítómód hazánkban, nevezetesen pedig a hegyes vidékeken levő fürdőkben, azt hiszem, sikeresen volna meghonosítható, ha a kellő orvosi felügyelet és ellenőrzés megvan. Megesik ugyan igen sokszor, hogy orvos a tüdőbetegét nyaranta 5–6 hétre a Szepességre küldi: de ebben nincs köszönet, mert rendszerint többet mulat és szórakozik a pácziens, mint a mennyi javára válnék. Ezért a zárt intézeti kezelés hasonlithatlanul előnősebb, de még ilyen nagy apparatus nélkül is megkísérthető, ismétlem, szigoru orvosi felügyelet mellett. Jó e

ezélra minden pormentes, lehetőleg egyenletes és nem túlmeleg klímájú hegyes vidék, a hol a betegnek jó karban tartott számos lejtős sétaut a hegymászást lehetővé teszi. Az utak pihenő helyekkel jól ellátva, nagyobb terjedelműek kell hogy legyenek: mert jó erőben levő tüdőbetegek megtehetnek naponta 5—6, sőt 8—10 kilométernyi utat is, ha az emelkedés szelid, vagy egész napokra is kiterjedő gyalog kirándulásokban is részt vehetnek. Hány száz vagy ezer méter magasan van a hely a tenger színe fölött, az mellékes. Valamely magassági régiónak vagy vidéknek tuberkulosis ellen való mentes volta ma már ugy is túlhaladott álláspont; s ha a magas fekvés előnyös, csakis azért az, mert a levegő ott tisztább, por és csiramentesebb. Legjobbak nézetem szerint, a középmagasságu, erdős, zárt völgyek, a minő Görbersdorf is, mely csak 560 méter magas, a milyen Felső-Magyarországon vagy Erdélyben akárhány található.

Egyéb tüdőbántalmaknál még alig tettek kísérleteket a rendszeres hegymászással: holott úgy hiszem, megérdemelné a fáradságot. *Oertel* ugyan igen sokféle bántalomnál ajánlja, természetesen a maga módszerét, többek között mindamaz állapotoknál, ahol a kis vérkörben, tehát a tüdőkből, vérpangás van jelen, tekintet nélkül az okokra, melyek azt előidéztek. De a miket a szivbántalmakra vonatkozólag fölhozni bátor voltam, ugyanazok az aggodalmak a hasonló kórtani viszonyok miatt épen úgy főállanak itt is. Nem akarom teljesen kétségbe vonni az *Oertel* által előírt módon gyakorolt hegymászás hatását, sőt az a baja, miszerint nagyon is hatásos; nagyobb azonban annak a valószínűsége, hogy ártalmára lehet a betegnek. S ha ugyanazt az eredményt elérhetni kevésbé drasztikus módon is, úgy, a mint azt *Brehmer* ajánlja, akkor legalább is fölösleges a másik után nyúlnunk.

Egyet nem említ *Oertel*, a hol pedig specziális jó hatást van reményünk várhatni a hegymászástól, mint azt több ízben is tapasztalni alkalmam volt. Olyan esetekben t. i., midőn savós meliürbeli izzadmányoknak az utolsó maradványa nem akar fölshívódni. Rendesen olyan csekély a folyadék-mennyiség, mely subjektív tüneteket már alig okoz s punctióra is alig érdemes: de annál makacsabb. A végleges gyógyulást ily esetekben a tüdők retractiója késlelteti, akár mert hosszú ideig tartó összenyomatás folytán ruganyosságát veszítette, akár mert álhártyák vagy összenövések akadályozzák rendes térfogatát elfoglalni. Tartózkodás középmagasságú hegyes régióban (500—300 méter) s nem túlhaj-

tott hegymászás úgyszólván az egyedüli orvossága az állapotnak midőn is a tüdők tágitása s fokozott mozgékonyága ruganyosságát növeli, mint a lerakódott állhártya-rétegek kopását s az összenövések szétszakadását is elősegíti.

Végül, hogy a sorozat teljes legyen, a Basedow-kórt említem még meg. *Oertel* szintén felhossa, de ha jól tudom nem ő, hanem *Stiller* tr. volt az első, ki figyelmeztetett arra, milyen jótékony befolyással volt néhány betegére a magas Tátrában való tartózkodás és mérsékelt hegymászás. Bővebb tapasztalatokkal azonban nem rendelkezünk.

Esetekben és ama bajoknál, a minőket eddig felsoroltam, a hol tehát a hegymászást valódi gyógyítószer gyanánt kívánjuk alkalmazni: úgy is kell avval bánni, mint gyógyítószerrel, vagyis, ha szabad e kifejezéssel élnem: adagolni kell, meghatározva, hogy hová, mennyit és mikor menjen a beteg. *Oertel* e tekintetben is nagyon hibázik, midőn patienseinek egyszerűen kezébe nyomja a terrain-térképet, s az «solche Touren ohne den Arzt machen darf» és csak kezdetben tartja az orvosi ellenőrzést szükségesnek. Holott a szervi szivbaj, a billentyűbántalom fönmarad, a beteget tehát egy év vagy két év múltán is ép olyan veszélyek fenyegetik, ha túlerölteti magát, mint kezdetben. Folytonos felügyeletre annál nagyobb a szükség, mert ép a szív- és tüdőbetegek többsége csak két végletet ismer: vagy kétségbe esnek, vagy nagyon is túlbecsülik erejüket és állapotukat könnyen veszik.

Ha azonban nem kívánunk valakinél rendszeres hegymászó kúrát alkalmazásba venni, tehát nem használjuk mint különleges gyógyító módot, hanem csak mint a therapiának hygienikus segédeszközét vagy diätetikai faktort, vagy egyszerűen mint szórakoztató időtöltést: akkor jobban kényére ereszthetjük a fürdővendéget, föltéve, ha t. i. egyáltalában orvosi tanácsot kér. De direkte is ajánlani lehet sokaknak. Ilyen betegek például az idült gyomorhurutban, ideges dyspepsiában szenvedők, a köszvényesek — természetesen a rohamok idejét kivéve —, a neurasthenikusok s végül nagy serege a túlságos sok szellemi munkát végző, vagy ülő életmódot folytató egyéneknek. A közvetlenül az anyagcserére és az idegrendszerre gyakorolt testi befolyáson kívül nem vetendő meg a kedélyállapotot érintő jótékony alteratio sem. Az elégűlttség, mely a turistát eltölti, ha egy magasabb hegy csúcsára baj nélkül, bár némi fáradaalmak után, fölért vagy egy na-

gyobb gyalogútat megtett: a legjobb eszköz a rossz kedv, ingerültség és csüggedtség elűzésére.

Röviden: a turistaság megérdemli, hogy fürdőhelyeken gond fordíttassék reá. Ha egyéb okból nem, már csak azért is ajánlatos előmozdítása, mert elvonja a beteget más, kevésbé ártatlan szórakozástól. Félreértésekre nem szeretnék okot adni, de konstataálnom kell, hogy hazai fürdőink közül erre igen sok helyen szükség van, mert a közönség az izgató multságokat a kelleténél jobban kultiválja. Különösen a kártyát és a zsigányt. Ismétlem, nem mindenütt. De pár évvel ezelőtt megfordultam egy helyen — a prospektusokban mint hidegvíz-gyógyítóintézet van feltüntetve — a hol a fürdői szépségeknek adott éji zenék miatt ritkán lehetett éjfél előtt elaludni; egy ismerősöm pedig, ki több hetet szándékozott ott tölteni, kénytelen volt haza menni már az 5-ik napon, mert minden pénzét elnyerték ferblin. Igaz, hogy ennek nagyobb hatása volt rá, mint akármilyen hideg zuhanynak. S az is köztudomásn, hogy professionatus játékosok, kiknek télen át nem kedvezett a szerencse, a fürdő-időszak alatt szokták magukat regressálni, egyik-másik hazai gyógyítófürdőben és nem Monacóban.

A fürdőigazgatóság vagy a fürdőorvos tilalma sokat enyhíthet e bajon, de gyökeres segítséget ettől nem várhatunk. Fürdőink fejlődése minden irányban, különösen a törekvés, a vendégek ártatlanabb szórakoztatásáról gondoskodni s a fogékonyság terjedése a testet edző multságok iránt: ezek többet fognak javítani a helyzeten.

Konkrét javaslatokat előterjeszteni, miként emelhető a turistaság fürdőkön, nem szándékozom. Mit és mennyit lehet és kell valahol tenni, az a helyi viszonyoktól függ, s legjobb, ha a fürdőtulajdonosok, vagy az orvos, kinek épen úgy érdekében áll a gyógyító tényezők szaporodása a direkte e céljéül ápolására alakult Turista és Kárpát - Egyesületek s azok helyi osztályainak morális vagy akár anyagi támogatását veszik igénybe. Az orvos főadata azután odahatni, hogy ez észszerű sport ne csak egézségeseknek szórakoztatóul, hanem betegeknek is gyógyítószertül és üdülésükre szolgálhasson.

A Bihari és Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.

Irta: *Nonquis.*

E czimmel *K. Nagy Sándor*, Biharország Kolumbusa, a ki 3 kötetnyi lelkes turista rajzokat irt e roppant megyéről s megirta rendszeres földrajzát is, a *Nagyvárad* idei 237. számában nagy-érdekű czikkelyt közöl, a mely nagyon megérdemli a bihari hegyek úgy nyugoti, mint keleti lejtője turistáinak figyelmét. Érinti a felséges kilátást, a mely e hegység ormáról egyfelől Biharországra, másfelől Erdélyre nyulik, megemlékezik a szomszédos sűrű érintkezésről, jelzi a turista momentumok sok közösségét, a legnagyobb méltánylással szól az E. K. E. üdvös tevékenységéről, jeles kiadványairól, sikerült kirándulásairól, s a bihari egyesület figyelmét felhiva az E. K. E. Biharban kevésbé ismert működésére: a hatalmas szomszédhoz való esatlakozást, a vele való közös törekvést ajánlja.

Mi tudjuk ugyan, hogy *Nagy Sándor* kezdeményezője és úgyszólván megalapítója a Bihari Kárpát-Egyesületnek, de — a mi nem könnyen érthető — annak nem is tagja, mi mégis fontosságot tulajdonitunk felszólalásának és mindkét rokonezélu egyesület érdekében reméljük, hogy ez nem fog a pusztában kiáltónak szava lenni.

Mindenekelőtt teljesen egyetértünk a czikkelyíróval arra nézve, hogy alig vonható határ a két egyesület hatásköre, területe közt. Mindkettőnek több igen nevezetesen tájpontja épen a közös határra esik; legérdekesebb kirándulásaiknál nem kerülhetik el egymás területét; a mely nagyobb szabásu turoknál okvetetlenül közös. Turista utak és menedék házak tekintetében közös érdekeik vannak; sőt közös veszély fenyegeti a magyarságot, innen is, túl is.

És ez nem lehet másképen. Azok a hegységek, a melyek keletre és nyugatra kinyulva valóságos turista paradicsomokkal kínálkoznak, egy rendszerhez tartoznak. Megegyező természeti és néprajzi viszonyok jelentkeznek a két lejtőn. Sőt azok a nevezetes és egészen sajtáságos hazafias, nemzeti, kulturális feladatok, a melyek mindkét részen a lelkes turistára várnak, minden más vidékétől különböznek, de egymásközt ismét csak egyeznek.

A Királyhágó, a bihari hegyek gerince nem lehet többé határ, választófal, a hajdani Erdély és Magyarország közt, sőt épen itt lehet és kell hogy legyen a legerősebb kapcsolat a kettő

közt. A határvidékek turistáinak feladata, hogy a közös ormokon, a honnan a szem elbűvölve kalandoz a haza szent földjén, Erdély aranytermő érzehgyei, s a nagy alföld aranykalászu rónái közt, egyszívvel karöltve ápolják az Unió magasztos érzetét!

Hogy a Bihari Kárpát-Egyesület testületileg az E. K. E.-hez csatlakozzék, abban lett volna ráció s erős érvek szólottak volna mellette. De ez immár meghaladott álláspont. A bihari egyesület a budapestihez csatlakozott, annak osztályául és jól tette. Hisz nyugatról, az ország szivéből és a gazdag alföldről várjuk mindketten honfitársainkat vendégekül, hogy üdüljenek és lelkesedjenek természeti kincseink élvezetében és ennek fejében lendítsenek kulturánkon és közgazdaságunkon. Hisz a ki onnan hozzánk jön, nem kerülheti Bihart és nem hunyhat szemet szépségei iránt, s a ki a Biharba jön, nem fog ott zsákutezában maradni, nem fog elmentállani a tőszomszéd Erdély mesés varázsának, eljön hozzánk, elmerül a gyönyörűségben, és nem fogja elhatározni tudni, hol szebb, hol jobb?

Itt is tehát közös az érdekünk. Reméljük, hogy a budapesti Magyar Turista-Egyesület jóindulattal fizeti a bizalmat, s a hatalmas lendületű, világszerte ismert Tátra favorizálásában nem fogja mellőzni a félreeső, kevésbé ismert délkeleti felföldet, a hol a magyar turista számára elragadó élvezetek mellett a legszebb hazafias feladatok kínálóznak.

S midőn bihari szomszédaink a főváros Mekkája felé fordultak, s a budapesti Magyar Turista-Egyesületnek nyujtották jobbjukat, nyujtsák felénk legalább balkezöket a közös munkára, a melyet együttesen egyesült erővel kell végezniük a közös területen, ha azt hozzáférhetővé akarjuk tenni a nyugot számára, ha értékesíteni akarjuk természet adta javainkat. Ismerkedjünk meg egymással, ismerjük meg kölcsönösen tájékaikat és ismertessük meg másokkal is. Kalauzoljuk el egymáshoz látógaatóinkat. Legyünk e gyönyörű darab földön egymásnak minél gyakrabban egyszerre gazdák és vendégek is, versenyezve egymással szeretetben. előzékenységben, szolgálatkészségben. Rendezzünk közös kirándulásokat, építsünk utakat, emeljünk menedékházakat! Legyünk ne csak szomszédok, hanem olyan osztozkodott testvérek, a kiknek van egy osztatlan közös örökségük: a rengeteg, a havas

És e részleges szolidaritásnak legyen formája, konkrét alakja is. A Bihari Kárpát-Egyesület gyűjtsen tagjai közt híveket az E. K. E. számára. Én azt gondolom, hogy ha 50 ilyen akadna, az

E. K. E. meghozná azt a kollegiális áldozatot, hogy gazdag folyóiratát, az *Erdélyt* 1 frtjával nyujtaná a testvér-egyesület tagjainak. Ezt az ügyet *Hegyesi Márton* uram buzgósága tudná legjobban nyélbe ütni, a kivel e sorok írójának szerencséje volt ez iránt eszméket váltani. És szerveződhetnek Biharban, kivált a határvonalon, az E. K. E. bármely szerény osztálya, a melynek megalkotásában nemes versenytér nyílnék *K. Nagy Sándornak*, Biharország nagyérdemü Kolombusának.

A *K. Nagy Sándor* cikkelye szó szerint a következő:

*

«Bejártam a mi szép hegyeinket, melyek a pompás Királyhágó hegylánc folytatásául le délre, egész Királyhágóig, a gyönyörű süveg alakú Dobrináig válaszfalat képeznek «Bihar-ország» és a Királyhágón-túli kerület, vagyis Erdély között.

Mert nincs és nem lehet valami nagyszerűbb élvezet, mint ezen magas hegygerinceken végig sétálni, vagy lovagolni s gyönyörködni a felséges hegyek és völgyek egymásra halmozódásában és egymásba folyásában. Látni egyik felől Biharországnak, másik felől Erdélynek festői képét, mely elragadó pompával hullámszik le, egészen a szem látóhatáráig!

És a midőn csak még ez ormokon s a határ hegylánc bármelyikén jártam, minden lépten-nyomon talákoztam Erdélyből hozzánk és tőlünk Erdélybe igyekvő emberekkel s azt tapasztaltam, hogy a határ-hegység két oldalának lakói sűrűn érintkeznek egymással, hogy egymásra vannak utalva.

Nem is lehet az másként szomszédoknál!

A szomszédok vállvetve sokat kivihetnek és sokat használnak egymásnak.

A határ-hegyek természeti nevezetességeit vizsgálva, néhol azt tapasztaltam, hogy egyiknek-másiknak hová tartozandósága majdnem kétesse válik, annyira közel van a határvonalhoz. Ilyenkor aztán elgondolkozám azon, hogy a ki a hegy egyik oldalán levő nevezetességet megtekinti, óhajtáná az megnézni a másik oldalán levőt is, ha figyelme arra fel volna hiva. Erre kell, tehát igyekezni!

A Királyhágón túl levők szerencsésebbek, mint mi, mert többet és hatásosabban foglalkoznak természeti kincseiknek feltárásával, ismertetésével és hogy úgy mondjam forgalomba hozatalával.

Bevallom, csak felületesen ismerem az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület működését, mert hiszen ezt a mi határszéli városunkban és megyénkben kevésbé ismerjük, mint akár az országos Kárpát-egyesület Mátrai-osztályát, holott ahhoz semmi közünk, míg az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület itt van szemünk előtt, szoros és közvetlen összefüggésben van velünk s működése alig határolható a mi működési terünkötől.

De bármily felületesen ismerem is, lehetetlenség intéző köreink, Kárpát-egyesületünk figyelmét fel nem hívni az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület működésére.

Ha e tekintetben nem lehetne másra irányoznom a figyelmet, egyedül arra a szép kiállítású és magvas tartalmú folyóiratra, mely *Erdély* czim alatt havonként megjelenik Kolozsvártt: ez magában elég volna megértésére, hogy mily helyes és czélszerű módot követ az Erdélyrészi K. E. a szép Erdély megismertetésére. Ez a folyóirat a turistaságot, fürdő ügyet és néprajzot együttesen szolgálja és pedig a legcélravezetőbb eszközökkel, írásban és képekben mutatván be azokat időnként.

De ezen kívül láttam az erdélyi fürdők és ásványvizekre vonatkozó külön képes kiadványokat, láttam a pompás kiállítású térképekkel és térrajzokkal gazdagon ellátott uti-kalauzt, láttam az Erdély különböző hegységeibe időnként rendezett kirándulások programját stb. stb., mindezekből meggyőződtem arról, hogy az E. K. E. valódi lelkesedéssel teljesíti igazán hazafias és a közjólét emelésére célzó feladatát.

Be kell látnunk, hogy egy ilyen hatalmas szomszédhoz való csatlakozással többre mehetnénk mi is, hegyeinkre, nevezetességeinkre jobban irányulna a figyelem, ha a természet által egymásra utalt szomszédokkal karöltve igyekeznénk azon, ha a hegygerinczén vezető utakat megnyitnánk a hegy tulsó oldalára is, ha a közös ormokra közös menedék-házakat építenénk.

Vegyük kezünkbe a térképet s győződjünk meg arról, hogy a Bihari és Erdélyrészi Kárpát-Egyesületet a természet elválaszthatlanul egymásra utalta, hogy csak együtt lehetnek nagygyá és virágzóvá: igyekezzünk tehát mindnyájunk érdekében a két egyület egyesítésén.»

A Székelyföldön.

Az E. K. E. háromszék- és csikmegeyi kirándulása.

Irta: *Bede Jób.*

A toll, melylyel e sorokat írom meg van vesztegetve. Képződésemet megejtette varázsos igézetével a Székelyföld bűbája, a mint az augusztusi napfényben minden kincseivel elém tündökölt; beopta magát az emlékezetembe hosszú időre mindaz a kellemes és szép, a mit a székely népről megtanultam; valami csodálatos és fenséges erő mintha folyton ott tartana azokon az áldott vidékeken, a honnan három napi pillanatnyi barangolás, mulatozás után úgy jöttünk el, hogy álomnak tűnjék fel az egész ott időzésünk, de szépséges, sokáig ébren maradó álomnak.

Fülembe cseng még az ásványos patakok csobogása, hallom a magyar határszéli bús nóták elszálló hangjait, látom a tarka színeket a napfényben, érzem körülöttem az egész nagy előkelő és mulató társaságot, mely otthon volt a Székelyföldön az egész uton; egy virág talán, a mi az Olt partján elém hullott itt van még mellettem; a tusnádi soireé emléke: szép leány báli legyezőjéből egy darab csipke itt fakul az asztalomon; ah! augusztus rég elmúlt és még sem tudom rendbeszedni elég gyorsan a benyomásaimat, szerkesztő barátom, hogy az *Erdély*-nek száraz és következetes cikket írjak a Kárpát-Egyesület Háromszék megyében és Csikmegyében való augusztusi kirándulásáról, melyet az egyesület háromszék megyei osztálya rendezett.

A októberi eget már hives szél érinti, nem oly boldog az arca és nem olyan fényes, a mikben akkor gyönyörködtünk, most hervadásnak indul. Ki gondolta volna, hogy meg fognak halni azok az ékességek, a melyek akkor lebilineseltek a természet gazdag kertjében, a Székelyföldön?

Am kétszeresen jól esik most visszaemlékezni a kirándulás hangos napjaira, a bejárt vidékek édes képeire és emlékeztvén remélni, hogy a jövő nyár részeltetni fog bennünket az elmulthoz hasonló élvezetekben.

*

A kik Kolozsvár felől mentünk a kirándulásra: Sepsi-Szent-Györgyig a vasutat dicsértük. Hogy milyen pompás dolog több, mint egy fél napi időt vasuton tölteni, ha a levegő se nagyon meleg, se nagyon hideg, a társaság se nagyon beszédes, se nagyon néma: arról felesleges hosszasan írni.

Nem dicsérném tulságosan ezt a vasuti utazást, ha utközben Brassóban ki nem szállott volna az egész társaságunk augusztus 16-án.

A székelyföldre vezető útát én másképen nem is képzelem ugynevezett «magyarországi» (értem a Királyhágón tuli vidékeket) emberek számára, mint ugy, ha Brassóban kiszáll és megnézi azt az érdekes és sajtyszerűségeivel tanuságos régi várost. Van ebben egy jó rész a szász faj kulturális vívmányaiból, meglátszik rajta a oláh lakosság is és nekem ugy tetszik, mintha most készülne az ujjászületésre a magyarság erőteljessége, emelkedése és igyekezete által. A völgy, melyet magas erdős hegyek fonnak körül, rendkívül kellemes benyomást kelt élénk színeivel, mindenütt a fejlődés csalhatatlan jeleivel. A fák közzé épített város a Czenk

tetőről úgy néz ki, mint egy óriási nyaraló hely, s innen csakugyan az látszanék, hogy más dolga nincs a brassói népének, mint e nyaraló kertet élvezni. Azonban a gyárak füstje, a folytonos élénkség az utcákon, tereken, a boltokban és műhelyekben, ellenkezőleg azt bizonyítják, hogy Brassó első sorban munkás és kereskedő város és igen kevés ideje van az ünneplésre.

Jól esett itt látni a közel vidékek tarka népviseleteit: a hétfalusi csángókét, a háromszéki székelyekét és a barcasági szászokét. Folytonos az összeköttetés Brassó és a vidéke között s innen van aztán, hogy a vidék lakossága tanultságban és izlésben sokat nyer a város által, mely igazi központja.

Hogy központja a vidéknek, az nagy előnyére szolgál nemcsak a környéknek, hanem a városnak is, mely daczára nagy népességének olcsóbb, mint más hasonló terjedelmű és népességű város

De nemcsak a vidék teszi élénkké Brassót, hanem az is, hogy a határszél közelébe esvén, az oláh külföld kirándulói és kereskedői is gyakran keresik fel.

Vasuti állomásán a bojár asszony és az oláh katona tiszt mindennapos, nem is feltűnő, — vendéglőiben az idegen nyelvek dominálnak, kávéházaiban az idegen ujságok.

Rám épen ezek miatt azt a benyomást tette Brassó, hogy szép vivmány lesz az ott, a mikor a magyar szellem és a magyar nyelv fog uralkodni e városban.

*

Délután két órakor a székely vasutra ültünk.

Heves, juliusba is beillő nap sütött le a kupé ablakaira mig mellettünk elmaradt a brassói síkság, melyet a kő havasok a Csukás és Bucsecs szegélyeztek. A régi Tatárvár romjain me-rengtünk el egy kissé, az oláh Hermány és a szász Prázsmár községek is gyorsan tova tűntek.

E szép és gazdag vidék, mely ezután következett, engem nagyban emlékeztet a magyar érmellék bűbajos rónaságára, a hol minden pillanatban a délibábot várjuk s helyette néha hideg északkeleti szél jön. A ős tenyészet virulása tündöklött a mezőkön, a gazdag rozsföldek és kukoriczások, tekintélyes szőlőhegyek a kékelő ég látóhatárával érintkeztek.

Egy kedves asszonyka, egyik turista kollegánk felesége, hogy még közvetlenebbé tegye a hangulatot, felbontott egy üveget, a mit Brassóból hozott, s a bornak az ize is eszembe juttatta

az érmelléki édes aszút. Már dicsértük, már lelkesedtünk, mikor egyikünk kiderítette csalhatatlanul, hogy illúzió az egész, ez a kitünő bor pompásan sikerült hamisítvány: czukorból, szirupból, de legkevésbé borból. Szerencsére ezt akkor vettük észre, a mikor az üveg már üresedésben volt.

De elkedvetlenedtünk miatta és nem hittünk már a székelyföldi sikság szépségeinek sem: valjon nem csaló képek-e ezek is, melyek érzékeinkkel játszanak, mámorba ejtenek és megfájdult fejjel konstatáltatják velünk, hogy mindaz a pazarlás, a mit itt a természet bőségében látunk, csak utánzat, csak hamisítványa a boldog tiszta világnak?

A szépmező rónáját így hagytuk el és délután 5 órakor Sepsi-Szent-Györgyre érkeztünk.

Hogy eddig mit gondoltam Sepsi-Szent-Györgyről, azt néhány szóban elmondhatom.

Először is azt gondoltam, hogy egy rendkívül hosszú nevű város; (talán nevét magát hosszabbnak is gondoltam, mint a várost). Másodszor valahányszor felemlégették, eszembe jutott *Beksics* Gusztáv, hosszú, de okos vezércikkeivel, melyeket a székely kérdésről szokott elég gyakran, mindamellert ritkán, írni. (Ő e mellett főképen, mint a város képviselője jutott eszembe). Harmadszor a székely nemzeti muzeum és negyedszer a Mikó-intézet, sőt sőt ötödször a szövő-gyár ötlött az emlékezetembe kizárólag az ujságok révén. Hisz, a ki ujságot olvas és Sepsi-Szent-Györgyről akar tudni valamit, minduntalan e szavakkal találkozik: *Beksics* Gusztáv orsz. képviselő, a székely nemzeti muzeum, a Mikó kollegium, a szövőgyár. De hajhóhaj! Ki ne felejtsem azt, a ki mindeme szavak mellett, mint életadó- és buzdító-elem minden jóban és minden áldozatra hívó tényben ott szerepel: Potsa Józsefet, a főispánt.

Jó is volt nem feledni ki, mert az első, a kit a vonat megérkezésekor megláttunk *Potsa* József volt, Háromszékmegye főispánja, ki mint a Kárpát-Egyesület háromszékmegyei osztályának az elnöke jelent meg a vasút perronján, hogy az osztály élén fogadja az érkezőket. Rendkívül rokonszenves és szeretetreméltó megjelenésű férfiú a székely főispán. Magas és erőteljes testalkata minden idomából az erő duzzadása látszik, míg jóságos szelid arcából könnyen megindítható szív sugárzik ki. S a ki már hallott róla annyi sok jót, mint én, hallotta a közművelődési, emberbaráti cselekedetek ama nagy sorozatát, mely az ő nevével függ

össze: az megpillantván őt, nem csalatkozik, ilyenek, vaserővel és jóságos arczezal bíró embernek képzelte őt. De ezt gondolván és e mellett tudva azt, hogy az egész székelyföld ipari, gazdasági és politikai mozgalmainak a szálai az ő kezében fogvák: azt lehetett hinni, hogy a székelyek főispánja modorában mégis talán szertartásos, talán nagyon ünnepies. Én például már előre megvizsgáltam a vasúton kissé összegyűrött fekete kabátomat... de hiába. A főispán koczkás székely szöttes nyári ruhában jött és egyszerűen, ám annál nagyobb barátsággal fogadott bennünket.

A kicsiny fellobogózott indóház előtt egy lelkes társaság volt a főispán mellett, mely úgy látszott egészen az ő nevelése; a Kárpát-Egyesület háromszékmegyei osztályának legbuzgóbb tagjaiból állott ez a társaság, igazi székely «benszülttek»-ből intelligens sepsi-szent-györgyiekből való. Hamarjában kivettem a fogadók sorából *Berecz Gyulát* a háromszékmegyei osztály titkárárt, a ki mindenütt ott van, sehol sem marad el, mindenre készséggel vállalkozik, a mikor valami jó gondolatot buzgó ágitálóra keli bizni. Ő benne megkapta e Kárpát-Egyesület háromszékmegyei osztálya azt a munkás kezét, a mely gyorsan és pontosan tudjon testté formálni jó ideákat.

Hamarosan felpakkolóztunk a készenlétben tartott kocsikra és — be a városba.

Szent igaz, hogy mire a Központi szállodához érkeztünk, szakértői szemlére állítottam ki magamat, hogy mondják meg, ha valjon fekete volt-e az én kabátom, vagy szürke, vagy fehér? Az általános vélemény az volt, hogy fehér. Tudniillik a por volt olyan fehérén és vastagon rajta, hogy sohse reméltem, hogy ez a kabát valaha eredeti színét visszanyerje.

— Hogy is lehet — csodálkoztak a derék székely turista kollegák, de még mások is — kirándulásra fekete kabátot hozni? *Rákosi Viktor* ugyancsak humorista, s még ő is szürkébe fog jönni.

Maig sem értem egészen ezt a kifogást, mikor egy olyan töviről hegyire megrendezett kirándulásról van szó, mint ez volt s végeredményben — az ezután következő, ugy szólva szalonias mulatságok miatt — mégis az én fekete kabátomnak volt igaza.

*

Gyorsan elrendezkedtünk, vagy helyesebben szólva leporozkodtunk. Abból a mohóságból ítélve, a melylyel ez a porozkodás történt, megtanultam, hogy a turistának, ha városba érkezik, legelső és legszebb vágya a kefe, azután a víz.

Azt hiszem, hogy ha a mesebeli tündér ilyenkor a turista elé állana, s azt mondaná: «Ember, szólj, minden vágyadat teljesítem», az ember azt mondaná: «Kefét és vizet adj nekem s azután majd beszélünk a többiről.»

Annál inkább hiszem, hogy így szólanának, mert az ilyen mesebeli tündért mindig szép nő alakban szoktuk elképzelni. Sepsi-Szentgyörgyön nem állott ugyan elénk e tündér, de a nagy takarítgatás mégis a szép nők miatt történt. Mert alig is érkezünk meg, már hirdették a sepsi-szentgyörgyiek:

— Gyönyörű hölgytársaság lesz a kiránduláson.

Ez a kellemes város különben is megérdemelte, hogy az ember kicsipte magát egy kissé. Mert maga a város is úgy néz ki, mintha folytonosan takarítják. Mint a jó anyának féltett szép gyermeke olyan városa Háromszékmegyének Sepsi-Szentgyörgy. A legszebb város a megyében és gyöngéd és kellemes, a kit mindig esinosítani kell, mert egy kicsit hiu. Kaczer a szeme, mikor letekint a háromszéki rónára és azt mondja: «Enyém vagy!»

Óvé bizony nemcsak a háromszéki róna, hanem az egész megye. Olyan szívesen jár hozzá látogatóba a leggazdagabb község is, mint a módos legény a módos leányhoz, a ki a mellett öntudatos szépség. Érezi Sepsi-Szentgyörgy az ő teljes hatalmát, mely abban áll, hogy találkozó helyét képezi két megye intelligenciájának. Innen árad aztán szét a mi nemes és jóra való a felvilágosultságban. Aztán meg alapjában és egészében véve magyar. Ezért nem akkor kell örvendeni, a mikor Sepsi-Szentgyörgyről Brassóra megy a vonat, hanem akkor, a mikor Brassó felől ide hoz utasokat.

Ez utasok aztán ne mulasszák el sohasem megnézni Sepsi-Szentgyörgynek amaz intézményeit, melyekkel e város méltán dicsekedhetik, mert sok vesződéssel néha, nem nagy gazdagságából való áldozatokkal és folytonos munkával szerezte azokat.

Meg kell nézni a nagy Mikó-kollegiumot, mely a székelység fainak jövőjét biztosítja. Oh, ott még idealizmussal lelkesednek tudományért és hazafiségért növendékek és tanárok; ott még a szívet művelik, hogy az ész művelődjék és nem az eszet teszik zseniálissá, hogy a szív elpusztuljon. Ha arra járnak, kérjék meg a kalauzukat, hogy mutassák meg a Mikó-kollegium tápintézetét, s adjanak valamit e tápintézetnek, mert abból egészen szegény székelgy gyermekeket látnak el élelemmel, hogy míg tanulnak, ne jusson eszükbe, hogy éhség is van a világon.

A Mikó-kollegium után a székely muzeumba vittek bennünket. A székely muzeum eddig egy szobában van összezsúfolva. *Demjén* István tanár magyarázott nekünk azokról a kincsekről, a melyekkel e muzeum bir. Kegyelettel és lelkesen beszélt róluk, éreződött a szavából, hogy milyen odaadással csüng a muzeum sorsán. Az ősnemes székely családok adományai dominálnak a muzeumban. Lépésről-lépésre, szekrénytől-szekrényig menve, mind eredeti és hazánk régi történeteiből emlékezetes szép tárgyakkal találkozunk.

Innen ákáczos széles uton a székely szövőgyárhoz mentünk. A gyár újépületben van. A kormány támogatásával létesült. Egész seereg székely legény és leány foglalatoskodik benne. Folytonosan csatognak a szövőléczek és dorombolnak a kerekék. Erős, szép szőttesek, a durva pokróctól kezdve a legfinomabb ruha szövetig, kerülnek ki a munkások kezei alól. Szépek, izlésesek és kedvesek ezek a szövetek. Olyan jól esik nézni, a mint gyorsan nő a munka és minden halom felett, a szőnyegek, ruhaszövetek, abroszok, takarók, kendők, vásznak fölött, mintha diadal kiáltás hallatszanék, egy régóhajtott, várvavárt üdvkiáltás!

— Ime a magyar ipar!

Még rajongás egy kicsit, még hevületes lelkesülés kell hozzá, hogy a székely ipar e bölcsődalát, mely a szövőgépek zakatolásából hangzik, kész eredménynek vegyük. De tekinthetjük kedvező kezdetnek, melyből meg fog az erősödni annyira, hogy versenyképes lesz a külfölddel. A szövőgyárnál *Szegedi* Árpád műegyetemi tanár szövőgyári szakigazgató tartott nekünk magyarázatokat, lelkes hangon beszélve a gyár hasznosságáról. Látva az ott szorgalmasan foglalatoskodó székely leányokat és legényeket, a legjobb benyomásokat vittük magunkkal azért is, hogy ha a gyár munkát ad egy csomó székely dolgos kezének — ezzel is szép hivatást teljesít.

Este lett, könnyű szép nyári este, mire visszaérkeztünk szállóinkhoz.

A Központi Szálló verandáján, egy izléses nyári mulató helyiségben már kedves társaság várt, összegyűlvén az ismerkedési estélyre, a mit a sepsi-szentgyörgyiek a vendégek számára rendeztek.

Itt lehetett áttekinteni a kiránduló társaságot. A kép, a mit láttunk, bájos és megkapó volt. Kirándulásunk közönsége a leg-

szebb közönség, a mit valaha csak ohajtani lehet egy ily össze-
jövetel számára.

Nemcsak az erdélyi részekből, főleg Csikmegyéből és Három-
székmegyéből, jött intelligens közönség, hanem az ország legtá-
volabb eső részeiből. Nemcsak férfiak, ifjak és idősebbek ragadták
meg az alkalmat, hogy a Kárpát-Egyesület népszerű lobogója alá
sorakozzanak, hanem hölgyek is, bájos szép asszonyok és leányok
is nagy számban jöttek el, megküzdeni a kellemes multságok
kedvéért az utazás fáradalmaival.

A vendéglő verandája érdekes és szép volt. A férfiak tul-
nyomó része ama lelkesedőkből állott, kik mindenben elsőnek be-
esülik a mienket, azt a mi magyar és eljöttek családjaikkal együtt
Aradról, Orsováról, Budapestről, Szegedről, hogy a székelyföld
kincseit meglátogathassák és felüldítsék sziveiket a magyar haza
természeti szépségeiből. És milyen frissek, jókedvűek voltak, da-
czára a hoszu utnak! Édes nevetés hallatszott az asszonyok és
leányok ajkairól és olyan boldognak érezte magát mindenki, mintha
csak otthon volna.

Otthon is volt. A Kárpát-Egyesület háromszékmégyei osztá-
lyának tagjai annyi előzékenységgel, figyelemmel voltak a ven-
dégek iránt, hogy szinte megsokaltuk. Azonban a háromszék me-
gyeiek boldogok voltak, ha az igazi magyar vendéglátást gya-
korolhatták és jól esett nekik látni, hogy vendégeik milyen pom-
pásan mulatnak.

Az ismerkedési estély az éjféli órákig tartott. *Potsa József*
főispán lendületes felköszöntője nyitotta meg az ismerkedést, mely
alatt mintegy 160-an ismerkedtünk össze, csak azért, hogy másnap
hajnalban újra ismerkedjünk.

Mert másnap hajnalban már talpon volt mindenki. A Köz-
ponti Szálló előtt hangosan gyülekeztek hosszú sorban a kocsik.

Sepsi-Szentgyörgy közönsége kigyült az utczákra nézni ven-
dégeinek az elvonulását. S míg a főispán nemzeti zászlókkal fel-
lobogózott kocsija megnyitotta a menetet, a hosszú kocsisor nyomá-
ban messze hallatszó éljenek keltek. Így indultunk Málnás felé,
tárczáinkban az egész utra szóló ellátás szelvényeivel és tusnádi
szállás-czéduláinkkal.

Málnásig egy csomó kedves székely falut láttunk Székely-
országból, egy csomó községet, kicsinyt, szegényt, de takarost és
tisztát.

Mig a gyönyörű kilátásban gyönyörködtünk, sem mi, sem a

hölgyek nem törődtek azzal, hogy ismét megrakodtunk székely porral, a mit különben csak akkor vettünk észre, a mikor Oltszemnél leszállva a kocsiról, azt láttuk, hogy mindnyájunknak ismét fehér a ruhája.

Oltszemnél megtekintettük volna a Mikó-féle érdekes kastélyt, hanem e megtekintéshez épen a dolog nyitja, a kulcs, hiányzott. Beértük hát azzal, hogy gyönyörködünk a kastély dús kertjében, leszaladtunk az Olt partjára és néhány szál virággal kedveskedtünk kisasszonyainknak.

Még megnéztük a kastély emléktábláját is, mely egy bús történetet beszél hajdan való szomorú időkből a következő szavakkal:

Zordon vadság végzetébe
A nyíltságnak kezdetébe
Óvéinek emelte
Barátságának szentelte
Hidvégi gróf Mikó Miklós.

Elhagytuk e bánatos emléket s újra vidáman szállottunk a kocsikra. Megvallom, én már megbontottam a rendet. Felébredt bennem az ujságíró, a kit boszant, hogy ha valami érdekes dolgot más valaki korábban lát meg mint ő. Már pedig ez a vidék, a Székelyföld gyöngye, annyi érdekes szépségekkel kecsegtetett, hogy nem engedhettem másnak élvezetében az elsőséget. Ama vidékek egyike, a hol az ember szereti a magányt, szereti, ha egyedül, háborítatlanul elmerülhet gondolataiba, reflexiókba és álmodozásokba.

Azt kérdeztem a kocsistól:

— Hogy hívnak téged, te ügyes fiú?

— Czintos Jóska vagyok.

— Tehát Czintos József...

— Nem József, hanem Jóska, ez az én tisztességes, becsületes nevem.

— Hát Czintos, én esküvel fogadom, hogy téged mindig Jóska-nak foglak hívni, s ezenkívül még bort is fizetek, ha előre hajtasz, hogy ne várjuk a többieket.

Czintos Jóska csupa ambízióból meg is tette ezt, a mi annál könnyebb volt, mert a többi utitársak elkezdtek a hölgyek körül udvariaskodni a kocsikra való felsegítésben s mindenki tudja, hogy ilyenkor azután több időt vesz igénybe az elrendezkedés, mint-hogyha senki sem segítene. De ki is tehet arról, ha a társaság

hölgytagjai olyan szépek voltak, hogy mindenki minél több ideig igyekezett udvariaskodni.

Igy aztán korábban indulhattunk s én korábban érkeztem meg Málnásra, mint a társaság. Azaz.. pardon! csaknem velem egy időben érkezett meg *Radnóti Dezső* a Kárpát-Egyesület központi titkára, a ki azért tette azt, mert az ő buzgósága felvillanyoztatik azonnal, mihelyt arról van szó, hogy arra érdemeseket ünnepelni kelljen s azért sietett előre, hogy az ünneplésre méltó társaság érkezéséről értesitse a málnásiakat.

*

De a jó málnásiak már ekkor mindnyájan künn voltak a fürdő vendéglő verandája előtt.

Fellobogozva a vendéglő, lelkes közönség, muzsikaszó, éljen zugás...

És itt szives olvasóim akár befejezhetném a tudósításomat, akár azt mondjam, hogy ilyen lelkesedés, lobogódisz és éljenzugás és ne mondjak semmi mást, csak azt, hogy a vendégszeretet az egész uton a legszivesebb magyar vendégszeretet volt, önök eleget tudnának belőle, mert magyar fürdőkről és magyar kiránduló helyekről lesz szó, a hol még annyira kevés a pénz és sok a kincs, hogy emezt szivesen osztogatják, s a másikat még nem értékelik becsén felül.

De e lap szerkesztője megkívánja, hogy legalább a kirándulás főbb pontjait és eseményeit felelőlegesen: legyen meg az ő akarata és legyen meg főképp azért is, mert így jövőre tudni fogják önök, a kik nem voltak velünk, hogy hova járjanak el, ha jól akarják tölteni az idejüket.

Málnáson vagyunk augusztus 17-én reggel fél kilencz órakor. A mező fölött dús erdő terjed, s a völgyben egészség, jókedv lakik. Trachitot busitanak a hegyoldalokon, míg a völgyben csöndben művelik a mezőt.

Nem szemlélődhettünk sokáig. A társaság elé állott *Farnos Dezső* dr. tanár és lelkes hangan beszélni kezdett, üdvözölve a vendégeket. A beszédre *Potsa József* főispán válaszolt szives szavakkal.

Aztán megnéztük a fürdő-telepet.

Ime jegyzeteim a telep gazdagságáról:

1.) Hercules fürdő + 16.4 C°. Gazdag szénsav tartalommal, csúsz, hülés, idegesség ellen csodás hatása.

2.) Neptunfürdő + 15 C°. Kevesebb szénsavval, kevésbé izgatja a bőrt.

3.) Meleg és lápfürdő. Pompás lápföld.

4.) Gőzlő, szénsav gázzal, hűlés, és szembaj ellen.

5.) Főkut gazdag szóda, vas, magnesium és borsav-tartalommal + 10·2 C°. Pompás ivóvíz; gyógyítóvíz a hurutos bántalmak és vérszegénység ellen.

6.) Neptunforrás, szintén ivóvíz, de könnyebb, kevesebb ásványvizzel, főleg egészségesek számára való.

Mindez a sok gazdagság pár száz méternyi hosszúságban az egész vonal tele van szénsavas, vasas forrással.

A természet pazarul megáldotta Málnásfürdőt, még csak az emberi kéz teljes munkája hiányzik, hogy minél kellemesebb legyen az ott tartózkodás.

Miután mindezeket eléggé megtapasztaltuk s a fürdőzésből is kivettük a részünket, engedelmeskedtünk a főispán összehívó sipjának, mely az egész uton úgy hangzott, mint a pontosság hasonája, összegyűltünk ebéd mellé az Orosz Lázár vendéglőjébe. Mielőtt ebédeltünk volna, fehér asztal mellett a Kárpát-Egyesület háromszékmegyei osztálya tartotta meg közgyűlését, a melyben oly terveket penditettek meg, amik azóta már meg is valósultak s így nekem nem kell róluk referálnom.

Annál a bizonyos második fogásnál, mely minden bankett alkalmával egy tósztnak az árnyékát veti előre, felállott a mi kedves vezérünk, és bizonyította, hogy eltalálta a szívünk gondolatát: felköszöntötte és éltette a kirándulásban résztvevő hölgyeket. Természetes, hogy nagy örömmel kocintottunk bájos utitársnőink egészségeért. Ezután Nagy György országgyűlési képviselő Potsa József főispánra és Berecz Gyula titkára mondott tósztot. Potsa József a derék fürdőbirtokosságra üritett poharat, Bodor Tivadar a vendégeket éltette.

Akármilyen szivesen maradtunk volna Málnáson, e kedves fürdőn továbbra is, a programm és a főispán sipja felkeltettek az asztalok mellől.

Tovább haladtunk Tusnád felé.

Utközben kiszállottunk Bükkszádon és megnéztük az igazgató szives kalauzolása mellett a nagy üveghutát, mely gyönyörű gyártmányaival szép látni való volt.

*

Tusnádra délután fél három órakor érkeztünk.

Oh, mily bájos és kedves fészek ez. Mintha minden az öröm és vigasság tanyájául született volna itt. Édes sugár özön ragyogta be a fák dús koronáit és szerelmesen csókolta a sétatéren pihenő szép asszonyok és leányok gyöngéd fehér arcát, mosolygó szemét. A villák, az izléses szép nyári lakok az utak mentén és a dombok oldalában fénylettek, csillogtak az aranyos napban, míg sejtelmes hosszú árnyékok rajzolódtak az Olt vizére a fenyves hegyek miatt. Rózsákkal volt tele a völgy és bódító édes illatok usztak a könnyű levegőben. Énekes madarak üzték egymást a fák lombjai között és fiatal gyermekleányok beszéltek el egymásnak álmaikat.

Minden úgy volt, olyan volt, mintha valami érdekes szép regényben olvasnám és nem akartam elhinni.

Ismerősök szólítgatása ébresztett fel merengésemből.

No lásd csak lásd kedves szerkesztő uram, itt van mindaz a sok szép asszony és szép leány, akikkel kolozsvári elitebálokon találkozni lehet és azonkívül még sok nagy város gyönyörű hölgyközönsége.

Igy bizony Tusnád egy kis paradicsom a modern világ bájos Éváival.

Szinte elfeledtették velem, hogy közben ünnepek voltak, pedig ezek nagyon sikerültek voltak.

Vajna Tamás szép üdvözlő beszédéről, melylyel a birtokosság nevében fogadta a társaságot és *Potsa* József sikerült válaszbeszédéről a legnagyobb elismeréssel kell megemlékezni. És kiváló dicsérettel kell szólni arról a bőséges és kitűnően sikerült banketről is, melyet a fürdőbirtokosság rendezett s mely annyira pompás volt, hogy délután öt órától este nyolcz óráig tartott. Itt *Potsa* József, *Hilibi Gál* Domokos, *Vajna* István, *Kuti* Albert, *Berecz* Gyula és *Vajna* Tamás mondtak pompás felköszöntőket.

Este fényes koncert és bál volt a fürdő nagytermében.

A koncertet *Veress* Sándor dr. nyitotta meg egy érdekes felolvasással, mit az 1891-iki tusnádi fürdőidőszakról tartott.

Aztan *Nappendruck* Kálmánné gyönyörű énekét élveztuk *Titsch* Józsa kisasszony kitűnő zongora-kisérete és *Dirman* Sámuel dr. ur művészi es hegedü-kisérete mellett.

Nagy Ibolyka kisasszony a budapesti nemzeti színház művésznője a *Szórakozott* című monologot adta elő igen kedvesen. *Grigorovics* Olga kisasszony hegedűjátékával, *Szenkovics* Gyula ur zongorázásával szerzett kiváló élvezetet. *Györfy* Anna kisasz-

szony szavalatával keltett nagy tetszést és aratott sok tapsot. *Binder* Vilma és *Gizella* kisasszonyok énekükkel szereztek kellemes perczeket.

A hogy vége volt e kitünően sikerült koncertnek, megkezdődött a táncz és tartott friss jó kedvvel az éjféli órákon nyulva át.

*

Alig pihenhattük az élvezetek fáradalmaival, hajnalban öt órakor utban voltunk a Szent Anna tó felé gyalogosan a hegyen át

Hét órakor meg is érkeztünk egy kissé fáradtan, neki melegedve, de jó kedvvel. Nem írom le e tündérregés tó szépségeit, ismerik önök ezeket az enyémnél hivatottabb tollak leírásaiból.

Csak épen azt mondom el, hogy a tó melletti magaslaton misével és mozsárágyu lövések mellett, a Himnusz és a szózat eléneklésével megünnepeltük a király születése napját.

Még meg kell említeni, hogy itt is csatlakoztak hozánk kedves kirándulók, a *Kuti* kisasszonyok, *Dicső-Szent-Márton* szépei, a kik aztán együtt maradtak velünk az egész uton.

Kilencz órakor villásreggelihez telepedtünk le és fél tizkor elindultunk Torjára.

Itt ismét szíves fogadtatás, ismét bankett és ismét érdekes nézni valók. Bementünk a Gyilkos torjai barlangba és farkas szemet néztünk a halállal. Megtekintettük a híres Bálványos vár romjait, ezt az ősi sasfészkét az Aporok uralkodásának és megnéztük a modern Apor találmányát a szénsav sűrítő gyárt. Ha ott elragadt bennünket a multak dicsősége, itt lebilincsel a jelen tudományos vívmánya.

Nagyon kitünően mulattunk és volt sok okunk, hogy dicsérjük Torját, a fürdőjét és birtokosait.

*

És most engedjék meg, hogy búcsut vegyek önöktől. Érezem, hogy nagyon hiányos ez a tudósítás mindazokhoz az élvezetekhez képest, a melyeket a kirándulás nyújtott és hogy inkább subjektív dolgok halmaza, semhogy referáda volna. De tudják önök, hogy ha valaki hálás akar lenni, nem tudja rendbe sorakoztatni és rubrikába erőszakolni az elmondani valóit.

Próbálják meg, a kik még nem voltak ezeken a helyeken, meglátják, hogy ugy járnak, mint én. Nem dicsérhetik eléggé a Székelyföld e kincseit, hogy némi önváddal ne gondolnák:

— Több ott a dicsérni való, mint a mennyit én felsorolni képes vagyok.

Tusnádról. *)

Irta: Veress Sándor dr.

Felolvasásomban csak annyiban szándékozom a czimnek megfelelni, a mennyiben tavalyi fürdőorvosi jelentésemből veszem adataimat, kihagyván belőle azokat a pontokat, melyek részint hivatalomból folyólag, részint tisztán tudományos szempontból voltak tárgyalandók. Megfelelőleg annak a körülménynek, hogy hallgatóságomat alkalmi-turista közönség képezi, bátor leszek fürdők lejtmértani és légtünettani viszonyait tárgyalni, tájékoztat adva a turistasági szempontból érdekes részletekről is s ezeket igen röviden ki fogja egészíteni egy kis balneologia azok részére, kik szivesek lesznek az iránt érdeklődni. Azért választottam a tavalyi adatokat, mert ez a fürdőidőszak normalisnak volt mondható minden tekintetből s közepes adatokat nyújtott, megtartván a középértéket pl. a tavalyelőtti igen szép s az ideigyengébb időszak között.

Ha végig kutatjuk az Olt völgyét, keresve sem találhatunk alkalmasabb pontot fürdők részére, mint a melyet az áldott természet önmaga választott. A nyugoti hegláncz a fürdő területének határai között egy nyugot felé görbülő ívet ír le s ez által védelmül szolgál a nyugoti szelek ellen; majdnem párhuzamosan halad északról délnek e keleti heglánczolat, mely az előbb említett ív két végének belső oldala felé két heglátat ereszt a völgybe az Olt partjáig s ez által míg önmaga a telep nyugatról védi, szárnyaival biztosítja azt észak és délfelől. Két ív keletkezik ez által, melyeknek szárai egymásba tolnak s érintkező végeiknél egy-egy kaput hagynak a folyam részére. A kapukon betoluló ellenséges áramlatok ellen a fürdő az által védetik, hogy nem fekszik a völgyben, hanem a keleti heglánczolat lejtőjén, az imént leirt körnek keleti ívezetében. E szerencsés lejtmértani viszonyoknak megfelelőleg azt tapasztalhattuk úgy a multban, mint a tavaly is, hogy fürdőknek nincsen szele. Megtörténik néha — sajnos az idén gyakrabban a kelletténél — hogy egyes szélrohamok betévednek a telepbe, de a figyelmes szemlélő észreveheti, hogy az ily tévedt szelek fürdőkben úgy viselik magukat, mint a zárt-helyiségbe jutott vadállat. Ide ütődnek, amott megakadnak, — hol szembe, hol hátba támadnak s igen rövid idő alatt kimulnak, vagy valahol egész utat kapva elinalnak.

*) Felolvasta szerző az E. K. E. tusnádi kirándulásakor.

Rendetlen és ritka voltukat igazolja az is, hogy ritkán csipettem meg valamelyiket a rendes megfigyelési idő alatt. A mint jöttek, mentek s legfeljebb a megjegyzések rovatában tengetik kellemetlen emlékezetüket. Állításom igazolásául legyen szabad ide iktatnom néhány száraz szám adatot is. A múlt évi időszak alatt teljesen szélmentes nap volt 15; szélmentes reggel 44; dél 19 s est 69. Ezek a számok egy új tapasztalattal gazdagítanak, hogy t. i. reggel felénél több esetben nincsen szél; 10—11 óra felé 100 esetben 75-ször megindul a szél (legtöbbször déli irányból) s estére (s ezt az ideai fürdőközönség is tapasztalhatta) általában szélcsend uralkodik. Könnyű átlátni, hogy e viszonyok mily előnyösök éghajlati és gyógyászati szempontból. Míg a déli és délutáni hőség a szelek által mérsékeltek, addig a reggeli és esteli hidegek a szélmentesség által elvesztik élességüket. — Itt még megjegyzem, hogy az alsóbb széláramlatokkal hasonló bár más irányu magaviseletet tanusítanak a felhőzet huzamából megfigyelhető felsőbb áramlatok is. Teljesen felhőtlen, derült nap volt tavaly 8-szor, teljesen vagy nagyobb részben borult ég 12-szer; a reggelek és esték rendszeren tiszták voltak. A légnyomás átlaga, megfelelőleg fürdők magas fekvésének 713 mm. A közép hőmérsék 19.7°C vagyis kerekén 20°C., aequale 16°R, tehát a legalkalmasabb úgy a szabadban tartózkodásra, mint télen egyes nemű és korú egyének lakta szoba hőmérséke gyanánt. Megjegyzem, hogy munkás férfiaknak télen által elég 14°R is, azaz 17.5°C.

Lágyság-puhaság jellemzik éghajlatunkat s ezt az állításomat leginkább láttam igazolva, midőn kellemetlen, esős időjárás alkalmával észlelhettem, hogy vendégeink mennyire túlbecsülték a tényleg fennállott hőmérséket. Szubjektív észleletük alapján 16—17°-ra becsték azt, midőn csak 13 volt s így tovább. Az országrész görbeségének, a dús növényzetnek és vizgazdagságnak megfelelőleg meglehetősen gyakori, sőt az idén tolakodó vendégünk az eső. Tavaly 27 nap volt esős s 54 esőmentes s a leesett csapadéknak összes magassága kitett 164.1 mmt, a mi úgy értendő, hogy ha a föld a vizet be nem inná s az a hegyekről le nem szaladna, a föld felületét a mondott magasságig (azaz 14 cmnyire) lepte volna el. Az egész 200 holdnyi területre körülbelül 3.000.000 liter viz esett le.

Szerencsés körülmény, hogy telepünk a ködös régió alatt fekszik s míg tőle 150—160 méternyire, pl. a nagy Súlyomkő magasságában a köd meglehetősen gyakran észlelhető, addig az épületek

Mit szóljak a világ egyik csudájáról a kénköves szénsavat lehelő bűdös-barlangról, hiszen alig van vendég, ki ne látta volna, vagy ne olvasott volna felőle, s végre a nagy Csomád teteje, melyről elláthatni a szomszéd királyság határhavasaira, s az alattunk elterülő termékeny síkságra, erdőborította bérczekre, s vidékünk gyöngyére, a Szt.-Anna tavára. Felségesnek mondják a Csorbai-tót, magam is borzalmasan szépnek találtam a Gyilkos-t, de a Szt.-Anna nem felséges, nem borzalmas, csak véghetetlenül bájos. Hiányzanak a nagy szikla-csoportok, vizesések, a változó magasságu csucok, de megvan a csend, a nyugalom, az egyenletesen lemélyedő katlan, melynek fenekén körülövezve ős fenyves által mintegy feltekint az égre egy szem, egy sima ovális tükör, serdülő leánya módjára, ártatlanul kaczerkodva az éjjel, a felette elterülő végtelen mindenséggel. Meg lehet közelíteni gyalog és szekérron. Előbbi egyenletes kanyarodásokban vezet a Bánffy-ház mögötti erdőből a Szurduk déli oldalán fel a Csomád-közre, utóbbi alig járható s méltán megérdemelné, hogy kellő karba helyeztessék. A tóhoz való leszállásnál azt ajánlom, hogy tisztelt vendégeink ne használják az innenső oldalt, hanem kerüljék meg a Csomád oldalát, s ereszkedjenek le a keleti lejtőn. Járható erdő út vezet ez irányban, s a feljövetelnél az ut hosszabb volta kárpótoltatik annak csendes emelkedése által, míg a régi serpentinek igen nagy fáradsággal járhatók be.

Ezzel elvégeztem mondanivalómat, s módot nyújtottam arra, hogy a rövid értekezésből vázlatosan megismerjék fürdőnket, nevezetesen annak lejtmereti, légtünettani viszonyait, s kérem fogadják köszönetemet szives figyelmükért, s ha sikerült arról meggyőzőnöm a t. hallgatóságot, hogy klimatikus gyógyító tényezőkért, alji szénsavas, vasas vizekért nem kell mindjárt külföldre mennünk, s hogy vidékünk érdemes az E. K. E. figyelmére, akkor fáradozásam bőven meg lesz jutalmazva. Biztosíthatom önöket, hogy a fürdőszövetkezet a rendelkezésére álló igen csekély anyagi erőhez mérten mindent elkövet a gyógyítóhely emelésére, s ha ez még nem sikerült minden kifogáson felül, annak oka tőlünk független külső körülményekben, s a telep ifju voltában rejlik.

Vezérczikkely rólunk.

A *Székely Nemzet* megalakulásunk kezdetétől mindig a legélénkebb figyelemmel kísérte működésünket. Nem mulasztott el egy alkalmat sem, a mikor tanácsaival, útbaigazításaival ne szolgált volna ügyünknek, melyet annyian még félreismernek, vagy egyáltalában nem is ismernek. A nyár folyamán is egyik kirándulásunk alkalmából vezérczikkelyben emlékezett meg rólunk. Ügyünkre nézve lelkesítőnek tartjuk, hogy a szép cikkelyt egész terjedelmében közöljük. Ime a cikkely:

Az erkölcsi diadal lelkesítő érzése fog el, mikor az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület örvendetes lendüléséről számolunk be. A hazai sajtóban egyedül a *Székely Nemzet* volt az a lap, mely egy Kárpát-Egyesület létesítését sürgette majdnem egy évtizeddel ezelőtt. Sokat irtunk akkor róla és sokáig csak kiáltó szó volt a mi beszédünk a pusztában. Végre az E. M. K. E. fölvette programjába s a messze célzó Kárpát-Egyesület megalakult.

Nekünk, a kik mindennek felett a Székelyföld érdekeinek emelését tüztük ki irányozó feladatunk gyanánt, kétszeres az örömünk, hogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek épen a Székelyföldön osztálya alakult, a mely évadszerű mozgalmával méltó figyelmet kelt s ráirányozza az érdeklődést a székelység egyik legkiválóbb lakóhelyére, Háromszékvármegyére.

Örömmel látjuk, hogy az E. K. E. osztályai az erdélyi részek más vidékein is népszerű és közkedveltségű egyesületekké váltak, a melyek hova-tovább dicséretesebb elevenséggel igyekeznek megfelelni a szép feladatnak, mely egy Kárpát-Egyesület közgazdasági, kulturai és néprajzi céljainak megvalósításában áll.

Az egyesületnek *Erdély* című közlönye nagy szolgálatokat tesz ezeknek e magas rendű érdekeknek.

Maga a központi választmány buzgón és lelkiismeretesen végzi a kötelességét s az összekötöttést az osztályokkal hova-tovább bensőbbé és szervezettebbé igyekszik tenni. Szóval, úgy indult meg az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület, hogy attól minden szépet és jót méltán várhatunk immár.

És épen azért, mert a magasabb fejlődéshez szükséges anyag egészen rendelkezésre áll, szükség némely dolgokat az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek figyelmébe ajánlani.

Mikor mi Kárpát-Egyesület alakítását hoztuk volt javaslatba, első sorban — akkor is kimondtuk őszintén — a székelyek érdekeire való tekintettel tettük meg indítványunkat. Hiszen a székelyeknek földje egész kincsés bánya; egész tárháza az elrejtett vagyonnak, a melyet a föld mélyéből ki kell aknázni, vagy a rengeteg sűrű homályából napvilágra hozni. Az a sok kincs, a mely minden aranynál és gyémántnál becsesebb, mert a modern munkás étellel járó vagyonosodását rejti magában, ott hever még látatlanul, észrevétlenül kőzetekben, óriás sziklákban, gyógyítóerejű gázokban és egészséget adó üde ásványvizekben; ott van elrejtve őserdők rengetegeiben, emberlaktalan friss levegőjű havasokban, a honnan csak a kultúra hozza elő azokat a világforgalom piacaira, hogy kényszerüljenek azok szolgálatot tenni nagy nemzetgazdasági érdekeknek, a Székelyföld vagyoni emelkedésének.

Mi csak a Székelyföldről beszéltünk akkor, de hát ugyanezek a szempontok állnak fenn kötelező feladatakul az összes erdélyi részekre. Nagyon kevés itt az a

vidék, mely rakva ne volna kincsekkel és nagyon kevés az erdélyi részekben az a vidék, a mely nemzetgazdasági tényezője ne volna mind ennek daczára a magyar állam kereskedelmi forgalmának. Néprajzi ritkaságai és tanulságos adatai ismeretlen dolgok még a fővárosi írók előtt is: hogyné lett volna hát szükség egy Kárpát-Egyesületre, a mely az erdélyi részeket a magyar államtest számára fölfedezze

Ismételjük, a legteljesebb elismeréssel adózunk az E. K. E. központi választmányának a szép, de nehéz munka irányításáért. Sok küzdelemmel, nagy fáradtsággal, igen sok körültekintő óvatossággal lehet nagy czélokat elérni s a Kárpát-Egyesület a kezdet kezdetén már is szép sikereket mutat fel. Maga az a tény, hogy sikerült az egyesület iránt a közérdeklődést fölkelteni, jókora eredményszámba megy s bennünket, kik a gondolatnak első hangadói voltunk, eltölt jóleső örömmel.

Csakhogy, természetesen, az Egyesület tervszerű munkássága fokozott igényekkel áll szemben immár. Magas szempontok és messze beható feladatok várnak az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületre, a melyek nemzetgazdasági és ipar-kulturai lendülésre czéloznak az erdélyi részekben. S ezért öntudatosan és a magasabb rendű érdekekre való tekintettel kell a központnak folytatnia megkezdett szép munkáját.

Mi úgy véljük, hogy az egyesület Értesítőjének első sorban, hogy úgy szóljunk, »nagyobbszabású» irodalmi vállalatnak kellene lennie a Kárpát-egyesület által később kifejtendő minden fentebb vázolt irányu akciók befogadására. Annak az Értesítőnek úgy kiállításában, mint tartalmában gazdagnak és minél hozzáférhetőbbnek kell lenni. Nem az egyesületi tagok számára kell azt írni, hanem valóban a nagy közönség részére. Hadd ismerjék meg abból nagyiparosok, gyárosok az erdélyi részek közeit, értékesíthető erdőit; a külföldre vágyódó üdülő közönség ennek az ismeretterjesztő Értesítőnek, ha kell az E. M. K. E. anyagi áldozatai árán is, olvasó és pompás kiállítású illusztrált folyóiratnak kell lennie, kapós és érdekes olvasmányául az előkelő világnak.

Egy ilyen irodalmi vállalat előállításához talán hozzájárulnának a fürdők birtokosai is, a melyek egyébiránt nagyon renyhe viselkedésről ismeretesek hasonló esetekben. Hozzájárulnának a vármegyék törvényhatóságai; hiszen az ők emelése érdekében létesülne az. Ilyen magasabb czélokért fennálló Értesítő megváltoztatná magának az egyesületnek s osztályainak működési irányát is. Az ugynevezett kirándulások bizonyos czéllal, ipari vagy etnografikailag értékesíthető tanulmányokkal lennének összekötve.

Mindenesetre azonban gondoskodnia kell az E. K. E. központi választmányának az egyesület magasabb feladatát értő minél több szakfőnökről, a kik egy Kárpát-Egyesületet irodalmilag is reprezentálhassanak az ország valamennyi részében. Mérnökök, képzett erdészek, az ipar-művészet ismerői nagy szolgálatokat tehetnek itt.

Nem akarunk tulságosan követelőzőnek látszani, de az E. K. E. szépen fejlődik és megszerezte a maga számára a népszerűséget: lehet már kissé nagyobb dolgokat is várni tőle, a melyek közelebb vigyék az egyesületet gyakorlati céljához

(im.)

IRODALOM.

(Az országos balneológiai egyesület kiadványai.) A budapesti orvos-egyesületnek az országos balneológiai egyesület tagadhatatlanul a legszebb alkotása. Az egyesület célja: a) a balneológiát és annak segédtudományait művelni és népszerűsíteni; b) a hazai fürdőket és ásványvizeket ismertetni és irántuk érdekeltséget kelteni; c) a hazai fürdők és ásványvizek kezelésének javítását célzó rendszabályokat javaslatba hozni; d) a hazai fürdők közös érdekeit erkölcsi támogatás útján előmozdítani; e) a fürdőorvosokat és bérlőket úgy maguk közt, valamint a gyakorlóorvosokkal érintkezésbe hozni. Hogy e célokat alig két évre terjedő élete alatt oly derekasan szolgálta, az különösen az egyesület kitűnő vezetőinek *Tauffer Vilmos* dr. egyetemi tanárnak és *Löv Sámuel* dr.-nak az érdeme. — Az egyesület működésének hú tüköre annak 1891. és 1892.-diki *Évkönyve*. A vaskos köteteket áttekintve, a legszebb reménnyel lehetünk az egyesület jövője iránt. Az 1891-iki évkönyvnek tartalma: *Tauffer* Vilmos elnöki megnyitó; *Than Károly*, a hazai ásványvizek összehasonlításáról a külföldiekkel; *Fodor József* fürdők higiénéje; *Chyzer Kornél*, fürdőink multjáról, jelenéről és fejlődésük eszközeiről; *Boleman István*, fürdőink viszonya a közigazgatással szemben; *Vua György*, a források és gőzök értékesítése a fürdőgyógyászatban; *Pap Samu*, a kárpáti gyógyítófürdők birtokviszonyairól; *Chyzer Kornél*, néhány újabb fürdőnkéről; a balneológiai egyesület megalakulása és más fontosabb egyesületi okiratok. A 2-ik kötet tartalma: A balneológiai egyesület alapszabályai; a balneológiai egyesület ügyrendje; a balneológiai egyesület tagjainak névsora; az 1892-ik április hó 6-án tartott közgyűlés jegyzőkönyve és ennek mellékletei, továbbá *Bókai Arpád*, hazai és külföldi

ásványvizek összehasonlítása; *Lengyel Béla*, néhány új és néhány újabb elemzett ásványvizről; *Gara Géza* és *Neumann Szigfrid*, néhány hazai ásványviznek hűgysavoldó hatása, tekintettel a köszvény gyógykezelésére; *Goldzieher Vilmos*, a balneoterápia a szemészetben; *Pap Samu*, a női ivarszervek betegségeinek gyógyításáról fürdővel; *Grünwald Mór*, a szénsavtartalmú fürdőkéről általában és azok élettani hatásáról; *Boleman István*, a magyar fürdők 1891-ik évi látogatottságának statisztikai kimutatása; *Ballagi János*, a turistaság és annak előmozdítása fürdőhelyeken (e cikkelyt mai számunkban közöljük); *Russay Lajos*, a fürdő, a vendég és a fürdőorvos egymásközi viszonya és annak rendezése; *Smialovszky Valér*, egy a fürdők összes viszonyait felölelő törvényjavaslatról. — Az egyesület által a fürdőigazgatóságtól beszerzett adatok még más irányban is értékesítettek. Az igazgatótanács ugyanis elhatározta, hogy ama gyógyítófürdőkről és ásványtelepekről, melyek a balneológiai egyesülethez csatlakoztak, egy ismertető művet ad ki. Ezt a művet (*A magyar gyógyítófürdők és ásványvizek*) a kitűnő orvos és balneologus *Boleman István* dr., kir. tanácsos az említett adatok alapján szerkesztette. Ez képezi az egyesület kiadványainak 3-ik kötetét. A munka a tavasz nyitásával került ki a sajtó alól. *Boleman* megbízásra írta művét. Megbízásában oly kiváló szakértelemmel járt el, hogy a kis munkának nemcsak gyakorlati, de tudományos értéke is van. A munka 53 fürdőt és ásványviztelepet tárgyal; ezek között csak 6 erdélyrészi. 43 közül csak 6 kívánt felvétni az ismertető munkába, mely az egyesület összes tagjainak, azonfölül Magyarország összes orvosairak megküldetett. Ilyen hallatlan indolencia mellett hogyan kívánhatja a fürdőtulajdonos, hogy

fürdőjét az orvos ajánlja, s a nagy közönség felkeresse. H. V. dr.

(A nagyszebeni Kárpát-Egyesület XII. Évkönyve 1891-ről.) A 130 lapra terjedő diszes kiállítású füzet újabb tanúsága annak a sokoldalú tevékenységnek, mely a szebeni Kárpát-Egyesület tagjait oly előnyösen jellemzi s melyet ily aránylag rövid idő alatt az erdélyrészi hegyvilág, de különösen a déli Kárpátok csinos és jól berendezett menedékháza, a turistasági szellem fellendülése a legkézzelfoghatóbban dicsérnek. A most megjelent Évkönyv nagyobb cikkelyei következők: 1. *Kovászna* Salzer Mihály berethalmi lelkészétől. 2. *Szt.-György savanyúvizei és flórája* Erdély északi részén Alexi P. dr. naszódai gör. kath. főgymnásiumi tanártól. 3. *Az árpádi völgyből át Oláhországba és Curiea de Argison keresztül Bukurestbe.* Az argesi zárdatemplom rajzával Berger András csász. és kir. százados és kitűnő hegymásztól, kinek vadászatai és hegyi bravurjai méltó bámulat tárgyai. 4. *Kirándulás a Jalomitza völgyébe* Michaelis Vilmostól. 5. *Kirándulás a Santára Boiu Olimpiu erdésztől.* 6. *Körut az erdélyi érczhegységben* Röth Viktortól. E hat értekezésből az első Kovászna igen rokonszenves ismertetését tartalmazza, csupán azt sajnálhatjuk, hogy a fürdővizeknél Folberth dr. gyógyszerésznek 1860-ban megjelent (Verhandlungen des siebenb. Vereins für Naturwissenschaften in Hermannstadt XI Jhg. 1860, 78 lapján) elemzését használja és *Hankó* Vilmos dr. az erdélyrészi fürdők monografiáját és újabb kutatásait, valamint *Benkő* Gábornak a kolozsvári természettud. kiadványokban közzé tett tanulmányát szerző nem érvényesíté épen abban a körben, honnan Kovászna legtöbb látogatói kintelenek s hol csodáhatású ásványvizeinek és gázkiömléseinek fizikai és kémiai sajátságairól a leghitelesebb adatokat kell vala forgalomba hozni. — Annál tanuságosabb Gyulafalva ismer-

tetése s a Morpurgo & társa trieszti nagy fakereskedő czégnek odavaló ipari berendezéséről adott tüzetes leírása. Az 1500 lelket számláló s ma már a világgforgalomban is jó hangzású névvél bíró ipartelep a turisták figyelmét nem csak szép tájképeivel, de tanuságos ipari berendezéseivel isteljesen kiérdemli s általában elmondhatjuk szerzővel: hogy Kovászna az emberi kedélynek és testi szükségletnek egyaránt igen sok előnyt nyújt s ezért a legmelegebb ajánlást érdemli. Csinos és tanuságos cikk az Alexi tanáré is. Szent-György forrásait nemcsak ismerteti, hanem Rohitsch, Vizchy, Bilin, Roisdorf, Selters Gleichenberg, Ems, Salzbrunn ásványforrásaival összetétel és főleg higienikus hatás szempontjából össze is hasonlítva, a látogatóknak becses tájékozást is szolgáltat. A fürdő környékének flórája szakemberre, laikusra egyaránt hasznos lehet. — A szebeni és fogarasi hegyek vakmerő vadásza: *Berger százados* 1891. október 15-től egy órnagy társaságában végrehajtott merész hegyi utját és kalandjait érdekesen ismerteti. Az első oláhországi községnél (Poenari) kémek gyanánt tartották őket fel s csak a bíró értelmessége hártá el e nagyobb kellemetlenségeket. Albescibe rablók gyanánt kísérté be a falu a jövevényeket, nem képzelhetve el, hogy más czélból az ők vidéküket idegenek felkereshessék. A bíró csak késő éji órában vetődött haza a mezőről s addig a tudatlan nép gonosz tréfájának czéltáblájával kelle szolgálnok. Késő éjjel szabadultak ki a kellemetlen helyzetből, de akkor is egy kísérőt kelle elfogadniók Argisig, hogy ott az utlevél valóságosága konstatáltassék. — Argist tudvalevőleg a Negoii János vajda által 1511—1520 és utóda Radul által épített bysanti stílyu templom híresíti el, melynek építése regéje a Kárpátokon átszarmazva, nálunk Déva vár gyönyörű balladájában (Tizenkét kömives azon elindula) ujult fel. Bukuresten

át vasuttal érkeztek a vándorok vissza. — *Michaelis* Vilmos a Prahova völgyben fekvő Busteniből Sinaian át látogatta meg a Bucsecsnek tőlünk is annyiszor és annyiak által felkeresett Jalomicza völgyét s az ott fekvő barlangkolostort. A Jalomicza szűk hasadékját *Déchy* fényképe után igen szép fénynyomatu képen szemlélteti az *Évkönyv*. — A *Santa N.*-Szeben egyik kedvelt kiránduló helye s a Resinárról kiinduló helyi utat igen sokan keresik fel évről évre. Nagy-Szeben város az erdészlakon és erdészlakáson kívül klimatikus gyógyítóhelyül használt villát építtetett az 1345 m. magas s szép kilátást nyújtó tetőre. — *Róth* Victor Szász-Sebesről kiindulva Alvincz-Borbereken át a Maros és Ompoly 1012 m. vízvázalóztóját képező Vervu maren át az Ompoly völgybe s onnan Zalatna, Bucsum bányász-községek, a hirneves Detonata góla (1114 m.), Verespatak, Topánfalva, Felső-Vidra, Biharhegység, Skerisórai jégbarlang érintésével az aranyos völgyön le Toroczkoig s aztán Tordára tett gyalogutazás benyomását adja elé. Érdekes utleírását haszonnal olvashatják, a kik hazarészünk eme klasszikus s a mult időkben a rómaiaktól oly nagy szerepet játszó vidékére kerülnek. A hivatalos rész bő kivonatát adja az egyesületi központ és vidéki fiókok lelkes munkásságának. 1892-re 2870 frt bevétellel szemben 2170 frt kiadás mutatkozván, a vidéki szakosztályoknak 700 frt (50 a Hargita menedékház kijavítására) segély előirányoztatott s a vezetők tanfolyamára 250 frt, a szebeni muzeumra 100 frt szavaztatott meg. A nagy-szebeni szakosztály 191 taggal a legszélesebb körű tevékenységet fejte ki, különösen nagy érdemet szerzett az által, hogy ügyes vezetők kiképzését munkába vette. Így a vezetőket, a vezetőjelölteket bizottságilag megjáratták s megállapították, hogy pd. Orláth—Bisztra 8 óra (gyalog), Bisztra—Prigona 8 ó., Prigona—Petrozsény 8 $\frac{1}{2}$ —10 óra vagyis 1—1 napi ut.

Petrozsényből a Timpa határszéli őrházig 12 ó. (a Pojana Mujerin át), Timpatól Piatra alba határszéli állomáson át Dus erdészházig és vám kirendeltségig 11 ó. A Negoj Zernest ut vezetőit Kéresesoráról gyakorolták be a Bullea tótól kezdve. A Bullea tótól a Caprea Ratiajererig 1 ó. 15 p., a Podragu tóig a határon 5 ó. 45 p. s onnan a Podu Giurgiuuig 3 ó. 45 p. (vagy az árpási katlanig, Intre Vertopele, 2 óra 45 perc.) A Podragu tótól Vistea mareig 5 óra 20 perc. — Egy más bizottság a brassói osztálytól a távolságokat így állapította meg: a Negoj menedékháztól a Caprea Ratia tóig 10 $\frac{1}{2}$ —11 ó., onnan a Moldovan menedékházig (az Ucisorán) 9 ó., onnan Coltu Vistea maren át a Vistea mare katlanig azonban oly veszélyesnek találták az átjárást, hogy nem ajánlható a turistának. Innen a Piatra rosia, Vervu Ourla, Berivói határórház (2249 m.) érintésével a Ludisovvölgyig 10 ó., onnan a Vervu Bratili, Pietrile Popi, Berivolescu micu, Verfu Luli, V. Comisu, V. Vacrea érintésével a Barczapatakába leereszkedünk s Zernestig kényelmes ut vezet. — Brassó, Segesvár, Beszterce, Nászód, Radna, Zsilvölgy (Petrozsény) hazai szakosztályok és Bécs külföldi szakosztály szintén terjedelmesjelentésekben adnak számot lelkes tevékenységükről s külön-külön mindenik szakosztály határozatosan hozzájárult a központ nagy sikeréhez.

Téglás Gábor.

(**Prágai tudós az erdélyi szakosztályokról.**) Több tekintetben érdekes vendége volt a nyáron Erdélynek. *Julius Jung* dr., prágai professzor kereste fel, hogy tanulmányozza egy nagyobb munkához adatgyűjtés végett. Utjában felkereste Tordát, Sepsi-Szentgyörgyöt, Dévát stb. Utóbbi helyen *Kuan Géza* gr. vendége volt, Tordán *Wolff Gyula* dr.-é. *Jung* doktor már bejárta Erdély nagy részét; személyesen kereste föl mindama helyeket, melyekről írni fog. Így utazása kettős szempontból is érdekelhet ben-

nünket: műve mindenesetre alapos lesz és a külföld megbízható adatokat fog művéből meríthetni; de kétségtelen, hogy társadalmi életünkéről is szerez ismereteket. Utazásának célja azonban tisztán tudományos. Földrajzi és történelmi szempontból tanulmányozza a szorosokat. Megelőzően már írt egy rövid kistanulmányt az erdélyi szorosokról, mely a *Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung* cz. folyóiratban jelent meg s melyet külön lenyomatban is kiadott. A tanulmány címe: *Zur Geschichte der Pässe Siebenbürgens*. Kitűzött célja, hogy föltüntesse a szorosok fontosságát nemcsak földrajzi, de művelődéstörténelmi szempontból is. E. Richterre kivatkozik: „egy szoros fontosabb az emberekre, mint az összes hegy-csucsok; szeretném, ha a tankönyvekben csak a szorosok lennének fölemlítve.“ Az erdélyi szorosok történetét a római hódítással kezdi; kuttói a régi írók, de első sorban a leletek. A rómaiak nem csak a vaskapui szoroson nyomultak az akkori Dáciaiban, hanem a verestoronyi szoroson is és keleten az ojtózi szoroson. A vöröstoronyi és ojtózi szoros által meg volt nyitva az út az Atlanti és a Fekete tenger között. Dácia nemcsak a mostani Erdélyből állott, hanem kiterjedt Moldvára, Oláhországra, a Bánátra. Így a szorosokat nem határvonaloknak tekintették, hanem kereskedelmi utaknak. Hadászati fontosságukat azonban nem hagyták figyelmen kívül; védelmükről mindenütt gondoskodtak. A keletre vivő utakat, melyek Tyrashoz, a mostani Akermanhoz vezettek, a Segesvár, Udvarhely, Homoród-Szt.-Pál, Héviz, Komolló és Bereczk mellett emelt erődítések védelmezték. Midőn a harmadik század elején Kr. u. a góthok a Fekete-tenger mellékét elfoglalták, Dáciára is nehéz napok következtek. Az itt levő rómaiaknak tűzhelyeiket kellett védeniök, míg végre kénytelenek voltak engedni a folyton megújuló támadásoknak és ki-

vonultak a délnyugoti szorosokon, mint-hogy ellenfeleik észak-keletről nyomultak be. A szorosok kereskedelmi jelentőségükből azonban ekkor sem veszítettek; a rómaiak az egykori Dáciában letelepedett és folyton torzsalkodó germán törzsekkel, a góthokkal, bastarnokkal karpokkal, vandallokkal, gepidákkal, sarmatákkal tovább is összeköttetésben állottak ugy kereskedelmi, mint hadászati tekintetből. A keleti szorosok közül élénk közlekedés folyt a bodzai és ojtózi szoroson, különösen ez utóbbin, mert ez által tartották fenn az összeköttetést a nyugati góthoknak a Kárpát hegláncz keleti és nyugati részén letelepült törzsei. A negyedik század közepén kezdődik a nagy népvándorlás, melyet a hunnok nyugatra vonulása idézett elő. A bodzai, ojtózi, tölgyesi, radnai, szóval az összes keleti szorosok a menekülő különböző népek országutjai lettek, kik azt hitték, hogy a hegyek között megvédhetik kincseiket a hunnoktól. De reményük meghiusult; futni kellett tovább. A menekülők elásták kincseiket egy jobb jövő reményében. A sz.-somylyói, a bodzai, a pietrosai, a Vulkán szorosi leletek ekkor kerültek a földre. Később ugyanez a sors érte a hunnokot és gepidákat is; ők is elásták kincseiket. A leletek a menekülő népek utainak irányát jelzik. A középkorban is újabb szerep jut a keleti szorosoknak. A nyugatról előnyomuló magyaroknak folyton küzdeniök kell keletről, a szorosokon áttörő kunokkal, míg végre a Kárpátok keleti oldalait is elfoglalják s meghódítva a mostani Moldvát és Oláhországot, a szorosok ismét kereskedelmi utakká lesznek. *Jung dr.* Erdély elfoglalásában az orosz-lánrészt a mostani szászoknak tulajdonítja. Megemlékezik a székeleyekről is, kikről a következőket írja: „Az Ojtózy ugy tűnik fel ismét, mint a székeleyek birtoka, kikről nem lehet tudni, honnan jöttek, kiktől származtak. Alig lehet föltenni, hogy a magyarok maguk közül

egy törzset telepítettek volna ide Pannoniából. Száz évig a magyarok birtoka csak Erdély nyugati és északi részeire terjedt. Ha egy lépéssel előbbre nyomulni akartak volna, első sorban a déli szorosok elfoglalására kellett volna gondolniok s nem a keletiek elfoglalására, azután a Küküllő mentének biztosítására, a mint ez II. Gejza alatt meg is történt. Ugy tetszik, hogy a székelyek a magyarokkal rokon törzs, mely az Ojtozszoroson keresztül nyomult be s elfogadta a magyarok nyelvét, mint a pecsenegek, kik az ország nyugati részein mint „székelyek“ települtek le; továbbá a kunok, tatárok stb. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy a német gyarmatosok a székelyek ellen erődítéseket emeltek.“ A szorosok jellege azonban ismét változik. Midőn a tizenötödik században a török háborúk megkezdődnek, a szorosok ismét határvonalokká lesznek. Ettől az időtől kezdve a politikai határ jellegű megmarad egész a legujabb korig, melynek jellemzésével azonban nem foglalkozik. *Jung dr.* tanulmánya valamint megírandó nagyobb műve is tisztán tudományos czéloknak szolgál ugyan, de igen érdekes adatokat és eszméket találhatunk benne a napi kérdésekkel foglalkozó politikusaink is. Reánk nézve különösen érdekes Oláhországgal való kereskedelmi összeköttetésünk szempontjából. A rövid tanulmányt, összesen 31 lap terjedelmű, jellemzi az adatok és idézetek bősége. Szerzője felhasznál mindent, a mi német, francia nyelven és fordításban vagy oláh nyelven megjelent. Egyoldaluvá csakis a szászok szereplésének jellemzésénél lesz. Mentése lehet, hogy a szász írók után indult. Reánk nézve azonban egy kissé megsegényítő, hogy egy prágai professzor dolgozza fel az adatokat, melyekből a következtetést és tanulságokat első sorban nekünk kellene levonnunk; no meg oláh szomszédainknak.

—d.

(Melyik fürdőre menjünk, milyen

vizzel éljünk?) *Gerlóczy* Zsigmond dr. budapesti kórházi főorvos és *Hankó* Vilmos dr., a budapesti II. ker. áll. főreáliskolában a kémia tanára és lapunk fődolgozó társa ily czimvel egy nagyobb munkához fogtak. A munkát különösen a fürdőket látogató nagy közönség és azok számára írják, kik kurából vagy élvezetből ásványvizzel élnek. Ismeretes dolog, hogy a tavasz nyitával mennyi gondot okoz a családokban a fürdő- és nyaralóhelyek megválasztása: mennyi időbe, kísérletezésbe kerül, míg az ember rájön, hogy egyéni szükségleteihez képest milyen ásványvizzel éljen. Munkájuk a fürdők és ásványvizek megválasztása dolgában a családok szakavatott és lelkiismeretes tanácsadója lesz. Leír s lehetőleg képekben is bemutat minden magyar fürdő- és nyaralóhelyet, ásványviztelepet, kirándulóhelyekkel; leírja a fürdőorvosok tapasztalatai alapján hogy az egyes fürdők és ásványvizek milyen betegségeket gyógyítanak sikeresen. Milyen külföldi fürdőt és ásványvizet pótolnak, leírja a fürdőhöz, nyaralóhelyhez juthatás módját, valamint azt is, milyen kiadások várnak ott az emberre. Vannak munkák, melyek alapos tájékoztatást nyújtanak az előkelőbb fürdőket illetően. Olyan munka azonban, mely a nagyközönségnek még a légszerényebb fürdőket, nyaralóhelyeket is bemutatja, tehát azokat is, melyeket a kevésbé tehető és szerényebb igényű emberek is igénybe vehetnek, melyben a fürdőt kereső minden tudnivaló iránt előre tájékozhatja magát, olyan munka eddigelő még nincsen. Ha tekintetbe vesszük, hogy a nagy közönségnek zöme ilyen szerényebb igényű emberekből áll, beláthatjuk az ilyen munka fontosságát. A munka a magyar fürdőügy szolgáltatában fog állani azzal a czélzattal, hogy a magyar fürdőket, nyaralóhelyeket, és ásványvizeket megismerje minden magyar ember, ezentúl csak ezeket látogassanak ezeket használja. Megismerjék azokat a

tőkepenzesek is s tőkájukat ezekben gyümölcsöztessék. A munka mintegy 20 nyomatott iv terjedelmű lesz s a tavasz elejére fog megjelenni. A sok képpel ellátott munkát szerzők a lehető diszszel állítatják ki s hogy minden művelt ma-

gyar ember megszerezhesse, árát nagyon olcsóra szabják. Melegen ajánljuk a munkát a fürdő- és ásványviz tulajdonosoknak figyelmébe! Kívánatos, hogy mindenben kezére járjanak szerzőknek, hogy a munka sikerüljön.

TURISTASÁG.

(Kovászna-gyulafalvi kirándulás.)

Aug. 28. és 29.-én ismét kirándulást rendezett háromszékmegyei osztályunk. Három órákor volt a gyülekezés és rövid várakozás után a székely vonaton elindultunk Kovásznára. Meglehetősen sötétben értünk Kovásznára, hol szétosztották a szállásjegyeket. A reggeli, ebéd és vacsora jegyeket már a vonaton megkaptuk, de a jegyeket senki sem kérte el, a minék megfejtése később következik. Most megyek tovább az események rendén. Tehát elmentünk mindnyájan kedves gazdáinkhoz, beajánlottuk magunkat s. avval el is búcsúztunk, mert kezdődött az estély, melynek első száma volt a közvacsora. Második szám volt *Kerekes* Samu bátyánk, ki a vacsora alatt nemcsak kádenciázott, de alekszándrinusokban is mondott felköszöntőt, mire egy urambátyám azt kérdezte a hátam mögött, hogy Alekszándriában mindig így beszélnek? Hanem mindennek vége van a világon.

— Tizenegy órákor felhangzott a vezérsip s utána a rendelet, hogy reggel négy órákor gyülekezünk. Nem kis szomorúságot okozott ugyan a tánczó fiatalágnak ez a nem óhajtott száma a programnak. Némelyek nyomban haza mentek, de mások még szükségesnek találtak egy kis vigasztalást s kiki maga mellé kérve még két segítő társat, hozzáfogott a vigaszkurához. Reggel a gyülekezés alatt hallottam, hogy néhányan sehogysem vigasztalódtak meg s részint vigasztalódási törekvésük, részint

elkésési félelmük következtében a legelsőek voltak a gyülekező helyen. Öt óra tíz perczkor pontosan indultunk a térréti állomásra. A hajnali friss légben gyorsan értünk el a Térrét-állomásra, a hol a Horn-czég által rendelkezésünkre bocsátott vonat készen várt. Társaságunk itten a közeli vidékről bejött tagokkal és a vállalat által meghívott vendégekkel együtt 75 főre szaporodott fel. Pár percz múlva a Sikló alsó állomásához értünk, a hol rövid pihenőt tartva megtekintettük a siklón folyó deszkaszállítását. Gyalog folytattuk tovább utunkat a siklótetőre, hová a nevezett czég által készített kényelmes és nyugvó padokkal ellátott ösvény vezet fel. Háromnegyed órai gyalogolás után értünk fel a felső állomáshoz, hol a kovásznai zenekar a Rákóczi-indulóval fogadott. A siklótetőn levő állomás, mintegy 400 méter magas hegyen van, a honnan igen szép kilátás nyílik a szemlélő elé a közeli és távoli havasokra s lefelé a síkságra. Megtekintette társaságunk a Sikló gépházát, mely a teknika egyik legszebb vívmánya. Maga a Sikló 1260 méter hosszú lejtőn halad le s naponta 40 vagon deszkát szállít le a térréti alsó állomáshoz. A míg a felső kilátásban és a titáni erővel alkotott nagyszerű emberi munkában gyönyörködünk, előrobogott a fenyőlombokkal és lobogókkal földszített vonat, melynek első vagonján színes felirat pompázott: «Éljen a Kárpát-Egyesület. 1892. aug. 29.» Búcsút intve a kedves táj felé, helyet foglaltunk

a vonaton és az indulásra jelt adó fűtytyre megindult a zakatoló gőzgép. A havasok belsejébe vezető iparvasut vadregényes őserdő közepén halad, meredek sziklák oldalán, szédítő mélységek felett rohog tova a vasparipa; tüszkölve, zakatolva hirdeti e vadon közepén a civilizáció uttörését. E fenséges tájon, melynek nagyszerűségét leírni toll nem képes, háromnegyed órát haladva elértük a *komandói Gábor-fürész* nevet viselő telepet, a hol a telep igazgatósága fogadott. Az alig két évvel ezelőtt alapított telep nagyszerű benyomást kelt e vadon közepén, melynek térségét mindenfelől magas fenyőkoszoruzta bérczek veszik körül. A százakra menő fürge tót és székely munkások mozgó csoportjai és az ütemesen zakatoló gépek állandó zaja megeleveníti e telepet. Mielőtt a telep megtekintésére indultunk volna, a Horn-czég villásreggelivel vendégelte meg társaságunkat, melyen osztályunk elnöke, *Potsa József* főispán köszöntötte fel a telep első létesítőjét *Horn Dávidot*. A villás reggeli után *Greiner* igazgató kalauzolásá mellett megtekintette társaságunk a fűrészgépjárat, melyben 200 ember foglalkozása mellett a gépek teljes működésbe voltak helyezve. Nem vagyok technikus, s így nem is fogok abba, hogy e gyárat a maga részleteiben leírjam; legyen elég annyi, hogy ha azt mondom, hogy e gyár a faipar terén hazánkban az első helyen áll. A Gábor-fürész megtekintése után újra vonatra szállottunk és a Gyulafalvi telepen át lementünk a Karalyos nevű völgybe. Utunk a *Baszka* pataka völgyén vezetett a papolczi erdőn keresztül, a hol vonatunkról láthattuk a Grosz-féle telepet, mely szintén az utóbbi években alapított. A vadregényes vidék minden egyes pontja művész ecsetére méltó elragadó képet tár a szemlélő elé. Alig győzi az ember figyelmesen megtekinteni e vadregényességében is oly fenséges vidék mindenik pontját.

Az isteni gondviselés által alkotott természet szépségei mellett csudálattal bámulja az ember azt a munkát, a mit a modern technika oly rövid idő alatt teremtett... Mintegy 2 és félóra ut után visszatért társaságunk a gyulafalvi telepre, a hol már készen várt a Horn-czég által rendezett ebéd. Társaságunk nem várt kínálatásra, gyorsan letelepedett a gazdagon fölterített asztalok mellé és meghozta a testnek is az áldozatot. Mielőtt a pohárköszöntők sorára áttérnék, bemutatam a kirándulásban résztvevő hölgykoszorút. Jelen voltak: Gábor Péterné, Nagy Emma és Terka, Potsa Erzsike, Molnár Józsiásné, Bodor Tivadarné, Künnle Tivadarné, Gidófalvi Irma, Dancs Bertalanné, Dancs Juli, Greiner Hedvig, Simó Dénesné, Szini Gyuláné, Morvay dr.-né, Keller Gizáné, Márton Iona és Mariska. A Horn-testvérek által rendezett ebédében mintegy 120-an voltak, e számot társaságunk tagjain kívül a telep tisztikara adta ki. A pohárköszöntők sorát *Potsa József* főispán nyitotta meg, éltetvén a Horn-testvéreket. A felköszöntő után indítványozta, hogy osztályunk szeptember első vasárnapján tekintse meg a zernyeszti cellulose-gyárat. Az indítványt az egész társaság egyhangulag elfogadta. *Otrobán* Nándor dr. a Brassóból hozzánk csatlakozott kirándulók nevében felköszöntötte *Potsa József* főispán éltetvén őt, mint a háromszéki ipari- és kulturális vívmányok megteremtőjét. *Potsa József* főispán emelkedett szellemben és hangon poharat emelt a hazáért, *Kerekes* Sámuel a testvériségért, *Berecz* Gyula a Horn-czég jelen levő tagjáért, *Horn* Mórért, *Weisz* János bukaresti könyvnyomda tulajdonos és lapszerkesztő német nyelven a magyar ipusztriáért, *Kerekes* Sámuel a nőkért, *Nagy* János orsz. képviselő a telep tisztikaráért, *Molnár* Józsiás orsz. képviselő a nőkért stb. stb. Az ebéd végezte után társaságunk megtekintette a József

fűrészt nevet viselő telepet, a hol 400 embernél több van folytonos munkában. A telep megtekintése után társaságunk vonatra ült s a *Komandói* telepen át visszatért a Sikló-tetőre. Az idő, mely eddig nagyon kedvezett, megváltozott, mert gyorsan tova robogó vonatunkat a Komandótól egész a Sikló-tetőig zuhogó zápor ütötte, de társaságunk az idő e gyors változását föl sem vette, vidám dalok éneklése között folytatta utját. Mire vonatunk, melyet *Bakay Dezső* dr. üzletvezető mérnök vezetett, a Sikló-tetőre ért, az eső is megszűnt. Az eddig folytatott utunkat felváltotta a kedélyes jelenetekben gazdag gyaloglás, mely vidám nevetések hangjai között folyt egész a Sikló aljáig, a hol igen soknak volt alkalma mutogatni a sikos és meredek ösvényen lefelé haladtában szerzett földtani ismereteit. A sikló aljában készen váró vonatra telepedve s napi élményeink kedélyes csevegései között leérkezünk a térréti állomáshoz, a honnan a készen váró kocsik levittek a Deák-féle vendéglőbe, a hol osztályunk orbai fiókja társaságunkat vacsorával vendéglelte meg. A vacsora igen kedélyesen folyt le, pohárköszöntő itt is volt «quantum satis», különösen *Kerekes Sámuel* barátunknak nyílt nagy tere ragyogtatni az ő rimes pohárköszöntőit. A kedélyes estély, mert annak nevezhetem, 12 órákor ért véget a mikor a társaság bucsut véve egymástól, szétoszlott, kipihenni az ut fáradalmait és még egyszer átálmodni annak élményeit. E hó 20-án reggel tért vissza társaságunk S.-Szentgyörgyre, a kirándulásból, mely úgy a látnivalókban, mint kedélyességében hasonló volt az osztályunk által rendezett többi kirándulásokhoz. I. Gy.

(A Kárpát-Egyesület a Barczaság.) A VI. kirándulás, melyet szept. 19-én az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület háromszéki osztálya rendezett, tanulság tekintetében, túlhaladta a megelőzőket is. A Sepszi-Szent-györgyről induló tár-

saság két vasutkocsit töltött meg. Gyorsan haladt a vonat a Bucsecs felé. — Még át sem melegedhetett a levegő, mikor a társaság beérkezett Brassó állomásra. Éljenzéssel fogadott itt a *Siebenbürgisches Karpathen-Verein* brassói osztályának számos tagja, élén az osztály elnökével, *Römer* tanárral. A háromszéki osztály tagjainak fehér gyopár-jelvényei közé csakhamar oda keveredtek a Brassó czimerét viselő kék emaillos kokárdák s mire az izletes pörkölt a Perronn felterített asztalokra került kész volt az ismeretség. A további indulásra kész vonat ellen két vármegye turistái intéztek rohamot. Az okkupációban természetesen hölgyek képezték az avant-garde-t s Brassó-Bertalan állomáson beszálló újabb csapatok már csak foglalt területen tömörülhettek kolonádokba — a kupékban. A Bucsecs sziklaormai egy kis időre megretiráltak a hatalmas turista-társaság elől s tovatűntek a lankás elődombok mögé, melyek bal felől a Barczaság gyönyörű terét határolják. Jobb oldalon elnyulik a síkság Feketehalom felé, s keletre összeolvad a háromszéki térséggel. Igaza lehet annak a geografusnak, azt állítván, hogy ehez hasonló szépségű, változatosságban gazdag s méreteiben impozáns, hegység övezte terület egyetlenegy sincs Erdélyben; hasonlók vannak még, de sorrendben ez után következnek. Keresztényfalva fölött a Keresztényhavas mutogatja meg világos gerinceit, míg a délnyugati sarokban sösét zölddel változnak a Királykönek fehér mészsirtjei. Gondos kultiválást tanusítanak a már letarolt mezők, melyeken a kedvező fekvésről tanuskodik a késő betakarításra várakozó termény. Im, egyszerre megnépesül a baloldal minden ablaka, ajtója, a mint feltűnt a Bucsecs előterében Rozsnyó vára. Szépséges erősség mult időkől egy önállóan kiemelkedő hegykupon, lépcsősen elhelyezkedve a kiálló szirtetek kínálta fundamentumon s bástyákat,

csucsokat nyújtogatva különböző alaku tömkeleges fődécek csoportja fölé. Még néhány percz s a vonat megáll Barczarozsnyó állomáson. A latin neve ráillik Rozsnyóra Villa Rosarum; őszi mulásnak tarkító s koparító behatása sem képes csökkenteni a szépné, a rózsásan szépné benyomását, melyet láttára érezünk. Igazi Rosen-au, rózsás liget lehet e vár környéke nyárelején, s három rózsából álló czimere illik hozzá; nem hivalgó jelkép az. A rendezett község különben ugyanazon jellegű, mint barczasági többi, kivétel nélkül. Ó-német értelemben csinos, de modern értelemben tiszta községek. Az utcák derékszögben metszve, szabályos házcsoportokat határolnak; faépület, zsindegyház seh. Takarmány künn a mező szélén, így biztosabb a lakás tűzveszélytől. Góthikus templomban, melynek tornya újabb fedésű, épen vasárnapi áhitatra gyülekezett össze népe. Asszonyai sajátságos D alakú fejkötőkben, melyhez nagy fekete szalagcsokor lapul hozzá, míg csipkés taréja csak egy rétegű s fantasztikus fekete glóriához hasonlít. Az apró redős fekete köpenyeg alól diszes, aranyfényes kiálló bogláróktól nehéz öv csillag elé, Imakönyv kézben. A lelkész épen az áldást osztja, melyből a kirándulók is kiviszik a részöket. Külön ajtón távozik asszony, egyenruhás férfi és leánysereg, utóbbi a sajátságos fekete csákóban, melyet semmi szalag, vagy fényes sáv nem díszít. A templomkastélyból a piac téren levő hatalmas vendéglőépület felé vonuló lakosság láttára, régi emlékre, vagy ódon metszetre emlékeztető benyomás ujul fel a szemléltében. Batyunkat lerakva, siettünk fel a régi emlékek özönét tartogató várhegyre. Az ut egy teljes csigafordulással felvezet a kapuhoz, hol a várör egy zsinorrántással kinyitja a kaput. Az ódon labirintusban legérdekesebb a vár kutja, mely száz ölnyi mélységű s faragott kövekkel kialakított, melynek feneketlen mélységét

meggyújtott szalmakéve lebecsátása által demonstrálja a kalauz. Báthori Gáborról van elnevezve az a bástya, a hol a fejedelem először tört be, elfoglalva a várat. A vároldalt most ültetés által igyekeznek kopárságától megmenteni, menyiben ezt a fehér mészkősziklán csak vékonyan terjedő humus engedi. Összevissza vizsgáltuk a várat; a kapúbástya kilátójáról pedig végig gyönyörködött társaságunk ez előtte elterülő szébbnél szébb pontokban bővelkedő tájképen, a Bucsecs és Királykő között levő lankásabb helység közé beékelte törösvári szoroson, alul Uj-Tohán, idebb Ó-Tohán s köztük hátrább az imponáló Királykő tövében Zernest tünik fel gyári kéményeivel. A lejtővetelt megrövidíti egy kanyargós ösvény, melyen néhány percz alatt leérkezünk a szállóhoz. Emeletes nagy termében volt terítve ebédhez. Diszes festései között allegorikus alakok voltak. A közebed ünnepies komolyságába belevegyült a turistai kedélyesség is. Pohártöltés után köszöntő. Elsőben is Pötsa József főispán a brasói osztály és Rozsnyó vendégszereteért s a testvéries egyetértésre emelte poharát, mire a terjedelmes zenekarzatról a községi zenekar ropogós trombitái harsogtattak tust. Römer Gyula osztályelnök az E. K. E. háromszéki osztályaért üritett poharat. A száz zenekar pedig szépen elfujta, hogy „csöndes völgy ölében trara-trara, ra-ra-rara-ra!“ Volt taps quantum satis! Berecz Gyula titkár a kirándulás egyik legfőbb rendezőjét, létesítőjét Copony Márton gyárost élteti általános éljenzés között stb. Az ifjuság, míg elkövetkezett az indulásra kitűzött idő, tánczra perdült. A társaság a zenekar indulója mellett vonult ki a vasuti állomáshoz, közben megtekintvén Marczell Márton udvarát és házát, hol jól berendezett gazdaság felszerelése mellett, már egészen modern kényelemmel berendezett, diszes lakást láttunk. A figyelmes házigazda megnyitotta pinczjét is s egy

még soha nem bántott hordót meglopóztatván, a sorba kínált társaság szívélyesen üritett poharat a jó gazda és derek családapa egészségeért. Utczahosszat minden ház ablakában ott volt a család s illemteljesen köszöntgetve vettünk bucsut Rozsnyó polgáraitól. Az állomásnál kiosztották a jegyeket s a társaság a közben felhőssé vált szabad ég alatt települve várta a vonatot, hogy tovább folytassa útját Zernest felé, a Királykő aljában fekvő gyártelepekhez. A Rozsnyóra berobogó vonaton tömérék új vendég érkezett Brassó felől. Ismerősök és soha nem látottak csakhamar mind turista társakká változtak s ennek a proffesszionnak megfelelő bizalom támadt köztünk. A brassó-háromszéki helyi érdekű vasutnak Zernest felé irányuló vonala, mintha épen turisták számára volna építve. A vögykebel, mely a *Buceacs* és *Királykő* közé beékelődik, páratlan szépségeket tár fel. A síkságot keresztül metsző pályán haladó vonat körül mint varázsütemre emelkednek ki a bérczóriások ormai, hol sötétén, fenyőtől benőve, hol pedig fehér gerinczeket, csucsokat helyezve előnyös világításba. A borussá változó ég kedvezett a kirándulóknak, mert a sötét felhők huzódni kezdtek a hegység felé s keleti irányban tovagomolyodva a tömösi szoros fölött öntötték le tulterhelt tartalmukat sűrű eső-sávokban. Balról vonatunktól, ott a hol a Kárpátok déli karéja a *Buceacs* és *Királykő* között ellapul és alacsonyabb nyergeket alkot, huzódik keresztül a tölcsvári szoros, bepillantást engedve a szoros-utba, mely annyi történelmi emlékeket kelt fel az utasban. A völgy elején önállóan kiemelkedő dombról *Tölcsvár*-ának falai és bástyái emelkednek ki s az új piros cserépfödés és friss meszelés inkább valami urasági kastélyt sejtet ott a hegytetőn, nem pedig ódon várat. Inkább adjunk új mezt építési emlékeinknek, mintsem gondozatlanul engedjük azo-

kat elviharzni! Ó-Tohán mellett hosszsan végig haladva, a tölcsvári patak árterét átszelő magas töltésen haladunk s rövid negyedóra multán Zernest végállomáson áll meg a vonat. Csak most tűnik ki, hogy minő óriási közönség van jelen. A vagonokból csak úgy ömlik ki a hölgyek és férfiak tömege, mely aztán sorakozva, mint hosszú kigyó vonul be *Copony* papirgyárához. Itt a háziur mellett fogadja a társaságot családja: neje, fia, leánya, veje. Menten a szemléhez lát a publikum; a papirgyártás különböző fázisait kezdettől végig bemutatják a rajszámra dolgozó munkások. A fatörzs fűrész alatt válik tönkökké, melyeket a gőzfavágó azonnal hasábokra aprít. A hasábot az őrlőmalom torka nyeli el, hogy szédszedje rostokká. Kazánok főzik puhává ezt a fasejtet, mely különböző proccszusok keresztül menve, nagy medenczékben mint már zöldre festett pép uszik a felszínen. Posztószövetek hengerekre vezetnek fel az anyagot s megsajtoltva mint már kész száraz papír kerül le végtelen tekercekben. A látogatókat leginkább érdekelte a papirzacskó gyártó, szemképráztaóan komplikált gépezet, mely a keskenyre vágott papírszalagot furfangos labirintusán keresztül hajtva, mint megragasztott s vignettanyomással ellátott kész papirzacskót hullatja a munkásnő elé s csupán a szállításra előkészítő csomagolás van még hátra. Ebből a papirzacskóból ötven milliót rendeltek meg Egyiptom számára, hol só csomagolására használják. A francia-török jelzés szerint egy zacskó tartalma egy kilogramm só. A különböző papírfajtákat csomagoló oláh leányok kézügyességét megtekintve, a részvénytársasági Cellulose-gyár bejárása foglalt el minden figyelmet. Siketítő zajjal működnek a faaprozó, hasító és a fagöcsöket kiszedő gépek, versenyezve a faőrölő gép tompa bugásával. A farostot fehérítő helyiségben öt óriási párolóban

kavarog a fapép, melyet kénsavval való kezelés foszt meg az oda nem tartozó színesítő anyagoktól. A sav marópárája gyors haladásra kényszerít e helyiségen keresztül. Kellően praeparáltan, itt is hengerek veszik munkába a papírt, hogy össze-vissza-jártatás és szárítás után mint fehér nyersanyagot göngyöljék óriási tekeresekbe. A gyáripár eme nagyszerű berendezéseinek megismerése után a társaság egyik része a Királykő aljában tett sétát a „Herrequellen“ név alatt ismert forrásokhoz, melyek törzsnyi vastagságban ontják a forrástiszta, egészséges vizet, hogy a gyárak és lakosság használatára bocsássák mint patakot. E közben Copony ur kertjében megterültek a hosszú asztalok. *Fehér cellulosebroszkokon, cellulose-tanyérok, papír-szer-viettek, papír-sótartó* foglaltak helyet, s hogy a kés is nem volt papírból, azon mult, mert vasuti sint már pótolnak papírsinnel, de vágóeszközt még nem. Az összegyülekezett társaságot Rákóczi-indulóval fogadta a „Lasek“ czigánybandája s a dus ellátásból erőt merítve, kitört az emelkedett hangulat és szót kért: *Polsa József* főispán, a házi gazdára, *Copony Mártonra* emelve poharát: köszönetet mondott a kiválóan tanulságos kirándulásért, melynek rendezéséből az oroszlárnész Copony urnak jutott s a tanusított kitünő vendégszeretetért. Háromszoros éljenzés kísérte az összes társaság közérzületét kifejező tósztot. — Az indulásra kész vonat jeladására a társaság szívélyes bucsut vett a vendégszerető családtól s nem épen nehézségek között helyezkedett el a tultömött vonaton, mely vágatva érkezett be Brassóba, hol a bucsuzásnak dörgő éljenei hangzottak fel. *Copony* ur a háromszéki társaságot a főpályaudvarig kísérve, köszönetét fejezte ki a látogatásért, holott ő érdemesítette magát e tanulságos utazás rendezéseért állandó elismerésünkre. A nap emlékére a kirándulók egy-egy csinos cellulose-palaczkot

hoztak magukkal *Copony* ur szivességéből s végső kívánságként nyert kifejezést az óhajtás, hogy az E. K. E. háromszéki osztálya is méltóképen tisztelje vendégeit a brassóiakat — egy háromszéki kirándulás alkalmával. (—s.)

(A szász Kárpát-Egyesület közlekedése.) Kárpát Egyesületünk rozsnyó-zernesti kirándulásáról részletes tudósítást hoz a *Kronstädter Zeitung*, melyben igen szives hangon emlékezik meg a háromszéki osztályról s örömet fejezi ki a kirándulásnak kitünő sikeréről. Együttal helyesli az osztálynak gyakorlati irányban haladó működését s annak a reményének ad kifejezést, hogy a *Siebenbürgischer Karpathen-Verein* brassói osztályának is alkalma leend Háromszékre eljönni, mely alkalommal Tusnád fürdőt, a Csomádot s a Szent-Anna-tó meglátogatását veszi fel programjába. Ezt annál örvedetesebb jelkép jegyezzük fel, mivel a S. K. V. brassói osztálya rendszer tagként is belépett egyesületünkbe.

(Kirándulás a »Kőköz«-höz.) Az alsófehérmegyei osztály eme kirándulása a szépen megtartott közgyűlés után folyt le aug. 28-án. A társaság kocsikon ment a gyönyörű fekvésű »Kőköz«-höz, mely valóban lebilincseli a nézőt. Négy hölgyet is szerencsénk volt a kirándulók közt tisztelhetni, kik bátorító vagy aggodó pillantásokkal kísérték a *Három király* csucsait megmászó ifjuságot, (elükön *Törek* Bertalan főjegyzővel és *Raknői Dezső* központi titkárral. A barlangok, a Kolumba livia lelőhelyei, az idő rövidsége s vállalkozók hiánya miatt nem keresttek fel. A próba kirándulás olyan volt, mint midőn a madár először eresztí szárnyra bátortalan fiait, nehezebb vállalkozáshoz az osztály tagjainak nagy része még nincs szokva és így a jó uton sétálva élvezték legtöbben a kőközi szoros szép pontjait. Az oszonna, melynek főresztép pompás nyársonült rabló pecsenye és borvizsar képezte, a szoros nyugoti oldalán Torda-Aranyosmegye gyertyá-

mosi határában, egy szál deszkából készült kényelmes asztal mellett szép pázsiton, bokrok között éjtetett meg s a vidám lakomának, sűrű tósztozásnak, élénk társalgásnak csak az est vetett véget. Szerencse, hogy a pünkösdi felhőszakadás után megrongált kőut a megye 4000 frt áldozat-

készsége és mérnökeinek fáradozásával már helyre van állítva s a sötétben baj nélkül érheténk haza 9 órátajban. *Turista.*

(A görgény-szt.-imrei kirándulás), melyet a marostorda-megyei osztály rendezet, igen szépben sikerült. Jövő füzetünkben részletesen megemlézünk erről.

FÜRDŐÜGY.

(Előpataki számot) adunk olvasóinknak ez alkalommal. Meg akarjuk ugyanis honosítani azt a szokást, hogy időközönként fürdőinket külön-külön bemutassuk írásban és képekben. Most Előpatakot mutatjuk be nem épen a legrészletesebben, mert az ígért cikelyeket nem kaptuk meg mindenkitől. Természetesen gondunk lesz arra is, hogy az alkalmi cikelyek ne szorítsák ki az általánosabb irányu közleményeket.

(A tordai sósfürdő.) Torda-Aranyosmegyének a székhelye Torda, rendezett tanácsu város, 10 ezer lakossal. Torda csaknem a megye közepén fekszik, a turi víznek az Aranyos vízébe való szakadásánál. E város keletkezésének belyegét most is magán hordja, mert jelenleg is érvényben van az Ó- és Új-Tordának való elnevezés. A városnak régebben épült részét Ó-Tordának, az újabban épültet Új-Tordának hívják. Nem megvetendő jó bora, kitünő tordai pogácsája, melyen symbolumképen a tordai hasadék van jelezve, egészséges jó vize, híres tordai ropogós, rózsapirosra sült disznópecsenyője, jó gyümölcse mellett vendégszeretetéről és olcsóságáról is nevezetes a város. Ezek mellett pedig bányája az erdélyi sóbányák között az első helyen említendő. (Az erdélyi nevezetesebb sóbányák ezek: dézsaknai, kolozsi, marosujvári, parajdi, tordai és vizaknai.) Átlagos számítás szerint évenként 60 ezer mázsa kősót termel, 300 ezer forint értékben. Az elsoroltakon ki-

vül Tordának megbecsülhetlen jó hirnevű sósfürdője is van és pedig kettő is. T. i. az aknai és a bányai részen. Ha az ember a város északkeleti része felé folytatja útját, alig egy rövid félórai ut után (gyalog menve), egy kis kaptatón át, beereszkedik a tulajdonképeni fürdőtelepre. A mig csak a szem ellát, simán elterülő kopasz sómező fehérlik. Mint télen át vastag hó borítja a földet, ép úgy az itt elterülő lapályt is ezüst színben pompázó vastag só-lepel vonja be. Ha a nap rábocsátja aranyugárait, szemkápráztató színpompával gyönyörködteti a szemlélőt. E sómező közepé táján egy több ágából sóvizet kilövelő sóskút is van, honnan a hét bizonyos napjain a városi lakosok vizet szoktak ingyen kapni, mit ételek főzéséhez használnak. Ha végig pillantunk e jókora sómezőn, mely alatt megmérhetlen vastagságban és talán végtelen hosszúságban elterülő nélkülözhetlen sórétegek húzódnak el, fürdői telepeket viszont észre. Itt az aknai részen van az ugynevezett szabadfürdő, *Dörgő*-nek hívják, tovább egy más sósfürdő, mindkettőnek a vize a legtömörebb s gyógyítóerőre nézve sósfürdőink közül a legerősebb és leghatékonyabb. Amott egy kisebb emelkedésen pedig van egy omló *bányáivég*. Ha az ember figyelemmel hallgatja, igen jól kivehető, hogy az folytonosan omlik s a leomló rész a megmérhetlen mélységbe csörömpölések között zuhan le. A folytonos omlás következtében ennek krátère szüntelen nagyobbodik. Azt mondják, hogy sokan lettek már halálukat e fatöngő mély üregben, főleg kik sőt lopni jönnek arra a telepre s kit üzőbe szoktak az örök venni. Furcsa és meglepő a természet játéka! Alig hagyjuk el a sósfürdő telepet, pár lépésre mellette egy *kénes, jódos gyógygyérre* (fürdőtelepre) bukkanunk. Kékes- és sárgás-zsinü vize, ha fejünket közelébe hajtjuk, oly erős szagot áraszt, hogy szinte belekábulunk.

Némelykor oly erős kigőzölgése van, hogy a közelében elrepülő madár életelenül hull bele. Hathatós gyógyítóereje pedig kincsekkel fölér. E fürdők kiapadhatlan medenczéinek tartalma a legmakacsabb hüléses, köszvényes (reumás) és gutaütéses bajokban szenvedőknek, nemkülönbén női bajokban lévőeknek, csúzos és skrófulás s más kiütéses testüknek gyógyítására igen jótékony hatással van. E megbecsülhetlen, drága kincsekkel vetélkedő fürdői telepek valóban megérdemelnék, ha minél kényelmesebbé tennék a fürödni vágyó közönség részére, anyagi befektetéseket sem kímélve, mert valóban megérdemlené, hogy világhírűvé varázsoltságok neve. Bezzeg más nemzeteknél így elhanyagolva, holt kincs gyanánt, nem hevernek ilyen természet által adott javak! Vannak ugyan a nők és férfiak részére e fürdői telepen is elkülönített néhány kabinból (fürdő-szobácskákból) álló, fából készült helyiségek, de igen primitív és csak az év bizonyos szakában használható módon összeállítva. Még a külső fürdői építkezés és berendezés valamivel többet ér. Még egy óráig sem volna szabad ilyen kitünő gyógyítóerejű fürdőhelyiséget úgy hagyni, inkább kényelmessé és vonzóvá kellene tenni, hogy az év bármely szakában az üdülni és gyógyulni vágyók rendelkezésére bocsátható legyen. Ilyenformán látogatott, népes és világhírű is lehet; máskülönbén pedig a nagyvilágtól elmaradott és továbbra is ismeretlen marad. Az *aknai fürdő* az állami kincstáré, haszonbér mellett a város tartja; a *bányai fürdő* pedig a város tulajdonát képezi. Újabbban mozgalom indult meg és az említett fürdőtelepeken építkezések történtek. A *bányai* részen épen most emelnek szilárd köépületeket, vendéglővel, lakszobákkal, és étteremmel is ellátva. Ha ezek kényelmesen be lesznek rendezve, akkor bizonyára a *tordai sós- és kénés-jódosfürdő* országhírűvé és virágzóvá is lesz. Eddig e fürdő forgalma inkább a helybeliek részéről volt nagy, a vidékiek és idegenek részéről igen gyenge és lanya volt. A *tordai fürdő* élénkké tételére és fellendülésére igen jótékony befolyással van az is, hogy közvetlen helyt vasúti, posta- és táviró állomás is van és kielégítő társadalmi élet honol körében, a vendégszerete' éről híres magyar városba. A *tordai fürdő*, hogy pár év múlva rohamosan fog fejlődni és élénkülni, ha kényelmes épületekkel és berendezéssel

el lesz kellőleg látva, az már bizonyos. Fekvése és környéke is olyan, hogy jó hírnevét és élénkségét nagyban előmozdítja. A fürdőtelep pedig az elég népes és élénk forgalmu város közelében feküvén, az üdülők könnyen szórakozást nyerhetnek. Ha a város szépségeit és nevezetességeit megismerték, a szép vidék számos községeivel áll a közönség mulattatására. Alig egy rövid félórányra büszkén emelkedik a regényes fekvésű *tordai hasadék*. Mikor a nap két vagy lenyugszik, mintha csak bűvös fátyollal vonná be a magasra emelkedő *sziklahasadékot* s tündérszerű renek képet mutat ilyenkor az ottan elterülő vidék is. Ilyenkor lelki szemeknk előtt vízióképen mintha Szent László királyunkat magyar hadával dicsően az ellenséggel viaskodni látnók, szinte látni véljük, mint üzi az ellent és tüzes paripája a hegy ormon patkóját a sziklába mily mélyen bevágja. Nem fűzőm tovább gondolataimat, nem terelem más irányra olvasóim figyelmét, csak még azt említem fel, hogy olyan változatos, olyan szép és megnyerő vidék terül el a *tordai fürdő* közelségében, hogy már az magában véve hódítat közönséget, mennyivel inkább pedig e gyógyítóhatásu fürdő.

Bartók László.

(Hargitai kénés fürdő.) Erdélyhon regényes vidékein [közelebről tett utazásom alkalmával a borvizben rendkívül gazdag fürdőket is meglátogattam; ezek egyike nagyon meglepett, az ugynevezett *Hargitai* havasi kénés fürdő, mely 1477 méter magasban fekszik (az adriai tenger színe fölött). Ez a fürdő Csikmegyében van s Csik-Csicsó község tulajdonát képezi, Csik-Szereda városától mintegy 3 órányira esik; a fürdő igaz, hogy még nagyon kezdőtelges, mivel a mostan épült új vendéglő csak 8 családot szállásolhat el; családonként naponta 40 kr fizetendő, ez ugyan nem sok. Van még ezenkívül régibb időből épült két hosszú faépület is, mely külön apróbb szobácskákból áll, és a mennyit csak ez a két faépület befogad, annyi szegényebb sorsu vendég ingyen kap szállást. E havasi fürdőknek van két fürdőhelye, az egyik kristálytisza jéghideg borvizfürdő, mely kitünő ivóviz is; a másik sűrűszint játszó, zavaros, ez szüntelen lobog, azért lobogónak is nevezik, mindkét fürdőhely fel van osztva férfiak és nők részére. Van még egy tiszta, de csipős borviz-féle forrás is, melyet csupán gyengeszeműek használ-

nak s azért szemviz forrásnak nevezik; ez ivásra nem alkalmas. Ezenkívül van egy 150 cm. mélységű négyyszög idomu gödör, melyben körös-körül egyszerű padok vannak alkalmazva és körülbelül 12—14 személyt fogad egyszerre be; ide az üdült hülésben szenvedők, reumatikusok és szembetegek szoktak beülni, vagy beállni és 15—30 percnyi ideig teljes öltözetben maradni; honnan a föld gyomrából erős kénes kigőzölés tör felfelé a szabadba és tiszta időben annyira erős hatása, hogy 5 percnyi idő alatt már egészen áthatja az emberi testet. — Említést érdeme két kórosat, melyeknek szemtanuja voltam. Az egyik ez: Egy m. kir. pénzügyőri alkalmazott, ki mankóval jött a fürdőre és járnai nem tudott, 14 nap alatt annyira helyrejött, hogy előttem tett nyilatkozata szerint, most talán a nyulat is meg tudná fogni. A másik eset ez: Egy falusi paraszt embert hoztak szekeren a fürdőre, mankóval sem tudott járnai, naponta két ember eresztette le a gödörbe. Naponta 4—5-ször egy-egy óráig ült a gödörben; harmadnap délután, épen egy vasárnap, a vendégloból éneklést hallottunk, s mivel az ajtó nyitva volt, a nőm betekint s odaint, hogy nézzünk csudát. A nappal előbb jajgató ember énekel és mankó nélkül járkal a fogadóban! Ebből látható mily ereje van annak a kigőzölésnek. E fürdőnek csak az a hibája, mint előbb is említém, hogy még igen kezdetleges; úgy látszik igen keveset fordítanak annak gondozására, mert kellő rend nem áll fenn és mindenki tetszése szerint járhat el. Az étkezés előleges megrendelésre történik; 3-fele ételből álló ebéd különbség nélkül gyermek és felnőttre szemelyenként 50 kr. Jó havasi tehénjét is kapható literenként 16 kron, de azért senkinek

sem ajánlom, hogy üres tarisznyával induljon a hargitai fürdőre, és téli ruhával jól lássa el magát mindenki, ha ott akar maradni a kurán, különben elkergeti a hideg, mert a vendégszobákban fűteni nem lehet. A vendéglőnek a vállalkozó elfelejtett kéményt is készíttetni s így fűtőt a szobába betenni nem lehet. A közlekedési ut Csik-Szeredától Hargitáig nagyon jó állapotban van.

Réthi Inwe.

(A kézdipolyáni Vénus-forrás megnyitása.) Szept. hó 25-én Kézdipolyán községében nagy ünnepélyesség között történt meg a Szabó Albert által bérbe vett Vénus ásványviz megkeresztelése. Az egész község már a kora délutáni időben ünnepi díszet öltött és megkezdődött a felvonulás a község felső részén levő Vénus-forrás felé, a hol a Kézdipolyán-Vásárhelyről érkező vendégeket százakra menő község fogadta. — A vendégek megérkezése után Szabó Albert bérlő bemutatta a forrás teljes berendezését és töltéseket eszközöltetett, mit a jelen volt szakértők: Sinkovics Ignác dr., Sinkovics Aurél dr., Szentpétery Bálint dr. orvosok és Kovács Ferenc gyógyszerész a kor színvonalán állónak és az igényeknek teljesen megfelelőnek jelentettek ki. A forrás megszemlélése után bérlő lakomára hívta meg a vendégeket, melynek izletes fogásai között aztán több felköszöntő lett mondva régi szokás szerint. Valóban meglepi az embert a forrás berendezése, mely a modern kor igényeinek megfelelően épületbe van foglalva és a töltés, dugaszolás úgy eszközöltetik, hogy a viznek semmiféle alkatrésze el nem illan, s azért ajánlom mindenkinek, a ki mintaszervi ásványvizkezelést akar látni, hogy ezt tekintse meg. Bányfi Zsigmond dr.

EGYESÜLETI ÉLET.

(Alsófehérmegyei osztályunk munkaprogramja.) Széles körű tevékenységre van hivatva a Kárpát-Egyesület Alsófehérmegyében is. De ez a tevékenység csak úgy lehet eredményes, ha jól ismerve helyzetünket, feladatainkat, jó munkaprogrammal rendszeresen fogunk hozzá. Ily munkaprogramot állított össze Gáspár János javaslata alapján a megyei osztály aug. hó 28-án

tartott közgyűlésében. A helyi munkaprogramot a következőkben közöljük: Első és anyagi áldozatok nélkül, csak a tagok ügybuzgósága igénybevitelével létesíthető és a turista ügynek mégis igen lényeges szolgálatot biztosító teendője ez osztályunknak, a megyeterületén utasító ügynökségek szervezése, kik az utazó idegeneknek a főbb kiindulási pontokról tehető kirándulásokra a tájé-

kozatást megadják, kalauzt, hāti lovat, fuvart rendelnek meg; azokat nyilván tartják, a kalauzokat kioktatják. Ilyen ügynökségek szervezendők Nagy-Enyeden, Gyulafehérvárt, Tövisen, Magyar-Igenben, Zalathnán, Abrudbányán, Verespatakon, Marosujvart és Vizaknán, hāti ló és kalauz szerző ügynök Bucsum-Sászán. Ez ügynökséget legcélszerűbben az egyesületnek közigazgatási tisztviselő tagjai vállalhatják el, kik hivatalukban minden időben föltalálhatók, valamint a kincstári bánya és erdőtiszték is. *Második* és megint igen csekély anyagi kiadásba kerülő teendő az egyes szebb kiránduló pontokhoz a járt közlekedési utból vezető mellékutnak, ösvénynek és nyomoknak megjelölése, hogy gyakorlatlanabb és podgyász nélkül kirándulók a helyes utat magokra is feltalálják. Ilyen jelzések fogantatosítandók: a) A Pilisre a törvényhatósági ut mellett a forrástól a könnyebb irány feltalálhatása végett a csucsok a szem elé kerüléséig és a tetőről le Valea Uzi felé a törvényhatósági utig; a Pilisre vezető törvényhatósági ut szabaderdei szerpentinait megrövidítő gyalogösvény is ki lenne jelölendő. b) A Csákliai köre a csákliahavasgyógyi utból a tetőről le a felső-gáldi völgybe. c) Borosbocsárd községtől a Kecskékőig. d) Zalathnától a fenesi Kecskékőig. e) Bucsum-Sászától a Detonátáig. f) Az abrudbányai-körösbányai törvényhatósági utból a Vulkánra. A jelzés egyszerűen fa oszlopra, vagy a hol van erdei élőfára, színes deszkatabla felszegezéséből, az utba eső kövek és fák festékkel bemázolásából állana; póznát, deszkát az illető községtől bizonyára ingyen lehet kapni, csak a festék, kiszállítás és felállító napszámás díja kerülne pénzbe. *Harmadik* teendő, mely már nagyobb kiadást igényel, néhány hírnevesebb hegyre egyszerű menedékház építése volna. Miután éghajlati viszonyaink azokban pár órai tartózkodásnál többre alig szorítják az utast, ezek a menedékházak egyszerű deszkaépületek lehetnek, esetleg meghalásra időnként friss szénával, egy kis tüzelő helylyel és fakészlettel ellátva. Menedékházak építendőek: a) A Detonátára, melynek létrejötté a kincstár által kiadásba helyezett fa anyaggal, Bucsum községe által felajánlott 60 frt segélyvel ugyszólván már biztosítva van, ennek kivitele lesz osztályunknak első műve. b) A Pilisre. A forráshoz, ehez Nagyenyed város segélye nyerendő meg, mely az ösvényjel-

zést is bizonyára szíves lesz megtétetni s szabaderdei erdszínházat, mint már eddig is tette, községgel fogja a nyugati hegységbe utazók részére megálló helyül felajánlani. c) A Vulkánra. d) A Csákliai köre. e) A Kecskékő alá. A három utóbli kisebb méretű lehet, nagyobb társaságok nem keresvén fel a csucsokat. *Negyedszer* minden irányban agitáció fejtendő ki a nevezetesebb természetzi szépségeinket megközelítő utak kinyitása iránt. Ezek az utak mindannyian községi közlekedési, vagy legalább községi határat jellegűek levén, azoknak az érdekelt községek által helyreállítása szorgalmazandó. Ez az a pont, hol vármegyénk nagy mértékben elősegítheti egyesületünk céljait s ha közvetve pénzalap hiányában nem is jöhet pénzadománnyal segítségünkre, közvetve annál többet szolgál érdekeinknek. Ilyen utvonalak: 1) A nagyenyedi-ponori törvényhatósági utból Bredesttől Alsó-Szolcsvára a „Buro patak” közelében elvezető vicinális ut kiépítése, a melyet Torda-Aranyosmegye saját területén már elkészített; ez az ut a nagyenyed-ponori ut forgalmának egyik életőre lenne és első sorban lenne kiépítendő. 2) A felsőgáld-intregáldi ut a felső-gáldi sziklaszoros és az intregáldi völgy nagyszerű természeti szépségeit nyitná meg. Integráld jelentékeny hegyi község, egyetlen székérrel járható utja ez lenne. 3) A csákliahavasgyógyi ut, mint a „Csákliai kö” utja. 4) A zalathnái-vulkóji ut a vulkóji patak jobb oldalát kísérő hegygerinczen, kevés munkával járhatóvá tehető, itt érdekelve van a vulkóji bányabirtokos Lukács László országgyűlési képviselő is, ki bizonyára nem vonná meg anyagi segélyét emez ut helyreállításától. 5) A bucsumi-sásza detonátai és a verespatak-detonátai ut, itt a kincstár is érdekelve van „bucsumi erdő” hozzáférhetővé tétele végett, Verespatak segélye is meg lenne nyerhető. 6) A felgyógyi ut Remete-Monosteraig vezető, illetőleg azon felül is a diódi patak „szorosát” (Tyeja) megközelítőleg kifizetendő ut. 7) Az igenpataki határon fekvő „tengerszem”-hez (Fézer) Magyar-Igenből vezető határat, esetleg ki az igeni havas tetejére és le az Intregáldi völgybe. 8) A kecskekőre vezető borosbocsárdi határon. Ezen utvonalak közül a három első községi vicinális ut jellegű s a szolcsvai és intregáldi oly fontos ságu, hogy azok kiépítésére a megyei utalap segélye is törvényszerűen igény-

bevezethető; a többiek községi közdülő ut jellegűek, s az érdekelt községek és birtokokos nyrendők megmélőbbi járható állapotba hozatalukra. Most következnek az ez utakból készitendő ló és gyalog ösvények, melyek, miután azok által csak a turista van érdekeve, csak saját erőnkéből, a központ segélyét is kikérve, létesíthetők, ezek: a) Remete-Monaszteriától a diódi patak zárjához (Tyeja) vezető gyalogösvény, egyelőre csak a szorosban levő kőkapuig építhető, azontul oly természeti akadályok fordulnak elő, hogy a szükséges költséget csak az alpesi vidékeknek megfelelő turista forgalom esetében lehetne befektetni. b) A csákyva havasgyógyi utból a csákyvai köre kiágazó ösvény készítése. c) A Kecskék csucsára felvezető, különben cléggé járható ösvény kiigazítása. d) A Zalatnáról a tenesi Kecskékig vezető lóösvénynek a veszélyesebb helyeken kiigazítása. e) A körsbányai utról a Vuikán csucsára alkalmas ösvény építése. Ezek közül a munkálatok közül első a Tyeja megnyitása, melyhez a központ segélyét is kérnünk kell; a vulkáni ösvény elkészítését és jelzéssel ellátását Adrudbánya városától várhatnók. A fürdőögyeket illetőleg: a megye területén levő két fürdő, a vizaknai és marosujvári sósgyógyító-fürdők, a magyar kincstar tulajdonát képezvén, azok megfelelő módon fejlesztése a tulajdonos kötelessége, mit a folyton gyarapodó személyforgalomra tekintettel el is várhatunk s osztályunk teendője részben a hiányok orvoslását illetékes helyen, ha kell sürgetni. — Azonban van egy természetes edző hideg vízben bővelkedő, s nagyszerű természeti szépségekkel kínálózó havas völgyünk, mely kedvezően kínálkozik egy kisebb hidegvíz gyógyítóintézet és nyári üdülőhely létesítésére. Ez az intregaldi völgy, melynek egyik gazdag hidegvízvesését zuhany alakjában már régóta használta a hegyalja intelligenciája fürdőzésre — s a használat régiségére vall, hogy Intregaldnak a helyközelében levő határdülője is „Feredő” nevet visel. Itt egy hideg vizgyógyító móddal összekötött nyaraló telep létesítése osztályunk által előtanulmány tárgyává lenne teendő. Ezt a szép helyet Gyulafehérvár város pénzarisztokracziája karolhatná fel. Hirnevés nemes fém és sóbányáinkra csak fel kell hívnom az utazók figyelmét, azok megmutatására buzgó kincstári tisztviselőink, mindig a község

rendelkezésére állanak. Végül munkakörünkbe tartozik az etnografiai adatok gyűjtése; a munkában egyik-másik megfelelő alapismerettel rendelkező, de az utazgatás és felvételekre anyagi segély eszközökkel nem bíró társunk támogatása szükséges és jó szolgálatot tenne e célra egy fotografáló készülék beszerzése, melylyel nemcsak az etnografiai felvételeket, hanem a szebb természeti pontok levételét s az azok szintén programunkba veendő leiratásának az Erdély és más földrajzi folyó iratokban illusztrálva kiadhatását elősegíthetnók.

(Alsófehérmegyei osztály.) A Kárpát-Egyesüle: alsófehérmegyei osztályának választmánya a nyár folyamán Csató János kir. tanácsos, alispán elnökte alatt gyűlést tartott, melynek érdekesebb mozzanatai közül a következőket soroljuk fel. Az alsófehérmegyei osztálynak eddigelő 149 tagja van, nagyobb részük rendes tag. A központi választmány felhívására Gáspár János egy osztály munkaprogrammot dolgozott ki, mely magában foglalja a megyében létező turisztági érdekű helyek felsorolását, továbbá a hozzá férhetőség és ott időzés könnyítésére szükséges teendőket Ilyenek az utvonalak, melyek létesítésére első sorban az érdekelt községek figyelmé fog felhívni, hogy mint turisztági érdekű vicinális utak, közmunka erővel létesíttessenek. A szükséges menedékházak létesítése szintén a községek és egyesek segítségével lenne valósítható. — A jelzótáblák ügye után Török Bertalannak az az indítványa vétetett megfontolás alá, vajjon nem volna-e célszerű egy amatőr fotograf készülék beszerzése, tájkép, népviseleti stb. felvételek céljából? A választmány a fényképeket a turisztág egyik hathatós segédeszközének ismerve fel, a munkaprogrammba ilyek készítését is fölvette. Az osztályközgyűlése ez év augusztus 28-ra tüzetett ki, midőn is annak érdekességét Gáspár János a »tövisi patak szorosának« szabad előadásban való ismertetésével igérte emelni.

(Alsófehérmegyei osztályunk közgyűlése.) Augusztus 28-án d. e. 10 órakor nemcsak az egyesületi tagok gyűltek össze szép számmal a megyeházán, hanem növendégek is, mint egyesületi tagok, érdeklődésükkal tisztelték meg az egyesület által képviselő eszmét. A gyűlékes a parkozott udvar árnyékos részén történt és szép jelenet volt, midőn

a lovagias elnök vezetése alatt a hölgyeket tisztelettel karonfogva vezették a tagok a nagy terembe. Elnök szép megnyitó beszédében a turistaság történeti fejlődését vázolta a latin, angol és német nemzeteknél, végül a magyar turistaság ifju, de erőteljes, sokat ígérő kezdetéről emlékezett meg. Az általános tetszéssel fogadott beszéd fogalmazványa *Török Bertalan* és *Radnóti Dezső* szerkesztő-titkár kérésére átadott az E. K. E. folyóiratában az *Erdély*-ben leendő közlés végett. (Lásd folyóiratunk első czikkelyét.) *Varró László* dr. titkár jelentésében tüzetesen ismertetvén az osztály évi működését, annak kapcsán *Gáspár János* indítványára elhatároztatott, hogy a közgyűlés köszönetét fejezze ki Bucsum községének 150 frt, Verespatakknak 50 frt; *Zeyk Gábor*-nak 70 frt és az enyedi Dalegyesületnek 30 frt adományaért. *Horváth Miklós* pénztáros jelentése szerint az osztály évi bevétele 453 frt 68 kr, a kiadás csak 8 frt 55 kr volt. Az osztály munka-programját *Gáspár János* alapos munkálata értelmében magáévá tette a közgyűlés. Évek teendői vannak e programmba szakavatottan felvéve. Alelnökké *Blaska Ubald* a marosújvári sóbánya hivatal kitűnő főnöke választatott meg, a választmányi tagok közé pedig *Szász József*, *Szilágyi Gyula*, *Tóth Miklós* és *Váro Ferencz* vétettek fel. Most következett a gyűlés legérdekesebb pontja *Gáspár János* szabad előadása, rajzzal illusztrálva, a remetei hasadékról, a megye legkiválóbb turistasági érdekű vidékéről. Igazi lendülettel volt ismeretve a Maros és Aranyos szögében elterülő heglánczolat általában és a gyógy-patak, a mely Diód és Tövis mellett ereszkedik a Maros felén áttörve a Tarkó 1200 láb magas gerinczén Remete mellett, különösen a tyeja — remetei hasadék, mely a nagyenyed-abrubbányai utból a Pilisnél leereszkedve közelíthető meg legzélyszerűbben. A hallgatóságon látszott a vágy a még jóformán ismeretlen természeti alkotások mielőbbi megismerésére s innen eredt a közgyűlés ama kérése, hogy előadó leírva és rajzzal megvilágosítva bocsássa az egyesület rendelkezésére a remetei hasadék monografiáját. Zajos taps és éljenzések között végezte be *Gáspár János* előadását, mely mintánál szolgálhatott volna nem egy professzornak is. A gyűlés végén *Török Bertalan* kiemelve a központ kiváló figyelmét, üdvözölte a

központ küldöttjét, mire *Radnóti Dezső* megköszönve a figyelmet, biztosította a gyűlést, hogy a központi választmányi készséggel támogatja az osztály buzgalmit és áldozatkészségét. Az érdekes közgyűlés után emelkedett hangulatban indultunk a közebedre. Az első felköszöntőt *Csató János* kir. tanácsos osztályelnök mondotta az E. M. K. E. és E. K. E. elnökeire, *Bethlen Gábor* grófra és *Bethlen Bálint* grófra, mint kik főképviselei amaz eszme hullámzásnak, mely mai mozgalmainkat létre hozta. *Török Bertalan* *Csató János* osztályelnök, mint természet barátot és később az egyesület jegyzőit; *Kovács Gyula*, *Gáspár Jánost*, ki oly élvezetes előadást tartott, — *Varró László* *Radnóti Dezső* központi titkár, mint vendéget, ki a buzgó osztályt és annak elnökét, *Winkler Albert* *Török Bertalan*t, mint a Kárpát-ügy irodalmi pártolóját köszöntötték fel.

(Az E. K. E. egyetemi osztálya) szept. hó 13-án megalakult. Kiválóan nagy jelentőséget tulajdonitunk e ténynek; alta anos ugyanis a panasz, hogy ifjuságunknak szabad idejében testet és lelket művelő szórakozásai alig vannak; e bajon nagyban fog segíteni a megalakult egyetemi osztály, mely hivatott lesz az ifjusággal a legegészségesebb sportot, a turistaságot, megkedveltetni, s ezáltal a kevésbbé érészséges, vagy sokszor épen test- és lélekrontó időtöltésektől elvonni. Hogy mily életrevaló gondolat volt ez osztály megalakítása, azt leginkább bizonyítja az, hogy az alakuló közgyűlésen mintegy 70-en jelentek meg. Miután *Radnóti Dezső* a központi választmány főtitkára az ülést megnyitván, fejtegette az E. K. E. fontos kulturális és nemzeti misszióját, ifj. *Bánffy Miklós* gróf, az előkészítő bizottság elnöke, az osztályt, minthogy kellő szamu tag beiratkozott, megalakultnak jelenté ki. Ezután a tisztviselői kar következőképen választatott meg: elnök: ifj. *Bánffy Miklós* gróf, alelnökök: *Findly Gábor* és *Kováry Ernő*, titkár: *Herepei Iván*; jegyzők: *Balogh Béla*, *Bodrogi János* és *Knörr Ferencz*; pénztáros: *Bernád Béla*; ellenőr: *Kóczián Lajos* lett; a választmány a következő tagokból áll: ifj. *Kállay András*, *Szöllösy Ernő*, *Rohonczy Béla*, *Novák Aladár*, *Demeter István*, *Makai Jenő*, *Trajanovics János*, *Fekete Károly*, *Réthy Gyula*, *Török Andor*, *Novák Elemér*, *Agotha László*, *Gözy Géza*, Az ügyrend megszerkesztésére a köz-

gyűlés a tisztikart kérte föl, ez szorgalmasan dolgozik rajta, hogy az egyetemi osztály működését még a jövő tavaszon megkezdhesse.

Herepei Iván.

(Marostordamegyei osztály.) A marosvásárhelyi és marostordamegyei osztály Nemes Ödön osztályelnök vezetése alatt a nyár folyamán szintén tartott gyűlést. Az osztály, hogy alapszabályszerű követelményeinek is eleget tegyen, kimondotta, hogy rendszeres kirándulásokat rendez, ennek eredményeképp tartatott meg a görgény-szent-imrei igen érdekes és tanulságos kirándulás. A kiránduló bizottság Oroszlán István osztály-titkár elnöklete alatt *Szentgyörgyi Dénes, Agyagási Vidor, Márványi Arthur, Bogdánfi István* és *Nemes Viktor* tagokból áll. Ennek elintézése után kimondotta a gyűlés, hogy az osztály kebelében felmerülő költségek fedezésére az öszön egy tánczszal egybekötött estélyt rendez. Elhatározta, hogy az egyesületi jelvény megküldése tárgyában átiratot intéz a központhoz. A központ ama leiratára nézve, hogy az általános ügyrend megállapíthatása érdekében tervezet dolgozzon az osztály, úgy határozott, hogy tekintettel arra, mikép a tervezet csak úgy lehet kellően pontos és indokolt alapokon készített, ha az egyes kirándulásra alkalmas helyeket maga az osztály bejárja és közvetlen tapasztalatokat szerez, addig e tervet beadni nem lehet, míg a megye területén levő négy nevezetesebb helyre kirándulás nem történik. Ily szellemben a központnak válaszküldése kimondatott.

Sz. D.

(Lemondás.) *Esterházy Sándor* dr. egyesületi jegyző kassai jogakadémiai tanárára történt kinevezetése következtében, az egyesület jegyzőségéről lemondott. A központi választmány köszönetét fejezte ki a buzgó jegyzőnek és felkérte, hogy egyesületünknek új állomásán is támogatója legyen.

(Bécsi osztály.) Többen bécsi tagjaink közül abban fáradoznak, hogy Bécsben egyesületünknek osztályt szervezzenek. A gyűjtőiveket az arra fel-

kértek már kiosztották és a taggyűjtés szorgalmasan foly.

(Választmányi gyűlés aug. 9-én.)

Központi választmányunk e napon *Feilitzsch Arthur* br. alelnök elnöklete alatt látogatott ülést tartott. Jelen volt mint vendég *Löv Sámuel* dr. a balneologiai egyület titkára is, továbbá ott voltak *Deáky Albert* jogtanácsos, *Radnóti Dezső* titkár, *Veress* Endre pénztáros, *Gazsi József* ellenőr, *Kúri István* jegyző, *Mannsberg Sándor* br. osztály-alelnök, *Hankó Vilmos* dr. stb. A gyűlés első tárgya a *radna-borbereki* ásványvíz forgalomba bocsátása volt, melyre már vállalkozó is jelentkezett. A *Detonata* menedékház ügyében kérés intézése mondatott ki a pénzügyminiszterhez. A hunyadmegyei osztály megalakulása tudomásul vétetett, ugyszintén, a bejelentett osztály-kirándulások, melyekre a választmány képviselőket választott. Kimondotta a gyűlés, hogy a városban hirdető-táblákat helyez el, melyeken a fontosabb egyesületi közlések hirdetve lesznek. A jelvény ügyében sürgős intézkedés történt.

(Uj tagok.) A nyár folyamán közel 200 új tag jelentkezett, nagyobb részben az anyaállamból. Az új tagok kimutatását borítékunkon közöljük.

Szerkesztői üzenetek.

Sz. D. M.-Vásárhely. Szép tudósítását jövő számunkban hozni fogjuk. — *B. B. Hátszeg.* Megjegyzését figyelembe vettük. — *B. L. Kolozsvár.* A hiányzó füzeteket immár negyedszer küldöttük el. A postán van a hiba, nem nálunk. — *K. I. és B. Dicső-Szent-Márton.* Bede Jób munkatársunk mai füzetünkben közli a tusnádi kirándulás leírását. A csoport-képekkel az illető amatőr fotografus ur eltűnt az éji homályban. Üdvözet! — *B. F. br. Sepsí-Szt.-György.* A cikket hiába vártuk. — *J. I. Ajton.* „Központi“ kiránduló társunk, *B. L.* egy ajtoni kirándulásra tesz nagyszabású előkészületeket.

Menetrend változás

a szamosvölgyi vasut vonalain.

A szamosvölgyi vasuton folyó évi október hó 1-től kezdve a személyszállító vonatok menetrendje következőleg változik:

A Kolozsvár-Deés-zilahi vonalon.

Mindennap:

Indul Kolozsvárról reg. 7 óra 15 p.-kor.
Érkezik Deésre délelőtt 9 óra 11 " "
Indul Deésről délelőtt 9 óra 41 " "
Érkezik Zilahra 1 óra 55 p.-kor d. u. " "
Indul Zilahról d. e. 10 óra 59 perczkor.
Érkezik Deésre d. u. 3 óra 22 " "
Indul Deésről d. u. 3 óra 50 " "
Érkezik Kolozsvárra d. u. 5 ó. 55 " "
Indul Deésről reggel 5 óra 20 " "
Érkezik Kolozsvárra 8 óra 18 " "
Indul Kolozsvárról 5 óra 56 " "
Érkezik Deésre 8 óra 53 perczkor este.

Minden kedden.

indul Zsibórol reggel 5 óra 25 perczkor.

Érkezik Deésre d. e. 9 óra 01 perczkor
Indul Deésről d. u. 4 óra 05 " "
Érkezik Zilahra 7 óra 39 perczkor este

A deés-besztercei vonalon.

Mindennap.

Indul Beszterczéről reggel 6 órakor.
Érkezik Deésre 8 óra 06 perczkor d. e.
Indul Deésről d. e. 9 óra 30 perczkor
Érkezik Beszterczére 12 óra 02 p.-kor d. u.
Indul Beszterczéről d. u. 1 óra 05 p.-kor.
Érkezik Deésre 3 óra 32 perczkor d. u.
Csatlakozik S.-Magyaroson a Marosludas felől d. e. 9 óra 07 perczkor érkező 6012. számú vegyes vonathoz; Deésen a Kolozsvár felé 3 óra 50 perczkor induló 1. számú személy- és minden kedden Zsibó felé 4 óra 06 perczkor induló 18. sz. vegyes-vonathoz.
Indul Deésrol d. u. 4 óra 20 perczkor.
Érkezik Beszterczére 6 óra 53 p.-kor este.

JEGENYEFÜRDŐ

és a hozzátartozó

GAZDASÁG

hosszabb időre igen jutányosan

BÉRBE ADANDÓ.

Vannak teljesen felszerelt hideg és meleg fürdők morkészlettel, jól berendezett, nagy vendéglő, 40-nél több butorozott szoba, mintegy 200 holdnyi szántó, kaszáló és legelő, ugyanannyi erdőben makkolás; gazdasági instrukció; a községben udvarház több holdnyi kerttel; két kövű lisztelő malom; két évi szénatermés, szalma stb.

Kérdezősködhetni a

FÜRDŐIGAZGATÓSÁGNÁL.

Jegenyén, u. p. Egeres.

Gyomor- és bélhurut,

gyomor és fejförcs, roszt emésztés, gyomor-égés, gyomortól eredő fejfájás, vérszegénység és álmatlanság ellen biztos sikert nyújt a

„HUNGARIA-KÁVÉ“

százazrek által elismert háziszser. E páratlan különlegesség nem csak mint gyógyítoszer, hanem mint a kávét helyettesítő tápláló-szer is egészségesek és a betegek által egyaránt legjobb sikerrel használható,

„élvezve táplál- és táplálva használ.“

Sok ezer köszönő-irat és hírneves orvosok igazolják a „Hungaria-kávé“ kitűnő hatását, a miért is az mindenkinek legjobb ajánlható.

— 1 kiló ára 1 forint 20 kr. —

Minden dobozhoz használati utasítás.

Kapható **SZALÁDY ANTAL** gyárosnál

Budapesten, Andrassy-út 86. sz.

és minden előkelőbb fűszeráru-üzletben helyben és vidéken.

Minden kiállításon elsőrendű éremmel kitüntetve.

DÖNTŐ ISTVÁN

SÜTŐMESTER

Szabadkán, Wesselényi-utca 210. sz. a.

Ajánlja sajátkezüleg előállított kétszersültjeit:

Mandulázott (u. n. pozsonyi)
kétszersült

1 csomag 12 drb. 50 dkgr. 50 kr

1 „ 8 „ 34 „ 35 „

Tea-kenyér kétszersült
vanillával

1 csom. 20 – 22 drb. 30 dkgr. 45 kr.

gyermek-kétszersült

1 csom. 12 – 16 drb. 30 dgr. 25 kr.

☞ Ismételadók megfelelő % árengedményben részesülnek. ☜

Kétszersültjeimből 100.-frt értékűt az E. M. K. E.-nek ajánlottam fel. Az E. M. K. E. közvetítésével készítményeim különösen a tengerparton nagy kelendőségnek örvendenek.

Kapható HINTZ GYÖRGY dr. gyógyszer-tárában Kolozsvártt.

Meissner gyógyszerész központi szétküldési raktára Pécssett

fizet **100 darab cs. kir. aranyat** annak,

a ki bebizonyítani képes, hogy az alábbi elismerő nyilatkozatok

Arany-érem.

a hirneves Meissner-féle

Arany-érem

TYUKSZEM-TAPASZ

hatásáról, mely legbiztosabb fájdalom nélkül ható szer tyükszem, szemölcsök, borkeményedések és minden bőrelődsiek ellen

hamisak, nem létező személyektől, rokonoktól erednek, vagy csak kérelemre lettek rendelkezésre bocsátva

20.000 elismerés az első kilencz hónapban.

LEGJABB TALÁLMA NY!

Ez az orvosi rendelvény szerint készített tapasz (tehát nem titkos szer) ment minden ártalmas anyagtól, és ez az egyedüli biztosan ható szer, melylyel a tyükszemfájdalom rögtön csillapítatik, a míg a tyükszemek 3 nap alatt, szemölcsök az arczban a kezeken 2 nap alatt és borkeményedések a talpon 8-10 óra alatt a legegyszerűbb alkalmazás mellett (nagyobb mérvű gyalogolásoknál sem alkalmazatlan) fájdalom nélkül eltávolíttatnak és orvosi auktoritások nyilatkozata szerint a szenvedő emberiség valóságos kincsének tekintendő. A Meissner gyógyszerész közp. szétküldési raktár Pécssett mindenkinék, ki egyesenes hozzáfordul, visszaküldi pénzét, ha ez a tapasz — minden más szert fölülmulva — a kellő hatást nem eredményezi.

Küldjön nekem kérem a mellékelt 2 dollárért Meissner-tapaszt, mely a legjobbjá szer stb. **Galtup N. Mexikó,** szept. 1. **Gletz Henry.**

Miért nincs az 5n tapasz itt bevezetve? Küldjön nekem a mellékelt 1 frt 20 krért Meissner-féle tapaszt stb. — Én e tapaszt Innsbruckban ismertem meg. **Drezda,** aug. 26. **Henckel,** vasut-igazgató, sz. k. á.

A mellékelt 1 frt 40 krért kérek Meissner-féle tapaszt stb. Henckel vasuti igazgató figyelmeztetett rá. **Drezda,** szept. 4. **Nebrich,** fõpõlgármester, sz. k. á.

Ha Önnek itt még raktára nem volna, kérem ez iránti feltételeit. A mellékelt 5 márkáért kérek, de azonnal, Meissner-féle tapaszt. **Drezda,** Seestrasse, szept. 7. **Scheidl Ottó.**

Kérek egy doboz Meissner-féle tapaszt, mely évek előtt jó szolgálatot tett stb. **M. Gladbach,** febr. 6. **Nachenfusné.**

Hol kapható Münchenben a jogosan jónak tartott tyükszem-tapasza? Esetleg kérek 4 dobozzal utánvétel mellett stb. **München,** márcz 22. **Frickinger Károly,** számtanácsos, a bajor király hadgyeminisztr.

... és már hat napi használata után a tyükszemet gyökerestõl együtt fájdalom nélkül eltávolíthatam, s most teljesen ment vagyok azoktól stb. **Freiburg,** (Breisgauban.) **Harderer Richár,** levélhordó, Sedan-utca 9.

Ó-Becse, 1887. febr. 12. Szelvény 1 frt 15 kr. ... Ehez járultak kegyetlen fájdalmas tyükszemeim. Önnek szere által elmultak. Jó lélekkel ajánlom bárkinek. **Kiss György dr.,** kor. ar. érdemker. tulajd.

Nagy-Becsekerek, 1887. márcz. 20. Nem vagyok képes Önnek elismerésemet itt vett Meissner gyógyszerész féle tyükszem-tapasz gyógyító hatásáért kellõkép kifejezni, mert nem csak én, hanem egy jó barátom is tyükszemeit 3 nap alatt fájdalom nélkül elvesztette, a nélkül, hogy mostanáig (4 hó multán) visszajöttek volna. **Tisztelettel** **Medgyessy Lajos.**

Kassa, 1887. márczius 16-án. Tyükszemeimre használtam a Meissner-féle tapaszt, melyet Wondraschek úr gyógyszer-tárában vásároltam és pedig igen jó eredménnyel. Talpamon volt néhány tyükszem, melyek évek óta sok fájdalmat okoztak. Három napig hagytam rajtuk a tapaszt, azután meleg lábvizet vettem, mire a megfehéredett bőrbõl, úgy mint valami dugaszocsókát bûztam ki a megszabadult tyükszemeket. **Tisztelelje** **Hohenauer Ignác dr.**

Meissner gyógyszerész lya... kizárólag... kérésre... 60 kr., kettõs... mint a dobozban 1... három kettõs... 15 kr postadíjnak... (1-10 drb) portomentesen vagy utánvétel mellett küldetik meg.

